

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՆՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
2008 - 2009 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ
ՄՈՆԻՏՈՐԻՆԳ**

Սույն հրապարակումն իրականացվել է Բաց հասարակության
ինստիտուտի Մարդու իրավունքների և կառավարման
դրամաշնորհային ծրագրի շրջանակներում

This publication was supported by a grant provided by the Human
Rights and Governance Grant Program of Open Society Institute

Ծրագրի աշխատակազմ

Վարուժան Հոկտանյան

Ղեկավար

Արտակ Մանուկյան

Գնումների գծով փորձագետ

Վախթանգ Սիրադեղյան

Խմբագիր

Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոն
Հայաստան, Երևան 0025, Այգեստան, 9րդ փողոց, տուն 6
Հեռ.՝ +374-10-569910, 553069
Ֆաքս՝ +374-10-571399
Էլ. փոստ՝ info@transparency.am
www.transparency.am

Դիզայնը և տպագրությունը՝ Մատիտ Ստուդիայի / www.matit.am
Տպաքանակը՝ 75 օրինակ
Երևան 2010

Բովանդակություն

1. Ներածություն	4
2. Գնումների համակարգի զարգացման միտումները ՀՀ-ում 2008-2009 թվականներին	7
3. Մոնիտորինգային հետազոտության մեթոդաբանությունը	11
4. Մոնիտորինգի իրականացումը և ստացված արդյունքները	13
4.1 ՀՀ գնումների համակարգը բնութագրող ցուցանիշների հավաքագրումը և վերլուծությունը ..	13
4.2 Մրցույթների ինստիտուցիոնալ դաշտը և նրա վերլուծությունը	16
4.3 Գնումների գործընթացին մասնակցելու իրավունք չունեցող մասնակիցների ցուցակում հայտնված սուբյեկտների ներկայացուցիչների հետ հարցազրույցների արդյունքները	18
4.4 Ավտոմեքենաների հետ կապված գնումների դինամիկան 2006-2009թթ.	22
4.4.1 Ավտոմեքենաների շուկայի ընդհանրական բնութագիրը 2005թ.	22
4.4.2 Ավտոմեքենաների շուկայի ընդհանրական բնութագիրը 2006թ.	22
4.4.3 Պետական կարիքների համար ավտոմեքենաների ձեռքբերման բնութագիրը 2007թ. ..	26
4.4.4 Պետական կարիքների համար ավտոմեքենաների ձեռքբերման բնութագիրը 2008թ. ..	29
4.4.5 Պետական կարիքների համար ավտոմեքենաների ձեռքբերման բնութագիրը 2009թ. I կիսամյակում	3
5. Գնումների համակարգում նկատված հիմնախնդիրները	35
5.1 Համակարգային բնույթի հիմնախնդիրներ	35
5.2 Գնումների համակարգի տեղեկատվության հրապարակայնության/թափանցիկության ապահովման հետ կապված հիմնախնդիրներ/թերություններ	37
5.3 Մրցակցային միջավայրի հետ կապված հիմնախնդիրներ	37
5.4 Իրավակիրարկման բնույթի հիմնախնդիրներ	39
5.5 Կազմակերպչական/տեխնիկական և ընթացակարգային բնույթի հիմնախնդիրներ/թերություններ	40
6. Եզրակացություն և առաջարկություններ	45
ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	47
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1. ՀՀ Պետական գնումների համակարգը կանոնակարգող հիմնարար նորմատիվաիրավական փաստաթղթերի ցանկ.	51
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2. Գնումների գործընթացին մասնակցելու իրավունք չունեցող մասնակիցների հետ հարցազրույցների հարցաթերթիկ	53
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 3. Համայնքային մրցույթների մոնիտորինգի իրականացումը	54

1. Ներածություն

Հայաստանի Հանրապետության պետական գնումների համակարգում մրցունակության, արդյունավետության և թափանցիկության բարձրացումը կարող է լրացուցիչ գործոն հանդիսանալ կայուն ու երկարաժամկետ տնտեսական զարգացման գործընթացում: Հանրային գնումների համակարգը կարող է մեծ նշանակություն ունենալ նաև ՓՄՁ զարգացման գործընթացում:

Պետության, որպես պատվիրատուի, նպատակներն ավելին են, քան պարզապես ապրանքի, ծառայության կամ աշխատանքի ձեռքբերումը: Հանրային գնումների շուկան, ի տարբերություն այլ շուկաների, ունի մի շարք առանձնահատկություններ, ինչի գործնական դրսևորումներից մեկն էլ մասնակիցների համար տեղեկատվության հավասարաչափ բաշխվածության ապահովման պարտադիր լինելն է:

Ինքնըստինքյան հասկանալի է, որ հանրային գնումների համակարգում շրջանառվում են բավական մեծ գումարներ, որոնք ամենուրեք առաջ են բերում չարաշահումների գայթակղություններ և նպաստում են կոռուպցիոն դրսևորումներին: Ինստիտուտների թերզարգացվածության հետևանքով այդ ռիսկերի իրացումն առավել հավանական է անցումային տնտեսությամբ երկրներում, այդ թվում` Հայաստանում:

Գնումների գործընթացի փուլերից յուրաքանչյուրում (տես ստորև) կարող են դրսևորվել կոռուպցիոն ռիսկեր: Օրինակ` **գնումների պլանավորման և բնութագրերի նախագծման փուլում** կոնկրետ ընտրությունն ապահովելու նպատակով տեխնիկական բնութագրերի կառուցումը կարող է հարմարեցվել այդ մատակարարի/արտադրողի կարողություններին և/կամ կարող են սահմանվել գնման համար որոշակիորեն բարձր նախահաշվային գներ:

Մրցույթների կազմակերպման և իրականացման փուլում կոռուպցիոն ռիսկ կարող է դրսևորվել հայտ ներկայացրած մասնակիցների կողմից ներկայացվող տվյալների ստուգման ընթացքում խտրական մոտեցումների կիրառման մեջ, որը կարող է պայմանավորված լինել **պայմանագիր ստանալու նպատակով կաշառքով, հանցավոր փոխհամաձայնությամբ (պայմանագիրը նախապես` որպես հաղթող որոշված մասնակցին շնորհելու համար), արհեստական գների և հայտերի ներկայացմամբ**: Դրա արդյունքում, օրինակ, մրցութային հանձնաժողովի կողմից բացման նիստում մրցույթի վավերապայմանների նկատմամբ տրված գնահատականը հետագայում ենթարկվում է փոփոխությունների:

Մասնակցի ընտրության և նրա հետ պայմանագրի կնքման փուլում կոռուպցիոն ռիսկի օրինակ է ոչ հստակ տեխնիկական բնութագրերի օգտագործման պրակտիկան: Այն, զուգորդվելով նվազագույն գինը որպես մրցույթի հաղթողի գործոն համարելու պրակտիկայով, խոչընդոտում է հանրային գնումների հիմնարար սկզբունքի, այն է` «արժեք փողի դիմաց» (value for money) սկզբունքի ապահովմանը, որի արդյունքում էականորեն նվազում է հանրային ծախսերի արդյունավետությունը:

Եվ վերջապես, **պայմանագրի կատարման ընթացքի նկատմամբ հսկողության փուլի** կոռուպցիոն ռիսկերից է պատվիրատուների կողմից խտրական բնույթի վերահսկողությունը և սև ցուցակի գաղափարի տարբերակված կիրառումը: Օրինակ` ընտրված «ոչ ցանկալի» մասնակցի հետ պայմանագիր կնքելու պարագայում` պայմանագրի կատարման ընթացքում պատվիրատուները կարող են տարբերակված մոտեցումներ կիրառել` ընդհուպ մինչև մասնակցին սև ցուցակում ընդգրկելը: Հարկ է նշել, որ կոռուպցիոն դրսևորումների հետևանքները, որպես կանոն, զգացվում են հենց այս փուլում:

Նման ռիսկերի դրսևորման դեմ պայքարում չափազանց կարևոր է թե՛ լավագույն չափանիշներին համապատասխանող օրենսդրական դաշտի առկայությունը, թե՛ գնումների ոլորտում խախտումների և կոռուպցիայի դեմ հզորությունների ստեղծումը, թե՛ հասարակության տեղեկացվածության աստիճանի բարձրացումը: Գնման գործընթացների թափանցիկությունը կնպաստի հասարակական մասնակցության աճին և համակարգի նկատմամբ վստահության աստիճանի բարձրացմանը:

Հանրային գնումների համակարգում առկա հիմնախնդիրները որոշակիորեն պայմանավորված են նաև քաղաքացիական հասարակության կառույցների կողմից ոչ պատշաճ ուշադրությամբ: Այս հանգամանքը

բավական տարակուսելի է, քանի որ գնումների համակարգի միջոցով են ծախսվում հարկատուների գումարները: Դեռ այդ ուշադրության բացակայությամբ է մասնակիորեն բացատրվում այն իրողությունը, որ գնումների համակարգի վերաբերյալ վիճակագրական տվյալները, ուսումնասիրությունները և վերլուծություններն աչքի չեն ընկնում առատությամբ:

2007-2009թթ. գնումների համակարգին նվիրված ուսումնասիրություններից կարելի է նշել Զամաշխարհային Բանկի (ԶԲ) «Հայաստանի Հանրապետություն. Երկրի գնումների ընթացակարգի գնահատման հաշվետվությունը» (ԵԳԸԳՀ)¹, ԵԱՀԿ և Եվրոպական Միության համատեղ «Կառավարման և մենեջմենթի կատարելագործման աջակցություն» (SIGMA) ծրագրի կողմից, ինչպես նաև Առևտրի Զամաշխարհային Կազմակերպության Գնումների մասին համաձայնագրին ՀՀ գնումների մասին օրենսդրության համապատասխանության աստիճանի գնահատումը², ինչպես նաև Քաղաքական և իրավական խորհրդատվության հայ-եվրոպական կենտրոնի (AEPLAC)³ և Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ հակակոռուպցիոն կենտրոնի (ԹԻՀԿ)⁴ ուսումնասիրությունները:

2007թ.-ից ԹԻՀԿ-ն իրականացնում է ՀՀ հանրային գնումների համակարգի ուսումնասիրություններ, որոնց նպատակն էր բացահայտել և վերլուծության ենթարկել ՀՀ հանրային գնումների գործընթացներում կոռուպցիոն դրսևորումները և պատճառները, նպաստել լուրտիթափանցիկության և հաշվետվողականության աստիճանի բարձրացմանը, վեր հանել գնումների օրենսդրության ու նրա իրավակիրարկման թերությունները և ներկայացնել առաջարկություններ դրանց հաղթահարման ուղղությամբ: Ուսումնասիրությունները ֆինանսավորվել են Բաց հասարակության ինստիտուտի կողմից: Դրանց առաջին փուլում (2007թ. ընթացքում) ԹԻՀԿ-ն, կիրառելով Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ միջազգային հակակոռուպցիոն ոչ կառավարական կազմակերպության (որի պաշտոնական ներկայացուցիչն է Հայաստանում) կողմից 2005թ. մշակված Հանրային գնումների համակարգի պատկերման (mapping) մեթոդը (ՀԳՀՊ), իրականացրեց ՀՀ հանրային գնումների համակարգի պատկերումը: Ուսումնասիրության արդյունքները հրապարակվեցին նույն տարվա վերջում («Հայաստանի հանրային գնումների համակարգի պատկերումը») հայերենով և անգլերենով, և այդ հրապարակումը տեղադրված է նաև ԹԻՀԿ-ի համացանցային կայքում⁵: Արժե նշել, որ ներկա ուսումնասիրության համար խթան էր հանդիսացել ԹԻՀԿ-ի նախորդ ուսումնասիրության արդյունքում արված այն եզրակացությունը, որ «... միջավայրի և ընկալման ցուցանիշների համադրումը ցույց է տալիս, որ Հայաստանի գնումների համակարգը կանգնած է «բարձր ռիսկայնության» խնդրի առաջ»⁶:

Սույն հրապարակումն ամփոփում է և վերլուծում 2008թ. ապրիլից մինչև 2009թ. դեկտեմբերն իրականացված՝ ՀՀ հանրային գնումների մոնիտորինգային հետազոտության արդյունքները: Իրականացված ծրագրի շրջանակներում փորձ է կատարվել.

- ուսումնասիրել հանրային գնումների գործընթացը, մասնավորապես, գնումների մասին օրենսդրության և իրավակիրարկման պրակտիկայի համադրման միջոցով վեր հանել ՀՀ հանրային գնումների համակարգի հնարավոր կոռուպցիոն ռիսկերը/թերությունները,
- առաջարկել քայլեր/մեխանիզմներ հանրային գնումների համակարգում առկա ռիսկերի նվազեցման և գնումների համակարգի արդյունավետության բարձրացման ուղղությամբ:

Հրապարակումը, բացի ներածական մասից, ներառում է նաև հետևյալ բաժինները. **ա/ գնումների զարգացման ընդհանուր միտումները ՀՀ-ում 2008-2009 թվականներին, բ/ մոնիտորինգային**

1 Պետական գնումների ընթացակարգերի գնահատումը գործընթաց է, որի միջոցով ի հայտ են բերվում պետական գնումների համակարգի խնդիրները և միջազգային լավագույն փորձի տեսակետից բացահատվում այդ համակարգի բարեփոխման հնարավորությունները:

2 SIGMA ծրագրի կողմից կատարված՝ ՀՀ գնումների համակարգի գնահատման հաշվետվություն

3 http://www.aeplac.am/pdf/2007/Procurement/Procur_arm.pdf

4 http://www.transparency.am/dbdata/MCA-Armenia_Monitoring%20Report_arm.pdf և http://www.transparency.am/dbdata/catalog_arm_pdf.pdf

5 http://www.transparency.am/dbdata/catalog_arm_pdf.pdf

6 Հայաստանի հանրային գնումների համակարգի պատկերումը. «Տարածաշրջանային զարգացման կենտրոն/Թրանսփարենսի Ինթերնեշնլ — Հայաստան» (ԹԻՀԿ-ի նախկին անվանումը — Ծանոթ. հեղինակի), Երևան 2007, էջ 14

հետազոտության մեթոդաբանությունը, գ/ մոնիտորինգի իրականացումը և ստացված արդյունքները, դ/ գնումների համակարգում նկատված հիմնախնդիրները, ե/ եզրակացությունը և առաջարկությունները:

2. Գնումների համակարգի զարգացման միջոցները ՀՀ-ում 2008-2009 թվականներին

2007-2009թթ. ՀՀ կառավարության կողմից ընդունվել են հանրային գնումների ոլորտը կարգավորող մի շարք առանցքային որոշումներ (2008թ. հունիսի 5-ի թիվ 853-Ն որոշում, 2008թ. դեկտեմբերի 4-ի թիվ 1444-Ն որոշում, 2009թ. ապրիլի 23-ի միստի N17 արձանագրային որոշում⁷), որոնք կարևոր նշանակություն ունեցան ՀՀ գնումների համակարգի նորմատիվաիրավական դաշտի բարելավման գործում: **Հավելված 1-ում** բերված է այն իրավական ակտերի ցանկը, որոնք ընդունվել են 2007-2009թթ. ընթացքում:

Ինչպես երևում է Աղյուսակ 1-ից, պետական գնումների ծավալը զգալի մաս է կազմում համախառն ներքին արդյունքում (ՀՆԱ). այն կազմում է ՀՆԱ-ի 18-20%-ը, ինչը զգալիորեն մեծացնում է կոռուպցիոն ռիսկերը գնումների համակարգում: Ըստ ՀՀ ֆինանսների նախարարության (ՖՆ) տվյալների, 2008թ. **տեղի է ունեցել մրցակցային հիմունքներով պետական կարիքների համար գնումների նվազում** (2008թ. կատարվել է շուրջ 102 մլրդ դրամի գումար, 2007թ.⁸՝ 117 մլրդ դրամի) և **ոչ մրցակցային մեթոդներով գնումների աճ**: Ինչպես երևում է Աղյուսակներ 1 և 2-ից, 2007թ. մեկ անձից գնման ձևով պետության կարիքների համար կատարվել են 11.7 մլրդ դրամի գնումներ, իսկ 2008թ.⁹՝ 12.2 մլրդ դրամի գնումներ⁸: Այս բացասական միտումը շարունակվել է նաև 2009թ. առաջին կիսամյակում, մասնավորապես, եթե դիտարկում ենք բաց մրցույթով կատարված գնումների ծավալների հարաբերությունը մեկ անձից կատարված գնումների ծավալներին (ավելի ցածր արժեքները վկայում են մրցակցային գնումների միջավայրի վատթարացման մասին): Այսպես, եթե 2007թ. այդ հարաբերակցությունը հավասար էր 10.03-ի (117.4/11.7), ապա 2008թ. այն հավասարվել է 8.38-ի (102.3/12.2), իսկ 2009թ. առաջին եռամսյակում՝ 4.45-ի (24.5/5.5):

Ասվածի համատեքստում կարևորվում է նաև մեկ անձից գնման ձևով գործարքների ուսումնասիրությունը (տես Աղյուսակ 2): **Ընդ որում, պետք է նշել, որ մեկ անձից իրականացվում են հիմնականում բարձրարժեք ու հետևաբար ավելի մեծ մրցակցություն ենթադրող արտադրանքի ձեռքբերումները, ինչը բնավ չի նպաստում մրցակցային միջավայրի զարգացմանը**: Չնայած 2008թ. տեղի է ունեցել մեկ անձից ձեռքբերվող գործարքների թվաքանակի նվազում (2008թ. 496 գործարք 2007թ. 638-ի դիմաց), սակայն արժեքային առումով արձանագրվել է աճ՝ 2008թ. մեկ անձից գնման ձևով մեկ գործարքի միջին արժեքը կազմել է 24.6 մլն դրամ 2007թ. 38.7 մլն դրամի դիմաց:

Աղյուսակ 1.

Պետական գնումները բնութագրող հիմնական ցուցանիշները⁹

	2006	2007	2008	2009 I կիսամյակ
ՀՆԱ (մլրդ դրամ)	2.656	3.149	3.646	1.119
Պետական ծախսեր (մլրդ դրամ)	481.2	634.7	840.9	945.5
Պետական ծախսերի մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում (%)	18.1	20.2	23.0	

7 Վերջին որոշմամբ հաստատվեց «Գնումների համակարգի բարեփոխումների ռազմավարությունը և դրանից բխող միջոցառումների ժամանակացույցը»:

8 Ներառված չեն պետական կամ ծառայողական գաղտնիք պարունակող և մենաշնորհային գնումները:

9 Տես ՀՀ պետական բյուջեի կատարման վերաբերյալ հաշվետվությունները (2006-2008թթ.)՝ www.minfin.am, ինչպես նաև գնումների պաշտոնական կայքը՝ www.gnumner.am և ՀՀ ՖՆ տրամադրած տվյալները:

10 2009թ. հունվար-հունիս փաստացի

11 Տես «2009թ. ՀՀ պետական բյուջեի մասին» օրենքը:

	2006	2007	2008	2009 I կիսամյակ
Բաց մրց. ձևով կատարված գնման գործարքների ծավալը (մլրդ դրամ)	52.1	117.4	102.3	24.5
Բաց մրց. հիմունքներով կազմակերպված գնման գործընթացների թիվը	727	1.302	1.162	422
Բաց մրց. հիմունքներով կազմակերպված գնման չկայած գործընթացների թիվը	152	182	287	91
Չկայացած գործընթացների մասնաբաժինը ընդհանուրում (%)	17.3	12.3	19.8	17.7
Մրցույթների մասնակիցների թիվը	1820	1962	2192	755
Մրց. հիմունքներով կազմակերպված գնման մեկ գործընթացին բաժին ընկնող մասնակիցների միջին թիվը	2.5	1.5	1.9	1.8
Հաշվարկային տնտեսումը (մլրդ դրամ)	0.6	1.0	1.3	3.4
Հաշվարկային տնտեսման մասնաբաժինն ընդհանուր գնման գործարքների ծավալում (%)	1.2	0.9	1.3	14.0

Աղյուսակ 2.

Մեկ անձից գնման ձևով գործարքների կառուցվածքը

	2006		2007		2008		2009 I կիսամյակ	
Մեկ անձից գնման ձևով կազմ. ապրանքների գնման գործարքների ընդհանուր ծավալը (մլրդ դրամ/տոկոս)	3.6	36.3	2.1	18.3	2.2	18.4	0.6	11.1
Գործընթացների թիվը (քանակ/տոկոս)	211	30.0	152	23.8	151	30.4	21	14.8
Մեկ անձից գնման ձևով կազմ. աշխատանքների գնման գործարքների ընդհանուր ծավալը (մլրդ դրամ/տոկոս)	6.1	60.9	9.1	77.6	8.4	69.1	4.6	84.6
Գործընթացների թիվը (քանակ/տոկոս)	348	49.5	440	69.0	286	57.7	95	66.9
Մեկ անձից գնման ձևով կազմ. ծառայությունների գնման գործարքների ընդհանուր ծավալը (մլրդ դրամ/տոկոս)	0.3	2.8	0.5	4.1	1.5	12.5	0.2	4.2
Գործընթացների թիվը (քանակ/տոկոս)	144	20.5	46	7.2	59	11.9	26	18.3
Մեկ անձից գնման ձևով կազմ. գնման գործարքների ընդհանուր ծավալը (մլրդ դրամ)	10.0		11.7		12.2		5.5	
Մեկ անձից գնման ձևով կազմ. գնման գործարքների ընդհանուր թիվը	703		638		496		142	
Մեկ անձից գնման ձևով կազմ. գնման մեկ գործարքի միջին ծավալը (մլն դրամ)	14.2		18.4		24.6		38.7	

Աղյուսակ 3-ում ներկայացված է բաց մրցակցային հիմունքներով կազմակերպված գնումների կառուցվածքն ըստ տարատեսակների: Ինչպես երևում է աղյուսակից, 2009թ. ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի ազդեցությունն առավելապես կանդորադառնա ապրանքների և աշխատանքների ձեռքբերման ծավալների վրա:

Աղյուսակ 3.

Բաց մրցակցային հիմունքներով կազմակերպված գնման գործընթացների կառուցվածքը

	2006		2007		2008		2009 I կիսամյակ	
	Ընդ. (մլրդ դրամ)	Տես. կշիռ (%)	Ընդ. (մլրդ դրամ)	Տես. կշիռ (%)	Ընդ. (մլրդ դրամ)	Տես. կշիռ (%)	Ընդ. (մլրդ դրամ)	Տես. կշիռ (%)
Ապրանքների գնման ծավալը	11.0	21.0	21.3	18.2	20,4	20.0	4,9	20.0
Մասնակիցների թիվը	517	28.4	332	16.9	316	14.4	94	12.5
Գործընթացների թիվը	176	24.4	247	19.0	203	17.5	86	20.4
Աշխատանքների գնման ծավալը	39.1	75.2	91.2	77.7	77,6	75.8	15.2	61.8
Մասնակիցների թիվը	1085	59.6	1392	70.9	1457	66.5	503	66.6
Գործընթացների թիվը	437	60.7	897	68.9	839	72.2	213	50.5
Ծառայությունների գնման ծավալը	2.0	3.8	4,8	4.1	4.3	4.2	4,5	18.2
Մասնակիցների թիվը	218	12.0	238	12.1	419	19.1	158	20.9
Գործընթացների թիվը	107	14.9	158	12.1	120	10.3	123	29.1
Գործարքների ընդհանուր ծավալը (մլրդ դրամ)	52.1	100	117.4	100	102.3	100	24.5	100
Ընդամենը (մասնակիցներ)	1.820		1.962		2.192		755	
Ընդամենը (գործընթացներ)	720		1.302		1.162		422	

Ոչ մրցակցային մեթոդների կիրառությանը լրացուցիչ խթան է հաղորդում տնտեսության բարձր մենաշնորհայնացումը: Օգտվելով այն հանգամանքից, որ «Գնումների մասին» օրենքը (ԳՍՕ)¹² հնարավորություն է տալիս մենաշնորհային հիմքով մեկ անձից կատարել գնումներ¹³, մեկ անձից կատարվող գնումները հաճախակի հիմնավորվում են լիցենզավորված մատակարարների կամ մենաշնորհային սերտիֆիկատներ ունեցող կազմակերպությունների առկայությամբ, որոնք, փաստացիորեն, միակ մատակարար չեն հանդիսանում¹⁴: Հասկանալի է, որ նման իրավիճակը նաև Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովի (ՏՄՊԴ) թույլ կարողությունների հետևանք է, ինչի դրսևորումներից է այն իրողությունը, որ տարեցտարի ավելանում է գերիշխող դիրք ունեցող սուբյեկտների թվաքանակը (ըստ ՏՄՊՀՀ 2008թ. տարեկան հաշվետվության՝ գերիշխող դիրք ունեցող սուբյեկտների ռեստորում գրանցված էր 77 սուբյեկտ¹⁵, իսկ 2009թ. օգոստոսի 15-ին՝ 82¹⁶):

12 «Գնումների մասին» ՀՀ օրենք, ՀՀ Պաշտոնական տեղեկագիր, N 72(371) 28 2004

13 «Գնումների մասին» ՀՀ օրենք, 17. և 23. հոդվածներ

14 Մենաշնորհային հիմքով մեկ անձից գնման ձևի կիրառման պայմանները սահմանված են «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածով և ՀՀ ֆինանսների նախարարի 25/04/05թ. թիվ 426-Ն հրամանով:

15 http://www.competition.am/uploads/resources/Report_2008_vo33_.pdf

16 http://www.competition.am/uploads/resources/Register_dominant_15_05_09_arm.pdf

Մեկ անձից կատարվող գնումների պրակտիկայի կիրառությունը նաև պատվիրատուների կողմից «դրամ արժեքի դիմաց» սկզբունքի չպահպանման արդյունք է: Ասվածի հիմնավորումը հետևյալն է. ըստ ՀՀ բյուջետային օրենսդրության, պատվիրատուները պետք է մինչև տարեվերջ օգտագործեն նախատեսված ֆինանսական միջոցները, այլապես կկորցնեն դրանք: ***Պատվիրատուների կողմից մեկ անձի հիմքով ձեռքբերումները սովորաբար բաժին են ընկնում տարեվերջին, որը պատշաճ տեխնիկական աուդիտի բացակայության պարագայում լուրջ կասկածներ է առաջացնում նմանատիպ ձեռքբերումների նպատակահարմարության և անհետաձգելիության վերաբերյալ:***

3. Մոնիտորինգային հեսազոսության մերոդաբանությունը

Ուսումնասիրության համար տվյալների հավաքագրումն իրականացվել է 2008թ. մայիսից մինչև 2009թ. հուլիսն ընկած ժամանակահատվածում: **Տվյալների աղբյուրներ** են հանդիսացել՝

- ՀՀ գնումների համակարգին առնչվող պետական մարմինները (ՀՀ ֆինանսների նախարարություն, Պետական գնումների գործակալություն (ՊԳԳ) և այլն),
- Ոչված պետական մարմինների համացանցային կայքերը, մասնավորապես, www.gnumner.am և www.minfin.am,
- գնումների գործընթացներին մասնակցող պատվիրատուները, մատակարարները (այդ թվում նաև գնումների գործընթացին մասնակցելու իրավունքից զրկված մատակարարները) և պետական պաշտոնյաները,
- ՊԳԳ և համայնքների կողմից կազմակերպված մրցութային նիստերը:

Այդ աղբյուրներից ստացված **տվյալներն** իրենց մեջ ներառում էին.

- վերը նշված պետական մարմինների կողմից տրամադրված և նրանց համացանցային կայքերում տեղադրված պաշտոնական վիճակագրական տվյալները,
- գնումների գործընթացներին մասնակցող պատվիրատուների, մատակարարների և պետական պաշտոնյաների հետ անցկացված ֆորմալ և ոչ ֆորմալ հարցազրույցներից, ինչպես նաև տարբեր միջոցառումների ժամանակ ծրագրի ղեկավարի և փորձագետի և գնումների գործընթացների նշված մասնակիցների միջև տեղ գտած քննարկումներից ստացված տեղեկատվությունը,
- ՊԳԳ և համայնքների կողմից կազմակերպված մրցութային նիստերի ժամանակ կազմակերպության փորձագետի կողմից նիստի ընթացքի մասին կատարված գրառումները և այդ մրցութային մրցութային հանձնաժողովների նախագահների և քարտուղարների կողմից տրամադրված պաշտոնական տվյալները՝ առաջին հերթին արձանագրությունները: Վերը նշված նիստերին կազմակերպության մասնակցության վերաբերյալ մանրամասն նկարագրությունը ներկայացված է *Մրցութային մոնիտորինգի իրականացումը* ենթաբաժնում:

Պաշտոնական աղբյուրներից ստացված վիճակագրական տվյալները ենթարկվել են քանակական և որակական վերլուծության: Նմանատիպ վերլուծության են ենթարկվել նաև մրցութային հանձնաժողովներից ստացված արձանագրությունները: Գնումների գործընթացին մասնակցելու իրավունքից զրկված մատակարարների հետ անցկացվել են հարցազրույցներ՝ նախապես այդ նպատակով մշակված հարցաթերթիկով: Ստացված պատասխանները ենթարկվել են որակական վերլուծության:

Ծրագրի շրջանակներում ուսումնասիրության է ենթարկվել նաև մեկ առանձին ապրանքախմբի, այն է՝ ավտոմեքենաների 2006-2009թթ. գնումների դինամիկան¹⁷: Ապրանքախմբի ընտրությունը պայմանավորված է դրա համեմատաբար բարձր գնով և հետևաբար՝ որոշակիորեն բարձր կոռուպցիոն ռիսկերի առկայությամբ:

Ուսումնասիրության աղբյուր են հանդիսացել ՊԳԳ կողմից տրամադրված տվյալները: Բացի այդ, պատկերն ամբողջական դարձնելու նպատակով կատարվել է մեկ անձից կատարված ավտոմեքենաների գնումների համադրություն, որի համար աղբյուր են հանդիսացել ՀՀ ֆինանսների նախարարության տվյալները:

Ուսումնասիրության շրջանակներում կատարված վերլուծության հիմնական թիրախներն են.

- չկայացած մրցութային և հրավերի փաթեթ վերցնողների վիճակագրական տվյալները,
- համայնքների՝ գնումների հետ կապված կարողությունները և առանձնահատկությունները,

17 Ծրագրի իրականացման ընթացքում վերլուծության են ենթարկվել միայն 2009թ. առաջին կիսամյակի վիճակագրական տվյալները:

- գնումների գործընթացի, մանավանդ, համայնքային մակարդակով, իրավակիրարկման պրակտիկան,
- գնումների պարբերաշրջանի մի քանի ասպեկտներ/փուլեր, մասնավորապես, **գնումների գործընթացները կարգավորող փաստաթղթերի ուսումնասիրություն, մրցույթների նախապատրաստման** (հայտերի, հրավերների, պայմանագրի իրականացման պայմանների, գնման առարկայի բնութագրերի, ժամանակացույցների) **ուսումնասիրություն, մրցույթների իրականացման և դրանց գնահատման ուսումնասիրություն**¹⁸:

Մոնիտորինգի ընթացքում կատարվել են նաև թափանցիկության վերաբերյալ ընդհանուր դիտարկումներ, ինչպես նաև անդրադարձ է կատարվել տեղեկատվության մատչելիության, մրցակցային հնարավորությունների, շահերի բախման, բողոքարկման, կոռուպցիոն ռիսկերի և գնումների համակարգին առնչվող այլ հիմնահարցերին:

Տվյալների հավաքագրման ողջ ընթացքում պետական կամ համայնքային մարմինների կողմից կազմակերպության ներկայացուցիչների առաջ խոչընդոտներ չեն հարուցվել:

18 Գնահատման ընթացակարգերը մոնիտորինգի են ենթարկվել՝ հիմք ընդունելով փաթեթների բացումը մրցութային հրավերում նշված տեղում և ժամկետներում, հայտերի գնահատումը հանձնաժողովի կողմից, մրցութային հրավերում նշված ընթացակարգերի պահպանումը:

4. Մոնիթորինգի իրականացումը և ստացված արդյունքները

4.1 ՀՀ գնումների համակարգը բնութագրող ցուցանիշների հավաքագրումը և վերլուծությունը

ՊԳԳ-ի կողմից տրամադրված տվյալների հիման վրա փորձ է կատարվել վերլուծել չկայացած մրցույթների դինամիկան և կառուցվածքը (տես Աղյուսակ 4):

Աղյուսակ 4.

Չկայացած մրցույթների դինամիկան ու կառուցվածքը 2007-2008թթ.

Գնման առարկա	2007				2008			
	Չկայացած մրցույթների ընդհ. թիվը (1)	Նպատակային (2)	Մ/Բ (3)	Գն. հարցում (4)	(1)	(2)	(3)	(4)
Ապրանք	67	24	15	28	83	55	17	21
Առաջին երեք պատվիրատուների մասնաբաժինը	32.8%	7	2	13	54.2%	38	22	5
Աշխատանք	76	46	20	10	66	47	8	11
Առաջին երեք պատվիրատուների մասնաբաժինը	44.7%	25	6	3	47.00%	25	3	3
Ծառայություն	35	15	3	17	28	12	2	14
Առաջին երեք պատվիրատուների մասնաբաժինը	48.6%	6	1	10	32.1%	4	3	2

2007թ. աշխատանքների գծով չի կայացել 76 մրցույթ, որի շուրջ 45%-ը (34 մրցույթ) բաժին է ընկնում ընդամենը 3 պատվիրատուների՝ ՀՀ քաղաքաշինության նախարարությանը, Երևանի քաղաքապետարանին, ՀՀ տրանսպորտի և կապի նախարարությանը: Միտումը գրեթե նույնն է 2008թ.՝ չի կայացել 113 մրցույթ, ընդ որում, վերոհիշյալ երեք պատվիրատուներին բաժին է ընկնում 47 չկայացած մրցույթ: Այլ հավասար պայմանների հաշվառմամբ կարող ենք ասել, որ այս պատվիրատուների մոտ կոռուպցիոն ռիսկերին հակվածության հավանականությունն ավելի մեծ է:

Ապրանքների գծով պատկերը հետևյալն է՝ 2007թ. չի կայացել 67 մրցույթ, որի շուրջ 35%-ը (22 մրցույթ) բաժին է ընկնում 3 պատվիրատուների՝ ՀՀ մշակույթի նախարարությանը, ՀՀ բնապահպանության նախարարության կենտրոնական ապարատին, ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարությանը: 2008թ. չի կայացել 101 մրցույթ, որի մոտ 55%-ը (53 մրցույթ) բաժին է ընկնում ՀՀ մշակույթի նախարարությանը, ՀՀ քաղաքաշինության նախարարությանը և Ազգային անվտանգության ծառայությանը (ԱԱԾ):

Ծառայությունների գծով պատկերը հետևյալն է՝ 2007թ. չի կայացել 35 մրցույթ, որից 15-ը բաժին է ընկնում 2 պատվիրատուների՝ ՀՀ ֆինանսների նախարարությանը և ՀՀ աշխատանքի և սոցիալական ապահովության նախարարությանը: 2008թ. միտումները օրինաչափություն չեն բացահայտում, քանի որ չի կայացել 50 մրցույթ, որից 19-ը բաժին է ընկնում ԱԱԾ-ին և դատական դեպարտամենտին:

Ուսումնասիրության են ենթարկվել նաև հրավերի փաթեթ վերցնողների և մասնակիցների մասով

տվյալները: 2008թ. ՊԳԳ-ի կողմից կազմակերպվել է 1382 մրցակցային գործընթաց 2007թ. 1391-ի դիմաց: Հարկ է նշել, որ դիտարկվող ժամանակահատվածում ավելացել է ինչպես միջինում մեկ մրցույթին բաժին ընկնող հրավերների թիվը (2008թ.՝ 3.6 (2007թ.՝ 2.76)), այնպես էլ մասնակիցների միջին թիվը (2008թ.՝ 1.93 (2007թ.՝ 1.55)): Մտահոգիչ է այն հանգամանքը, որ ավելացել է հրավեր վերցրած, սակայն չմասնակցած սուբյեկտների թիվը (տես Աղյուսակ 5):

Աղյուսակ 5.

Հրավերի փաթեթ վերցնողների կառուցվածքը 2007-2008թթ.

	2007	2008	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Մրցույթներ	Ապրանք		Ծառայություն		Աշխատանք		Ընդամենը	
Նպատակային	262	717	178	355	1585	2833	2025	3905
Գն.հարցում	240	191	147	211	179	173	566	575
Պարբերական	30	5	36	38	66	22	132	65
Մրց.բանակց.	161	68	145	29	805	334	1111	431
Ընդամենը	693	981	506	633	2635	3362	3834	4976
Հրավեր վերցրած, սակայն չմասնակցած սուբյեկտների միջին թիվը							2.05	2.46

Հրավեր վերցրած, սակայն չմասնակցած սուբյեկտների թվի ավելացումը կարող է հետևանք լինել կա'մ մրցույթի առարկայի ոչ ճիշտ բնութագրության, կա'մ էլ անուղղակի ներազդեցության: Օրինակ՝ տրամաբանական չէ ներկա մոտեցումը, երբ բավական մեծ է պահանջվող փաստաթղթերի ծավալը, մասնավորապես, մի շարք դեպքերում կարելի է խուսափել դրանից պետական մարմինների ավելի լավ համագործակցության դեպքում՝ նվազեցնելով թե՛ մասնակցի գործառնական ծախսերը, թե՛ արգելքների դրսևորման հավանականությունը (անհարկի ձգձգումներ առաջացնող փաստաթուղթը ստանալիս): Օրինակ՝ ներկա ընթացակարգերով մասնակցից պահանջվում է փաստաթղթեր բերել (հարկայինից, դատարանից և այլն), մինչդեռ դրանք պետական մարմիններ են՝ ուստի կարելի է ՊԳԳ-ին պատվիրակել այդ տվյալների հարցման և ստուգման լիազորությունը: Իհարկե, նշված հիմնախնդիրների ազդեցությունը որոշակիորեն կնվազի էլեկտրոնային գնումների համակարգի ներդրման պարագայում, **սակայն չպետք է մոռանալ, որ էլեկտրոնային գնումների համակարգը միմիայն ձևավորված բիզնես ընթացակարգերի ավտոմատացումն է:**

Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ գնալով նվազում է ոչ ռեզիդենտների կողմից թե՛ մասնակցությունը, և թե՛ կնքված պայմանագրերի թիվը (տես Աղյուսակ 6): ՀՀ գնումների համակարգը դեռևս բավարար գրավչություն չի ներկայացնում ոչ ռեզիդենտների համար, ինչը չի նպաստում մրցակցության ակտիվացմանը: Իհարկե, ոչ ռեզիդենտ մատակարարների ցածր մասնակցության աստիճանը կարող է պայմանավորված լինել ինչպես օբյեկտիվ (ՀՀ գնումների շուկայի փոքր ծավալներ, տրանսպորտային ծախսեր և այլն), այնպես էլ սուբյեկտիվ պատճառներով, օրինակ՝ **օրենդության ոչ ճկուն լինելը** (մի շարք վավերապայմաններ, որոնք ամրագրված են օրենքում, ոչ ռեզիդենտին դժվար կլինի ապահովել), **միայն հայերենով պաշտոնական կայքի մատչելիությունը** և այլն:

Աղյուսակ 6.

Ոչ ռեզիդենտների մասնակցությունը գնման մրցույթներին 2007-2008թթ.¹⁹

Տարի	Չայտ ներկայացրած ոչ ռեզիդենտ մատակարարների թիվը	Ոչ ռեզիդենտ մատակարարի հետ կնքված պայմանագրի թիվը
2007	10	6
2008	2	2

Անշուշտ, հարկ է նշել, որ ոչ ռեզիդենտները մասնակցում և հաղթում են միայն այն մրցույթներում, որոնք պահանջում են յուրահատուկ տեխնիկական/տեխնոլոգիական լուծումներ, որոնք չկան կամ զարգացած չեն մեր համրապետությունում:

Մեր կողմից փորձ է կատարվել մաս ուսումնասիրել կնքված պայմանագրերի դինամիկան ու որոշակի համեմատություններ կատարել պատվիրատուների համակենտրոնացման և միջին պայմանագրային գների վերաբերյալ:

Աղյուսակ 7.

ՊԳԳ-ի կողմից կնքած պայմանագրերի դինամիկան¹⁹

	2007			2008		
	Կնք. պայմ. թիվը	Կնք. պայմ. գինը (մլրդ դրամ)	Պայմ. միջին գինը (հազ. դրամ)	Կնք. պայմ. թիվը	Կնք. պայմ. գինը (մլրդ դրամ)	Պայմ. միջին գինը (հազ. դրամ)
Գնման առարկա						
Ապրանք	2361	20.58	8718.3	1457	12.8	8789
Առաջին երեք պատվիրատուների մասնաբաժինը	37.36%	23.33%		38.37%	7.6%	
Աշխատանք	1253	86.16	68762.8	1057	73.2	69275.9
Առաջին երեք պատվիրատուների մասնաբաժինը	34.32%	67.0 %		52.7%	62.2%	
Ծառայություն	558	4.7	8464.8	421	3.4	8261.6
Առաջին երեք պատվիրատուների մասնաբաժինը	31.72%	36.7%		40.6%	28.18%	
Ընդամենը	4172	111.44		2935	89.4	

ՊԳԳ-ի կողմից նշանակված քարտուղարը մրցութային հանձնաժողովում դիտարկվում է որպես հակակշռող լծակ, որի միջոցով փորձ է կատարվում ապահովել գնումների օրենսդրության համապատասխանությունը և ըստ այդմ մեծացնել գնումների համակարգի արդյունավետությունը: Այս առումով փորձել ենք առանձնացնել որոշ գործառնական ցուցանիշներ և դրանց հիման վրա կատարել եզրահանգումներ: Ամբողջական տեղեկությունների բացակայության պատճառով տվյալները չունեն դինամիկա և ներկայացված են միայն 2008թ. կտրվածքով (Աղյուսակ 8):

19 Տվյալները ներկայացվել են ՊԳԳ-ի կողմից:

Աղյուսակ 8.

ՊԳԳ-ի գործառնական ցուցանիշների դինամիկան²⁰

	2008
Հրավերի պահանջները չբավարարող հայտերի թիվը	698
Պայմանագիրը կնքելու առաջարկից հրաժարվածների թիվը	5
Կասեցված մրցույթների թիվը	19

Հարկ է նշել, որ 2008թ. մրցույթներին մասնակցած 2185 տնտեսավարող սուբյեկտների մոտ 32%-ը (698 հայտ), համարվել է հրավերի պահանջներին չբավարարող, այսինքն՝ միջինում ամեն 3 հայտատուից մեկը համարվել է հրավերի պահանջներին չբավարարող: Մեր կողմից ուսումնասիրության է ենթարկվել նաև պայմանագրի կնքելու առաջարկից հրաժարվածների թիվը, որը 2008թ. կազմել է ընդամենը 5 տնտեսավարող սուբյեկտ: Հարկ է նշել, որ քարտուղարի՝ որպես հակակշիռ գործոնի դերի գիտակցման համար կարևոր ցուցանիշ է համարվում նրա կողմից կասեցված մրցույթների թիվը. 2008թ. արձանագրվել է նման 19 դեպք:

4.2 Մրցույթների ինստիտուցիոնալ դաշտը և նրա վերլուծությունը

Մրցույթի մասին հայտարարությունները

Հարկ է նշել, որ մոնիտորինգի ժամանակահատվածում գնումների համակարգում տեղի է ունեցել առանցքային փոփոխություն, մասնավորապես, համաձայն ՀՀ կառավարության 2008թ. հունիսի 5-ի թիվ 853 որոշման՝ «Գնումների պաշտոնական տեղեկագիրը» հրատարակվում է միայն էլեկտրոնային տարբերակով²¹:

ԳՄՕ-ի համաձայն՝ պատվիրատուները պարտավոր են գնումների բազային միավորը (1 մլն ՀՀ դրամ) գերազանցող պայմանագրեր կնքելու դեպքում Գնումների պաշտոնական տեղեկագրում հրապարակել կնքված պայմանագրերի մասին հայտարարություն, որում պետք է նշվի պատվիրատուի և կատարողի անվանումը, պայմանագրի կնքման ամսաթիվը, գինը, առարկան և գնման ձևը:

Սոնիտորինգի արդյունքները վկայում են այն մասին, որ նշված դրույթները հիմնականում պահպանվում են:

Բողոքարկման կարգը

Բողոքների ներկայացման, քննարկման, որոշումների ընդունման կայացման կանոնները և ժամկետները սահմանված են ԳՄՕ-ի 7-րդ բաժնով: Ըստ այդմ, ՀՀ ՖՆ իրավունք ունի կասեցնել գնման ընթացակարգը մինչև բողոքարկման վերաբերյալ որոշման ընդունումը, իսկ բողոքը ընդունելուց ոչ ուշ, քան 20, և ոչ շուտ, քան 10 աշխատանքային օրվա ընթացքում բողոքի կապակցությամբ նախարարությունն ընդունում է որոշում, բողոքի վերաբերյալ հայտարարությունն էլ հրապարակվում է մամուլում («Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթում): Ընդ որում, հարկ է նշել, որ բողոքի ներկայացման համար որևէ գումարի մուծման անհրաժեշտություն չի առաջանում: Բողոքի քննարկման արդյունքում պատասխանատու ստորաբաժանումը կազմում է եզրակացություն, որը, լիազոր մարմնի ղեկավարի կողմից հաստատվելու դեպքում, հրապարակվում է լիազոր մարմնի համացանցային կայքում:

Այս մասով օրենսդրությունը ներառում է նաև թափանցիկության պահանջ, մասնավորապես, բյուջետային տարվան հաջորդող եռամսյակի ընթացքում լիազոր մարմինը գնումների պաշտոնական

20 ՊԳԳ-ի կողմից ցուցանիշների վերաբերյալ նման վիճակագրություն չի տարվում:
 21 ՀՀ օրենքով սահմանված՝ գնումների պաշտոնական տեղեկագրում հրապարակվող նյութերին, այդ թվում մրցույթների հայտարարություններին կարելի է ծանոթանալ գնումների պաշտոնական կայքի՝ www.gnumner.am կամ www.procurement.am «Գնումների պաշտոնական տեղեկագիր» բաժնում:

կայքում պետք է հրապարակի նախորդ տարվա ընթացքում պատվիրատուների և (կամ) ՊԳԳ-ի կողմից գնումների մասին ՀՀ օրենսդրության պահանջների կատարման նկատմամբ վերահսկողության արդյունքների վերաբերյալ եզրակացություն:

Հարկ է նշել, որ լուրջ մտահոգությունների տեղիք է տալիս հետևյալ հանգամանքը. համաձայն ԳՄՕ հոդված 53-ի՝ լիազոր մարմնին ներկայացված բողոքների քննարկման և գնումների գործընթացի վերահսկման գործառույթն իրականացնում է ՀՀ ՖՆ լիազոր մարմնի՝ գործառույթների կատարման կազմակերպման համար պատասխանատու ստորաբաժանումը: Այն բողոքների քննարկման համար լիազոր մարմնի ղեկավարի հրամանով կարող է ներգրավել փորձագետների, խորհրդատուների և այլ անձանց (տես ԳՄՕ, հոդված 16.): Ակնհայտ է, որ **պատասխանատու ստորաբաժանումն, ըստ էության, պատասխանատու է նաև գնումների համակարգի վերահսկողության համար, ինչը առաջացնում է շահերի բախում:**

Հասկանալի է, որ գնումների հետ կապված բողոքներով դատարան դիմելը մատակարարներից կպահանջի ինչպես գումարային, այնպես էլ ավելի մեծ գործառնական ծախսեր: Այս երկու գործոններով պայմանավորված՝ մատակարարները, կարելի է ասել, զրկված են այլընտրանքից:

Այդուհանդերձ, վիճակագրական տվյալները հստակ ցույց են տալիս, որ բողոքների մեծ մասը բաժին է ընկնում աշխատանքներին, ընդ որում, կարելի է ենթադրել, որ մատակարարների մոտ ավելանում է վստահությունը բողոքարկման ինստիտուտի նկատմամբ, ինչի մասին է վկայում 2008թ. ընթացքում բողոքների աննախադեպ աճը (տես Աղյուսակ 9): Այս երևույթն ունի ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական կողմեր: Որպես դրական կողմ կարելի է նշել այն, որ նման բողոքարկումների դիմամիկան ցույց է տալիս նաև մատակարարների իրազեկվածության աստիճանի որոշակի բարձրացում: Որպես բացասական կողմ պետք է նշել այն, որ մրցութային հանձնաժողովների կողմից մերժման հիմքերը հեռու են բավարար համարվելուց, ինչը նաև խոսում է կոռուպցիոն մեծ ռիսկերի մասին: Իհարկե, խոսքը չի վերաբերում մրցութային հանձնաժողովի կողմից մերժման այն դեպքերին, երբ դրանք կատարվում են «Վարչական իրավախախտումների մասին» օրենքի դրույթներից ելնելով: Մրցութային հանձնաժողովը ստուգում է համապատասխանությունը և ցանկացած շեղման դեպքում պարտավոր է մերժել, իսկ բողոքները քննող հանձնաժողովն ունի նման իրավասություն (օրինակ՝ ձևի նկատմամբ բովանդակության գերակայության դրույթ և այլն): Միևնույն ժամանակ, անհիմն կամ անհարկի մերժումների դեպքում մրցութային հանձնաժողովների անդամներն որևէ պատասխանատվություն չեն կրում: Այս համատեքստում լիազոր մարմնի կողմից մեթոդական ցուցումներ կազմելը և դրանք մրցութային հանձնաժողովին տրամադրելը կունենար զգալի դրական ազդեցություն:

Աղյուսակ 9. Մրցույթների նկատմամբ լիազոր մարմնին ներկայացված բողոքների դիմամիկան և կառուցվածքը 2005-2008թթ.²²

Բողոքներն ըստ առանձին գնման առարկաների	2005		2006		2007		2008	
	Ներկայացվել է	Բավ. է	Ներկայացվել է	Բավ. է	Ներկայացվել է	Բավ. է	Ներկայացվել է	Բավ. է
Ծառայություն	-	-	1	1	4	2	5	4
Ապրանք	1	1	2	2	2	0	7	0
Աշխատանք	17	12	9	4	8	6	41	21
Ընդամենը	18	13	12	7	14	8	53	25
Ընդամենը 2005-2008 ներկայացվել է	97							

22 Հաշվարկվել է գնումների պաշտոնական կայքում (www.gnumner.am) զետեղված տեղեկանքների հիման վրա:

Չնայած գնումները կարգավորող օրենսդրության մեջ բողոքարկմանն առնչվող իրավական դրույթները, մամուլում հրատարակելուց հետո, հնարավորություն են ընձեռում համանման բողոքներ ունեցող տնտեսավարող սուբյեկտներին ևս ներկայացնել դրանք, սակայն այդ հայտարարությունների ուսումնասիրությունը վկայում է այն մասին, որ դրանք բովանդակային առումով պետք է լրացվեն, քանի որ **հայտարարությունում չի պարզաբանվում, թե ինչ բնույթի իրավունք է խախտվել, մինչդեռ դրա պարզաբանումը հնարավորություն կտա բարձրացնել վեճի առարկայի մասին իրազեկվածության աստիճանը, ինչն էլ, իր հերթին, հնարավորություն կտա այլ մասնակիցներին ևս համանման բողոքներ ներկայացնել:**

Ամփոփելով վերը ասվածը՝ կարելի է մշել, որ ՀԲ-ն ունի պետական ֆինանսների կառավարման համակարգի գնահատման մեթոդաբանություն²³, որը որոշ պատկերացումներ է տալիս նաև գնումների համակարգի մասին: Համաձայն այդ մեթոդաբանության, ՀՀ գնումների համակարգը ստացել է ամենաբարձր գնահատական (A), քանի որ.

- պետական պայմանագրերի շնորհման համար կիրառված մեթոդի վերաբերյալ առկա են ճշգրիտ տվյալներ, որոնք ցույց են տալիս, որ արժեքի սահմանված շենք գերազանցող պայմանագրերի 75%-ից ավելին շնորհվում է բաց մրցութային կարգով,
- այլ պակաս մրցակցային մեթոդների կիրառումը հիմնավորվում է կանոնակարգման հստակ պահանջներով,
- գործում է գնումների գործընթացի վերաբերյալ բողոքների ներկայացման և ժամանակին լուծում տալու գործընթաց, որը ենթակա է արտաքին մարմնի կողմից վերահսկողության, իսկ բողոքների վերաբերյալ տվյալները հանրության կողմից ուսումնասիրման համար հասանելի են:

4.3 Գնումների գործընթացին մասնակցելու իրավունք չունեցող մասնակիցների ցուցակում հայտնված սուբյեկտների ներկայացուցիչների հետ հարցազրույցների արդյունքները

Սոնիտորինգի ժամանակահատվածում գնումների գործընթացին մասնակցելու իրավունքից զրկված էին հետևյալ մասնակիցները²⁴:

Մասնակցի տվյալները	Գտնվելու վայրը	Գնման գործընթացին չմասնակցելու իրավական հիմքը	Գնման գործընթացին չմասնակցելու հանգամանքների առաջացման ամսաթիվը
«Ազիա» ՍՊԸ	ՀՀ Արարատի մարզ, ք. Արտաշատ	«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դ) կետի 3-րդ ենթակետ	12/07/2006թ.
«Սալուսա» ՍՊԸ	ք. Վանաձոր, Գ. Լուսավորչի 8-6 շենք 8/30	«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դ) կետի 3-րդ ենթակետ	12/09/2006թ.
«Հայր և որդի Դադաշյաններ» ՍՊԸ	ՀՀ, Սյունիքի մարզ, ք. Սիսիան, Սպանդարյան 4	«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դ) կետի 3-րդ ենթակետ	20/12/2006թ.

23 Տես PEFA Չափորոշիչ 19 - Մրցակցություն, արժեք դրամի դիմաց և հսկողություններ գնումների նկատմամբ:

24 Խմբագրման պահին մասնակիցներից առաջին երկուսի մասով լրացել է երեք տարվա ժամկետը, սակայն ավելացել են ևս 3 մասնակիցներ՝ «Հանքավան ՀՏԳ» ԲԲԸ՝ ք. Երևան Կոմիտասի 51, «Լավար-2» ԱԿ՝ Լոռու մարզ գ. Սեծավան և «Ռեզոնանս և ռադիոկապ» ՍՊԸ՝ ք. Երևան Գ. Նժդեհի 13շ., բն. 46:

Մասնակցի տվյալները	Գտնվելու վայրը	Գնման գործընթացին չմասնակցելու իրավական հիմքը	Գնման գործընթացին չմասնակցելու հանգամանքների առաջացման ամսաթիվը
«Վլիաք» ՍՊԸ	ք. Երևան, Դիմիտրովի 156ա	«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դ) կետի 3-րդ ենթակետ	18/01/2007թ.
«Երևանի կապի միջոցների ԳՀԻ» ՓԲԸ	ք. Երևան, Զորավի 26	«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դ) կետի 3-րդ ենթակետ	26/10/2007թ.
«ԿԱՌ-ՊՐԻՆՑ» ԱԿ	Սյունիքի մարզ, ք. Գորիս, Անկախության 43	«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դ) կետի 2-րդ ենթակետ	25/03/2008թ.
«ԱՇՄԱՇ» ՍՊԸ	Արմավիրի մարզ, գ. Փարաքար	«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դ) կետի 3-րդ ենթակետ	28/03/2008թ.
«Կոմպմարկետ» ՍՊԸ	ք. Երևան, Սարյան 16 շենք, բն. 45	«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դ) կետի 3-րդ ենթակետ	28/04/2008թ.
«ԼԼԼիան» ՍՊԸ	ք. Վարդենիս, Վ. Համբարձումյան 2-րդ փողոց, 11	«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դ) կետի 3-րդ ենթակետ	19/09/2008թ.
«Վիկտորիա և քույրեր» ՍՊԸ	Գեղարքունիքի մարզ, գ. Արծվանիստ	«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դ) կետի 3-րդ ենթակետ	19/09/2008թ.
«Գուգարք» ՊԲԸ	ք. Ալավերդի, Երևանյան 8	«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դ) կետի 3-րդ ենթակետ	16/03/2009թ.
«Մավիշին» ՓԲԸ	ք. Երևան, Դավիթաշենի 66	«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դ) կետի 3-րդ ենթակետ	18/03/2009թ.
«Մարթման» ՍՊԸ	ք. Երևան, Խ. Խաչատրյանի 8/10	«Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի դ) կետի 3-րդ ենթակետ	01/06/2009թ.

Նշված ցուցակի այն մասնակիցների հետ, որոնք համաձայնվեցին հարցազրույց տալ, նախապես կազմված հարցաթերթի միջոցով (տես **Հավելված 2**) անցկացվել են կիսաձևակառուցված (semi-structured) հարցազրույցներ, որի որոշ ասպեկտներ ներկայացված են ստորև: Հարգելով հարցազրույցին մասնակցած ընկերությունների՝ հրապարակման դեպքում իրենց անունները չնշելու խնդրանքը, ստորև բերված շարադրանքում նրանց անվանումները փոխարինված են «Մասնակից 1(2,3)» արտահայտություններով, ինչպես նաև չեն նշվել կոնկրետ ամսաթվեր և գումարներ:

Մասնակից 1

Ընկերությունը ՓՄՁ սուբյեկտ է ավելի քան 20 տարվա աշխատանքային փորձով: Այն զբաղված է շինարարության ոլորտում և ունի գնումների համակարգին մասնակցության և փաստաթղթաշրջանառության

կազմակերպման փորձ (հայտերը երբևէ չեն մերժվել), ավելին, շուրջ 5 ամգամ ճանաչվել է հաղթող (հիմնականում ՊՆ): Գնումների առանձնացված մասնագետի չգոյության պարագայում այդ գործառույթն իրականացնում է ընկերության տնօրենը, որը տեղյակ էր, որ կարող է գնումների մասին հայտարարությունները հայթայթել գնումների պաշտոնական կայքից, իսկ նախահաշվային գնի մասին տեղեկությունները մասնակիցները սովորաբար իմանում են պատվիրատուի աշխատակազմում գտնվող իրենց ծանոթներից:

Գնումների գործընթացին մասնակցելու իրավունք չունեցող մասնակիցների ցուցակում (այսուհետ՝ սև ցուցակ) գետեղվելու համար հիմք է ծառայել ընկերության կողմից հայաստանյան գյուղերից մեկում շինաշխատանքների մասնակի թերակատարումը: Ընկերության տնօրինության կարծիքով իրենց նկատմամբ անարդար են վարվել, և այդ կապակցությամբ ներկայացվում են որոշ հիմնավորումներ:

- Ընկերությունը, հաղթող ճանաչվելով, անհամապատասխանություն է նկատել նախագծի և նախահաշվի միջև, որի մասով բանավոր, իսկ 2008թ. սեպտեմբերին նաև գրավոր տեղյակ է պահել պատվիրատու կազմակերպությանը (ՀՀ քաղաքաշինության նախարարին ուղղված գրությամբ): Բողոքի առարկան պարզաբանելու փոխարեն՝ բողոքարկողին գրանցել են որպես ոչ պատշաճ մասնակից: Ավելին, ինչպես պարզվել է հետագայում, մրցույթը շահած ընկերության մոտ մինչև հարցազրույցի պահը (2009թ. հոկտեմբեր) առկա է եղել նախագծի ու նախահաշվի նույն անհամապատասխանությունը:
- Ընկերությունը դատական համակարգի նկատմամբ վստահություն չի տածել, սակայն տեղեկացված չի եղել, որ անվճար ու ավելի դյուրին ընթացակարգերով կարող է իր իրավունքները պաշտպանել՝ լիազոր մարմին (ՀՀ ՖՆ) բողոքարկելով: Ընկերությունը պատրաստ է մասնակցել բողոքարկման գործընթացներին, եթե նրան ընձեռվի նման հնարավորություն:
- Ընկերությունը նշում է, որ կոռուպցիոն դրսևորումներն առկա են մեծամասամբ պատվիրատուների գործողություններում, դրանցով է պայմանավորված, մասնավորապես, վճարումների անհարկի ձգձգումները և իր նկատմամբ դրսևորված վերաբերմունքը, երբ առանց ծանուցման ինքը հայտնվել է սև ցուցակում:
- Ինչպես արդեն նշվել է, ոլորտում առկա է խնդրահարույց նախահաշիվներ կազմելու երևույթը, ինչը շինարարական կազմակերպություններին մղում է տարատեսակ զանցանքների, և այդ խնդրի լուծումը խորհրդային ժամանակաշրջանի նորմատիվներից հրաժարվելն է և դրանք արդիականացնելը:
- Մյուս թերությունը ոչ բարձրակարգ մասնագետների առկայությունն է:

Մասնակից 2

Ընկերությունը ՓՄՁ սուբյեկտ է (ունի շուրջ 6 աշխատակից) ավելի քան 8 տարվա աշխատանքային փորձով: Ընկերությունը զբաղվում է համակարգչային տեխնիկայի ներմուծմամբ և վաճառքով: Նախկինում մասնակցել է գնումների գործընթացին (շուրջ 10 ամգամ), իսկ մեկ ամգամ ճանաչվել է նաև խոշոր խմբաքանակի հաղթող: Չնայած ընկերությունը նախկինում մերժված հայտեր ունեցել է, սակայն որևէ կոռուպցիոն դրսևորումներ իր նկատմամբ չի արձանագրել:

Քանի որ գոյություն չունի գնումների առանձնացված մասնագետ, այդ գործը կատարում է ընկերության տնօրենը, որը տեղյակ էր, որ կարող է գնումների մասին հայտարարությունները հայթայթել գնումների պաշտոնական կայքից:

Սև ցուցակում ընդգրկվելու համար հիմք է ծառայել ընկերության կողմից ֆորմալ առումով պահանջի չկատարումը: Տնօրինության կարծիքով իրենց նկատմամբ անարդար են վարվել, իրենք պատրաստ են իրենց շահերը պաշտպանել, եթե նման հնարավորություն ընձեռվի: Սև ցուցակի մեջ ընկնելու կապակցությամբ ներկայացվել են որոշ հիմնավորումներ:

- Ընկերությունը մասնակցել է մրցույթին, սակայն որոշ տեղեկություններ պատճենված են եղել և չեն կնքվել: ՊԳԳ-ում իրավացիորեն մերժել են այս մասնակցին, սակայն նա շարունակել է հետևել մրցութային գործընթացին և պարզել է, որ մյուս մասնակցի մոտ ևս առկա է համանման բացթողում (հայտ էին ներկայացրել ընդամենը 2 մասնակից), և նա ևս պետք է մերժվեր համանման հիմքով: Սակայն ՊԳԳ-ում չէին կատարել տնտեսվարող սուբյեկտի՝ օրենսդրությունից բխող պահանջը: Ընկերության ներկայացուցիչը զայրամալով՝ կապվել է բանկի հետ և պարզել, որ կարող է հետ

կանչել հայտի ապահովման համար ուղարկված գումարը: Իրականում, այդ գումարը պետք է սառեցվեր որոշ ժամանակով, այսինքն՝ բանկից փոխանցվեր գանձապետական համակարգ և նման պահանջի դեպքում այնտեղից ետ փոխանցվեր: Ընկերության կարծիքով, քանի որ ինքը հաղթող չի ճանաչվել, ապա բովանդակային առումով նա սև ցուցակում հայտնվելու համար լուրջ թերություններ չի ունեցել: Ինչևէ, դա ՀՀ ՖՆ-ի կողմից դիտվել է որպես կեղծ տվյալների ներկայացում, որի հիմքով էլ այս ընկերությունը հայտնվել է սև ցուցակում:

- Ավելին, ընկերության ղեկավարությունը պնդում է, որ իրենք չեն ծանուցվել սև ցուցակում գետեղվելու մասին, այդ մասին իմացել են միայն գնումների պաշտոնական կայքից: Ընկերությունը գրավոր դիմել է ՀՀ ՖՆ, սակայն ՖՆ աշխատակազմի ղեկավարը նշել է, որ նախարարությունը չի կարող ընկերությանը հանել սև ցուցակից (փաստաթղթերը կցվում են):
- Տվյալ ընկերության կարծիքով պետական գնումների բնագավառը մաս-մաս է արված, ինչի հետևանքով պետության կողմից ձեռք բերված ապրանքների գներն ավելի բարձր են, քան շուկայում ձևավորված միջին գները:

Ընկերությունը նշում է, որ կոռուպցիոն դրսևորումները մեծամասամբ առկա են պատվիրատուների գործողություններում, մասնավորապես, դրանցով է պայմանավորված վճարումների անհարկի ձգձգումները. ապրանքը մատակարարել է հուլիսին, սակայն գումարը ստացել է դեկտեմբերին: 2009թ. տնտեսական ճգնաժամով պայմանավորված՝ վաճառքի ծավալների անկման պատճառով ընկերությունը փորձել է մուտք գործել պետական գնումների ոլորտը, սակայն սխալվել է, քանի որ այն մենաշնորհային ցանց է:

Ընկերությունը պետական գնումների ողջ համակարգը համարեց թերություններով լի և այդ թերությունների շարքից առանձնացրեց նախահաշվային գներ կազմելը: Մասնավորապես, հունվարին հրապարակված գներով տարեվերջին ձեռքբերումներ են կատարվում, և հաշվի առնելով, որ համակարգային շուկան դինամիկ զարգացում է ապրում, ինչը հանգեցնում է գների իջեցմանը, դա բերում է նրան, որ տեղի է ունենում մոտ 20% հավելյալ գների տրանսֆերտ պատվիրատուի նախանշած սուբյեկտին:

Մասնակից 3

Ընկերությունը խոշոր տնտեսավարող սուբյեկտ է (ունի շուրջ 80 աշխատակից) ավելի քան 30 տարվա աշխատանքային փորձով: Ընկերությունը գործում է հեռահաղորդակցության ոլորտում և նախկինում չի մասնակցել պետական գնումների գործընթացին: Ընկերությունը չունի գնումների առանձնացված մասնագետ, այդ գործը իրականացնում է ընկերության տնօրենը, որը տեղյակ չէր, որ կարող է գնումների մասին հայտարարությունները հայթայթել գնումների պաշտոնական կայքից:

Ընկերությունը մասնակցել է մրցույթին, որով նախատեսվում էր բանտերն ապահովել այնպիսի համակարգով, որն խոչընդոտեր բջջային հեռախոսներից օգտվելը՝ միաժամանակ լինելով առողջության համար անվտանգ: Ընկերությունը դիմել է հեռահաղորդակցության ոլորտում գործող երկու սուբյեկտներին՝ «ԱրմենՏել» և «Ղ-Տտելեկոմ» ՓԲԸ-ներին, որպեսզի նրանք հայտնեն տվյալ թաղամասում իրենց ռազմավարական պլանների մասին, սակայն այդ ընկերությունները նման տվյալներ չեն տրամադրել, պատճառաբանելով, որ դրանք առևտրային գաղնիք են: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ «Ղ-Տտելեկոմ» ՓԲԸ-ն տվյալ տարածքում տեղադրել է երկու ալեհավաք, նախագծային հետագա աշխատանքների իրականացումն ընկերության համար դարձել է անհնար:

Ընկերությունը տեղեկացված չի եղել, որ անվճար ու ավելի դյուրին ընթացակարգերով կարող է իր իրավունքները պաշտպանել լիազոր մարմին՝ բողոքարկելով, և իմանալով այդ հնարավորության մասին, այսօր (այսինքն՝ հարցազրույցի պահին) պատրաստ է մասնակցել բողոքարկման գործընթացներին, եթե իրեն ընձեռվի այդպիսի հնարավորություն:

Ընկերությունը նշում է, որ կոռուպցիոն դրսևորումներ իր նկատմամբ չի նկատել, ավելին, ինքը եղել է տվյալ նախագիծը կազմողը՝ ուստի և իմացել է նախահաշվային գների մասին:

4.4 Ավտոմեքենաների հետ կապված գնումների դինամիկան 2006-2009թթ.

4.4.1 Ավտոմեքենաների շուկայի ընդհանրական բնութագիրը 2005թ.

Ըստ Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովի (ՏՄՊՊՀ)՝ «Ռուսական արտադրության նոր մարդատար ավտոմեքենաներ» ապրանքային շուկայում 2005թ. գործել է 12 տնտեսվարող սուբյեկտ: Առաջին երեք խոշոր տնտեսվարող սուբյեկտների՝ արժեքային արտահայտությամբ հաշվարկված մասնաբաժինների գումարը կազմել է 98.7%: Գերիշխող դիրք ունեցող տնտեսվարող սուբյեկտի՝ «Արմենիա Լադա» ՀԶ ՓԲԸ-ի և «Կարկոմավտո» ՍՊԸ-ի՝ անձանց խմբի մասնաբաժինը ապրանքային շուկայում կազմել է 95.4%:

Ըստ ՀՀ կառավարությանն առընթեր մաքսային պետական կոմիտեի ներկայացրած տեղեկատվության՝ ռուսական արտադրության նոր մարդատար ավտոմեքենաների ներկրման ծավալը 2005թ. կազմել է 4590 մեքենա, իրացման ծավալը՝ 4378 մեքենա: ՌԴ-ից ներկրված մեքենաների 73.44%-ը ներկրել է «Արմենիա-Լադա» ընկերությունը, որը հանդիսանում է ռուսական «Ավտովազ» ընկերության լիազոր ներկայացուցիչը Հայաստանում:

Ոչ ռուսական արտադրության մարդատար նոր ավտոմեքենաների շուկայում 2005թ. գործել է 43 ընկերություն, որոնցից առավել խոշոր ծավալներ ունեն «Մուրան», «Մեզնա», «Կարկոմավտո», «Ֆորա», «Արմենիա-Լադա», «Եվրովագեն», «Եվրոմոթորս», «Ավանգարդ Մոթորս» ընկերությունները: Ընդ որում, տվյալ ապրանքային շուկայում 2005թ. գործունեություն իրականացրած տնտեսվարող սուբյեկտներից 7-ը օտարերկրյա որևէ ընկերության պաշտոնական ներկայացուցիչներն են Հայաստանում:

Հարկ է նշել նաև, որ վիճակագրության առումով առկա է անհամապատասխանություն. մասնավորապես, մաքսային պետական կոմիտեի տեղեկատվության համաձայն, 2005թ. Հայաստան է ներկրվել 16471 մարդատար ավտոմեքենա, որից 5524-ը՝ տնտեսվարող սուբյեկտների, 10947-ը՝ ֆիզիկական անձանց կողմից: Իսկ ըստ ՏՄՊՊՀ-ի տվյալների՝ ստացված մաքսային պետական կոմիտեից եւ տնտեսվարող սուբյեկտներից, վերջիններիս կողմից 2005թ. ընթացքում Հայաստան է ներկրվել ընդամենը 552 ոչ ռուսական արտադրության նոր ավտոմեքենա:

4.4.2 Ավտոմեքենաների շուկայի ընդհանրական բնութագիրը 2006թ.

Ըստ ՀՀ կառավարությանն առընթեր մաքսային պետական կոմիտեի ներկայացրած տեղեկատվության՝ 2006թ. «Ռուսական արտադրության նոր մարդատար ավտոմեքենաներ» ապրանքային շուկայում գործունեություն իրականացրած տնտեսվարող սուբյեկտների կողմից Հայաստան է ներկրվել թվով 4491 ռուսական արտադրության նոր մարդատար ավտոմեքենա: Այդ բաժակի 79.1%-ը բաժին է ընկել «Արմենիա-Լադա» ընկերությանը, որը հանդիսանում է ռուսական «Ավտովազ» ընկերության լիազոր ներկայացուցիչը ՀՀ-ում: «Ռուսական արտադրության նոր մարդատար ավտոմեքենաներ» ապրանքային շուկայում իրացման ծավալը կազմել է 4394 մեքենա՝ նախորդ տարվա ցուցանիշը գերազանցելով 16 միավորով (կամ 0.4%-ով): Ապրանքային շուկայի մասնակիցների թիվը կազմել է 9 տնտեսվարող (7 իրավաբանական և 2 ֆիզիկական անձ) սուբյեկտ՝ նախորդ տարվա ցուցանիշից 3-ով պակաս:

Ըստ տնտեսվարող սուբյեկտների ներկայացրած տեղեկատվության՝ 2006թ. ՀՀ է ներկրվել 4483 և իրացվել 4394 ռուսական արտադրության նոր մարդատար ավտոմեքենա: Իրացման ծավալներով ապրանքային շուկայում ամենամեծ բաժինն ուներ «Արմենիա-Լադա» ընկերությունը՝ 80.18%: «Կարկոմավտո» ընկերության բաժինը իրացման ընդհանուր ծավալում կազմում է 19.05%: Ուստի, «Արմենիա-Լադա» և «Կարկոմավտո» ընկերություններ» անձանց խումբը, իրացման ընդհանուր ծավալում ունեցած 99.23% մասնաբաժնով (նախկինում՝ 95.36%), որպես մեկ տնտեսվարող սուբյեկտ, «Ռուսական արտադրության նոր մարդատար ավտոմեքենաներ» ապրանքային շուկայում ուներ գերիշխող դիրք:

Ապրանքային շուկան ունի կենտրոնացվածության բարձր աստիճան. իրացման առավել մեծ

ծավալներ ունեցող առաջին երեք տնտեսվարող սուբյեկտների մասնաբաժինները միասին կազում են 99,78%: Այս ապրանքային շուկայում «Արմենիա-Լադա» և «Կարկոմավտո» ընկերությունները անձանց խումբը գերիշխող դիրք է ունեցել նաև 2005թ.:

SUՊՊՀ-ի կողմից կատարած ուսումնասիրության համաձայն 2006թ. 2005-ի համեմատ բարձրացել են «ՎԱԶ» և «ԳԱԶ» մակնիշների մեքենաների որոշ տեսակների իրացման գները:

Ըստ ՀՀ կառավարությանն առընթեր մաքսային պետական կոմիտեի ներկայացրած տեղեկատվության՝ 2006թ. «Նոր մարդատար ավտոմեքենաներ (բացառությամբ ռուսական արտադրության)» ապրանքային շուկայում գործունեություն իրականացրած տնտեսվարող սուբյեկտների կողմից ՀՀ է ներկրվել 1793 ոչ ռուսական արտադրության նոր մարդատար ավտոմեքենա, որից 1263-ը՝ իրավաբանական անձանց և 530-ը՝ ֆիզիկական անձանց կողմից: Հարկ է նշել, որ ըստ տեղեկատվություն ներկայացրած տնտեսվարող սուբյեկտների, 2006թ. ՀՀ է ներկրվել 1249 և իրացվել 1087 ոչ ռուսական արտադրության նոր մարդատար ավտոմեքենա, որը 601 միավորով կամ 2.2 անգամ ավելին է նախորդ տարվա համապատասխան ցուցանիշից:

«Նոր մարդատար ավտոմեքենաներ (բացառությամբ ռուսական արտադրության)» ապրանքային շուկայում մասնակիցների թիվը եղել է 72 տնտեսվարող սուբյեկտ (27 իրավաբանական անձ և 45 ֆիզիկական անձ), որը 25-ով կամ 53.2%-ով պակաս է նախորդ ուսումնասիրության համապատասխան ցուցանիշից: Եթե նախկինում շուկան միջին կենտրոնացված էր՝ կազմելով 68.52%, ապա 2006թ. շուկան դարձել է բարձր կենտրոնացված՝ կազմելով 71.2%: Նախորդ ուսումնասիրության արդյունքում չկար գերիշխող դիրք ունեցող տնտեսվարող սուբյեկտ, իսկ առաջատար սուբյեկտը ապրանքային շուկայում «Մուրան» ՍՊԸ-ն էր՝ 21.19% մասնաբաժնով: 2006թ. գերիշխող դիրք ունեցող է համարվել հետևյալ անձանց («Մուրան» ՍՊԸ՝ 21.2%, «Մեզնա» ՍՊԸ՝ 10.2%, «Ֆորա» ՍՊԸ՝ 5.2%, «Կարկոմավտո» ՍՊԸ՝ 3.7%, «Գալուպեր» ՍՊԸ՝ 3.3%, «Նավերիկ» ՍՊԸ՝ 1.9%, «Արմենիա-Լադա» ՀԶ ՓԲԸ՝ 0.6%) խումբը՝ 46.1% ընդհանուր մասնաբաժնով:

Ընդ որում, 2006թ. գործունեություն իրականացրած տնտեսվարող սուբյեկտներից 14-ը օտարերկրյա որևէ ընկերության պաշտոնական ներկայացուցիչներն են ՀՀ-ում: Իրացման առավել մեծ ծավալներ ունեցող առաջին երեք տնտեսվարող սուբյեկտների մասնաբաժինները միասին կազմել են 71.2%:

Այս ապրանքային շուկայում ևս որոշ տեսակների մարդատար ավտոմեքենաների իրացման գների աճ է նկատվել 2006թ. (2005թ. համեմատ):

4.4.2.1 Պետական կարիքների համար ավտոմեքենաների ձեռքբերման բնութագիրը 2006թ.

ՊԳԳ-ի միջոցով կատարված ավտոմեքենաների ձեռքբերումների բնութագիրը

Ըստ տրամադրված տվյալների՝ ՊԳԳ-ի կողմից 2006թ. իրականացվել է ավտոմեքենաների 46 մրցույթ, որից 35-ը բաժին է ընկնում 3 մատակարարների («Մուրան» ՍՊԸ, «Արմենիա-Լադա» ՀԶ ՓԲԸ, «Կարկոմավտո» ՍՊԸ): Ընդ որում, հարկ է նշել, որ նշված սուբյեկտների միջև առկա է փոխկապակցվածություն, որի պատճառով նրանք SUՊՊՀ-ի կողմից դիտարկվում են որպես նույն անձանց խումբ²⁵:

2006թ. ՊԳԳ-ի կողմից կազմակերպված մրցույթների մասին ամփոփ տեղեկատվությունը ներկայացված է Աղյուսակ 10-ում:

25 Հանձնաժողովի գնահատմամբ, ռուսական մարդատար նոր ավտոմեքենաների շուկայում «Արմենիա-Լադա» եւ «Կարկոմավտո» ընկերությունները հանդիսանում են որպես անձանց խումբ՝ մեկ տնտեսվարող սուբյեկտ՝ զբաղեցնելով շուկայի 95%-ը: Ոչ ռուսական արտադրության մարդատար նոր ավտոմեքենաների շուկայում գործող «Մուրան», «Մեզնա», «Կարկոմավտո», «Ֆորա», «Արմենիա-Լադա» ընկերությունները ևս հանդես են գալիս որպես անձանց խումբ, որի հետևանքով էլ նրանք գրանցվել են գերիշխող դիրք ունեցող սուբյեկտների գրանցամատյանում:

Աղյուսակ 10.

2006թ. ՊԳԳ-ի միջոցով իրականացված ավտոմեքենաների ձեռքբերումների կառուցվածքը²⁶

Մատակարար	Կնքված պայմանագրային գումարի բաժինը ընդհանուրում (%)	Տնտեսման ծավալը ընդհանուրում (%)	Մրցույթների մասնաբաժինը (%)	Տնտեսված գումարի բաժինը պայմանագրայինի նկատմամբ (%)
«Մուրան» ՍՊԸ	11.7	26.1	19.6	0.17
«Արմենիա-Լադա» ՋՉ ՓԲԸ	43.4	21.9	32.6	0.05
«Կարկոմավտո» ՍՊԸ	22.3	15.6	23.9	0.04
Առաջին երեքի բաժինը	77.3	63.6	76.1	-
Այլ մատակարարներ (10)	22.7	36.4	23.9	0.12

Ինչպես տեսնում ենք, 2006թ. ՊԳԳ-ի միջոցով իրականացվել է 46 մրցույթ, որի արդյունքում ձեռք են բերվել շուրջ 0.9 մլրդ դրամի ավտոմեքենաներ: Կնքված պայմանագրերի գծով տնտեսման ընդհանուր մակարդակը բավական չնչին է և չի գերազանցում 0.8%-ը (շուրջ 0.7 մլն դրամ): Այնուհանդերձ, ինչպես տեսնում ենք, այլ մատակարարները, որոնք հաղթել են մրցույթների միայն 23.9%-ում (11 մրցույթ), ընդհանուր առմամբ, ապահովել են ավելի մեծ տնտեսման մասնաբաժին՝ շուրջ 36%: Ի գիտություն ընդունելով նաև այն իրողությունը, որ այլ մատակարարներից 4-ը եղել են ֆիզիկական անձինք, և նրանց մասով տնտեսում գրեթե չի եղել (ընդամենը՝ 10000 դրամ), պետք է արձանագրել, որ մնացած հաղթողների պարագայում եղել է ավելի սուր մրցակցություն և հետևաբար ավելի մեծ տնտեսում:

Նշված տնտեսվարող սուբյեկտների համար փորձ է կատարվել հաշվել նաև համակենտրոնացման աստիճանը: Նշված սուբյեկտների համար շուկայում համակենտրոնացվածության աստիճանը բնութագրող Չերֆինդալ-Հիրշմանի համաթիվը²⁷ կազմում է 3033, իսկ առաջին երեք ընկերությունների համակենտրոնացման աստիճանը՝ 2518: Այդ երեք ընկերությունների շուկայական մասնաբաժինների հանրագումարը գերազանցում է 70%-ը²⁸ (77.3%), ինչը վկայում է համեմատաբար բարձր համակենտրոնացվածության մասին:

Մեկ անձից գնման ձևով ավտոմեքենաների ձեռքբերումների բնութագիրը

ՀՀ ՖՆ գնումների պաշտոնական կայքում զետեղված տվյալների համաձայն 2006թ. կատարվել է շուրջ 778 մլն դրամի ավտոմեքենաների ձեռքբերում մեկ անձից գնման ձևով: Աղյուսակ 11-ում ներկայացված են մեկ անձից կատարված ավտոմեքենայի ձեռքբերումները բնութագրող ցուցանիշները:

Աղյուսակ 11.

2006թ. մեկ անձից գնման ձևով ավտոմեքենաների ձեռքբերումները²⁹

Մատակարարը	Պայմանագրերի հանրագումարը (մլն դրամ)	Մասնաբաժինը ընդհանուրում %
«Մուրան» ՍՊԸ	309.4	39.8

²⁶ Աղյուսակը կառուցվել է ՊԳԳ-ի կողմից տրամադրված տվյալների հիման վրա:

²⁷ Նշված համաթիվն իրենից ներկայացնում է սուբյեկտների շուկայական մասնաբաժինների քառակուսիների հանրագումարը: Արժեքներն ընկած են 1-10,000 միջակայքում, որտեղ բարձր արժեքները վկայում են համակենտրոնացման բարձր աստիճանի մասին: Ընդ որում, եթե նշված համաթիվ արժեքները 1,800-ից բարձր են, կարելի է համարել, որ շուկան ունի համակենտրոնացման բարձր աստիճան:

²⁸ Եթե առաջին երեք սուբյեկտների շուկայական մասնաբաժինների հանրագումարը գերազանցում է 70%-ը, ապա տվյալ շուկան համարվում է խիստ կենտրոնացած:

²⁹ Աղյուսակը կառուցվել է գնումների պաշտոնական կայքում (www.gnumner.am) զետեղված տվյալների հիման վրա:

Մատակարարը	Պայմանագրերի հանրագումարը (մլն դրամ)	Մասնաբաժինը ընդհանուրում %
«Տոյոտա-Երևան» ՍՊԸ	120.5	15.5
«Կարկոնավտո» ՍՊԸ	96.9	12.5
«Արմենիա-Լադա» ՓԲԸ	64.1	8.2
«Ճաննախագիծ ինստիտուտ» ՍՊԸ	33.5	4.3
Այլ մատակարարներ (20)	153.6	19.8
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ	778.0	100

Նշված տնտեսվարող սուբյեկտների համար հաշվարկվել է նաև համակենտրոնացման աստիճանը: Մասնավորապես, Հերֆինդալ-Հիրշմանի համաթիվը նշված սուբյեկտների համար կազմում է 2453, իսկ առաջին երեք ընկերությունների համակենտրոնացման աստիճանը՝ 1977, ինչը վկայում է համեմատաբար բարձր համակենտրոնացվածության մասին: Միևնույն ժամանակ, առաջին երեք ընկերությունների շուկայական մասնաբաժինների հանրագումարը կազմել է 67.8%, ինչը վկայում է միջին համակենտրոնացվածության աստիճանի մասին:

Դիտարկման արդյունքներ

Այս առումով ուշագրավ է հետևյալ հանգամանքը. ՀՀ ոստիկանությունը մեկ անձից գնման ձևով գրեթե նույն ժամկետներում և միևնույն գնով 5 տարբեր ֆիզիկական անձանցից նմանատիպ ավտոմեքենայի գնումներ է կատարել, որի տրամաբանական բացատրություններից կարող է լինել այն, որ տեղի է ունեցել միջնորդավորված գնում և իրական վաճառողը չի ցանկացել ի հայտ գալ, այդ պատճառով էլ գործարքն իրականացվել է տարբեր ֆիզիկական անձանց միջոցով (տես Աղյուսակ 12):

Աղյուսակ 12.

ՀՀ ոստիկանության կողմից ռիսկային համարվող մեկ անձից կատարված ավտոմեքենաների գնումները³⁰

Գնման հիմքը	Մատակարարը	Պայմանագրի կնքման գինը	Պայմանագրի կնքման ամսաթիվը	Ավտոմեքենայի ձեռքբերման վերջնաժամկետը
Անհետաձգելի չնախատեսված պահանջ	Սմբատ Հունանյան	5,507	16.08.06	15.09.06
Անհետաձգելի չնախատեսված պահանջ	«Մանան Ռ.Ա.ժ. » ՍՊԸ	5,507	16.08.06	15.09.06
Անհետաձգելի չնախատեսված պահանջ	Հովիկ Հովհաննիսյան	5,507	16.08.06	15.09.06
Անհետաձգելի չնախատեսված պահանջ	Ռոբերտ Գևորգյան	5,507	23.08.06	15.09.06
Անհետաձգելի չնախատեսված պահանջ	Սարգիս Ղահրամանյան	5,507	29.08.06	15.09.06

30 Աղյուսակը կառուցվել է փորձագետի դիտարկումների հիման վրա:

4.4.3 Պետական կարիքների համար ավտոմեքենաների ձեռքբերման բնութագիրը 2007թ.

ՊԳԳ-ի միջոցով կատարված ավտոմեքենաների ձեռքբերումների բնութագիրը

Ըստ տրամադրված տվյալների՝ ՊԳԳ-ի կողմից 2007թ. իրականացվել է ավտոմեքենաների 46 մրցույթ: Ինչպես գիտենք, մեկ մրցույթը կարող է ունենալ մեկից ավելի չափաբաժիններ: Այդ կապակցությամբ կցանկանալիքնք նշել, որ 2007թ. ավտոմեքենաների հետ կապված մրցույթները, ընդհանուր առմամբ, պարունակել են 80 չափաբաժին:

2007թ. ձեռք են բերվել 265 տրանսպորտային միջոցներ 1.8 մլրդ դրամ ընդհանուր արժողությամբ, որի կառուցվածքը ներկայացված է Աղյուսակ 13-ում:

Աղյուսակ 13.

2007թ. ՊԳԳ-ի միջոցով իրականացված ավտոմեքենաների ձեռքբերումների կառուցվածքը³¹

Հաղթողը	Գնված տր. միջոց	Պայմ. հանրագումար (հազ. դրամ)	Մասնաբաժինը (%)			Տնտեսման ծավալը	
			Քանակի մեջ	Գնի մեջ	Տնտեսման մեջ	(հազ. դրամ)	Ստացած պայմ. գումարի նկատմամբ (%)
«Տոյոտա-Երևան» ՍՊԸ	114	877,600	43	48.5	97.7	83,999	9.6
«Մուրան» ՍՊԸ	79	352,508	29.8	19.5	1.1	914	0.3
«Կամազավտոկենտրոն» ՍՊԸ	7	173,165	2.6	9.6	0.0	25	0.0
«Կարկոնավտո» ՍՊԸ	25	130,300	9.4	7.2	0.2	185	0.1
«Եվրովագեն» ՍՊԸ	10	99,955	3.8	5.5	0.1	43	0.0
Ֆիզ. Անձ	6	42,455	2.3	2.3	0.2	155	0.4
Այլ մատակարարներ (7)	24	132,343	9.1	7.3	0.8	697	0.5
ԸՆԴԱՄՆԵՆՆ	265	1,808,326			4.8	86,019	
Հերֆինդալ-Հիրշմանի համաթիվը առաջին երեք սուբյեկտների համար				2827			

Ինչպես տեսնում ենք, 2007թ. ՊԳԳ-ի միջոցով ձեռք են բերվել շուրջ 1.8 մլրդ դրամի ավտոմեքենաներ: Կնքված պայմանագրերի մեջ առյուծի բաժինը պատկանում է երեք մատակարարների՝ «Տոյոտա-Երևան» ՍՊԸ-ին, «Մուրան» ՍՊԸ-ին և «Երևանի Կամազավտոկենտրոն» ՀՀ ՍՊԸ-ին (շուրջ 77.6% կամ մոտ 1.4 մլրդ դրամ): Տնտեսման ընդհանուր մակարդակը պայմանագրային գումարի նկատմամբ կազմել է 4.8%, որը հիմնականում ձևավորվել է ՀՀ ոստիկանության կողմից «Տոյոտա» մեքենաների գնման հետևանքով: Հարկ է նշել, որ ստացված պայմանագրային գումարի նկատմամբ ամենից մեծ տնտեսումը ևս բաժին է ընկնում «Տոյոտա-Երևան» ՍՊԸ-ին:

Աղյուսակում նշված տնտեսվարող սուբյեկտների համար հաշվարկվել է համակենտրոնացման աստիճանը: Հերֆինդալ-Հիրշմանի համաթիվը նշված սուբյեկտների համար կազմում է 2969, իսկ առաջին երեք ընկերությունների համակենտրոնացման աստիճանը՝ 2827: Առաջին երեք սուբյեկտների շուկայական մասնաբաժինների հանրագումարը կազմում է 77.6%, ինչը վկայում է շուկայի բարձր համակենտրոնացվածության մասին:

31 Աղյուսակը կառուցվել է ՊԳԳ-ի կողմից տրամադրված տվյալների հիման վրա:

Դիտարկման արդյունքներ

Փաստերը ցույց են տալիս, որ այս ապրանքային շուկայում մասնակցությունը բավական կենտրոնացված է եղել, որը հիմնականում պայմանավորված է մենաշնորհայնացման բարձր աստիճանով: Ավելին, դիտարկումները վեր են հանել նաև «Գնումների մասին» օրենքի դրույթների խախտման դեպքեր: Ասվածը փորձենք հիմնավորել փաստերով. «Մուրան» ընկերության շահած մի շարք մրցույթներում (10 մրցույթ) նրա հետ գնման հայտ են ներկայացրել փոխկապակցված ընկերություններ՝ «Ֆորա» ՍՊԸ, «Մեզնա» ՍՊԸ, «Գալուպեր» ՍՊԸ, «Կարկոմավտո» ՍՊԸ, «Արմենիա-Լադա» ՀԶ ՓԲԸ և «Մուրան» ՍՊԸ³², որը արգելվում է գնումների մասին օրենքով, մասնավորապես, ԳՄՕ-ի 7-րդ հոդվածի 4 կետով արգելվում է միևնույն անձի (անձանց) կողմից հիմնադրված կամ ավելի քան 50% միևնույն անձի (անձանց) պատկանող բաժնեմաս ունեցող կազմակերպությունների միաժամանակյա մասնակցությունը գնման միևնույն գործընթացին, բացառությամբ պետության կամ համայնքների կողմից հիմնադրված կազմակերպությունների: Տվյալ դրույթը, ինչպես տեսնում ենք, չի պահպանվում:

Մեր կարծիքով, ՊԳԳ-ի կողմից 2007թ. փետրվարի 20-ին հայտարարված «ՊԳԳ-ՄԲԱՊՁԲ-07/8» ծածկագրով մրցակցային բանակցությունը, որի գնման առարկա էր հանդիսանում ՀՀ դատական դեպարտամենտի կարիքների համար ավտոմեքենաների ձեռքբերումը, բավական ռիսկային կետեր է պարունակել, որը և փորձել ենք ներկայացնել ստորև: Սահմանված ժամկետում մրցակցային բանակցությունների հայտ էին ներկայացրել Աղյուսակ 14-ում նշված մասնակիցները:

Աղյուսակ 14.

«ՊԳԳ-ՄԲԱՊՁԲ-07/8» ծածկագրով մրցակցային բանակցությանը գնման հայտ ներկայացրած սուբյեկտները³³

ՀՀ	Հայտ ներկայացրած մասնակցի անվանում	Հասցեն և կոնտակտային տվյալները
1)	«Մուրան» ՍՊԸ	ք. Երևան, Տիգրանյան 1, փակ.1 հեռ. 010-23-17-80
2)	«Ֆորա» ՍՊԸ	ք. Երևան, Աճառյան 42 հեռ. 010-61-03-62
3)	«Կարկոմավտո» ՍՊԸ	ք. Երևան, Կոմիտասի 47 հեռ. 091-20-80-69
4)	«Մեզնա» ՍՊԸ	ք. Երևան, Տիգրանյան 1, փակ.1 հեռ. 010-24-75-99
5)	Պուշկին Սահրադյան	Վայոց Ձորի մարզ, ք. Եղեգնաձոր, Իսահակյան փող, տուն 18 հեռ-0281-2-27-35
6)	«Գալուպեր» ՍՊԸ	ք. Երևան, Տիգրանյան 1, փակ.1 հեռ. 010-28-61-99
7)	«Արմենիա-Լադա ՀԶ ՓԲԸ	ք. Չարենցավան, Գանգրահերի-1 հեռ. 010- 23-17-80

Մրցակցային բանակցությունների հայտով ներկայացված գնային առաջարկների մասին տեղեկատվությունը զետեղված է Աղյուսակ 15-ում:

32 Ըստ ՀՀ արդարադատության նախարարության պետական ռեգիստրի գործակալության տեղեկատվության՝ մարդատար ավտոմեքենաների շրջանառության ոլորտում գործող «Կարկոմավտո», «Մեզնա», «Ֆորա», «Նավերիկ», «Գալուպեր» և «Մուրան» ընկերությունների հիմնադիրները միևնույն անձինք են՝ Լյուսյա-Տեր Սարգսյանը, Աշոտ և Կարեն Շախմուրադյանները (վերջիններս նաև եղբայրներ են): «Կարկոմավտո», «Մեզնա», «Ֆորա», «Նավերիկ», և «Մուրան» ընկերությունների ղեկավարը (գործադիր տնօրենը) միևնույն անձն է (Աշոտ Շախմուրադյանը): Նույն տեղեկատվության համաձայն «Արմենիա-Լադա» ընկերության տնօրենը Կարեն Շախմուրադյանն է: Տեղին է նշել, որ ըստ ՀՀ ՏՄՊԳՀ-ի 2006թ. ուսումնասիրության (համաձայն «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի), վերոհիշյալ անձանց խումբը դիտարկվում է որպես մեկ տնտեսվարող սուբյեկտ: Մեկ տնտեսվարող սուբյեկտ է դիտվում նաև «Արմենիա-Լադա» և «Կարկոմավտո» ընկերությունները» անձանց խումբը:

33 ՊԳԳ-ՄԲԱՊՁԲ-07/8 ծածկագրով մրցակցային բանակցությունների գնման ընթացակարգի արձանագրության ուսումնասիրություն

Աղյուսակ 15.

ՊԳԳ-ՄԲԱՊՁԲ-07/8 ծածկագրով մրցակցային բանակցությունների մասնակիցների գնային առաջարկը

N	Մասնակիցների անվանումները	Առաջարկվող գինը I չափաբաժնի համար (հազ. դրամ)	Առաջարկվող գինը II չափաբաժնի համար (հազ. դրամ)	Առաջարկվող ընդհանուր գինը (հազ. դրամ)
1	«Սուրան» ՍՊԸ	-	4720.0	4720.0
2	«Ֆորա» ՍՊԸ	-	5100.0 ³⁵	5100.0
3	«Կարկոմավտո» ՍՊԸ	15000.0 ³⁴	5000.0 ³⁵	20000.0
4	«Մեզնա» ՍՊԸ	14500.0 ³⁴	-	14500.0
5	Ֆ/Ա Պուշկին Սահրադյան	13280.0	-	13280.0
6	«Գալուպեր» ՍՊԸ	-	4900.0³⁵	4900.0
7	«Արմենիա -Լադա» ՀԶ ՓԲԸ	-	5100.0³⁵	5100,0

Մրցակցային բանակցությունների հրավերի պահանջներին համապատասխան են համարվել միայն «Սուրան» ՍՊԸ-ի և Պուշկին Սահրադյանի կողմից ներկայացված հայտերը: Մնացած մասնակիցների հայտերը մերժվել էին, մասնավորապես.

- «Ֆորա» ՍՊԸ-ն մերժվել էր, քանի որ բացակայում էին հրավերով պահանջված բոլոր փաստաթղթերը, բացի 1, 2, 2.1, 2.2 և 3 հավելվածներից: Միաժամանակ, մասնակցի կողմից առաջարկված գինը գերազանցում էր գնումը կատարելու համար նախատեսված ֆինանսական հատկացումների չափը:
- «Կարկոմավտո» ՍՊԸ-ն մերժվել էր, քանի որ բացակայում էին հրավերով պահանջված բոլոր փաստաթղթերը՝ բացի 1, 2, 2.1, 2.2 և 3 հավելվածներից: Միաժամանակ, մասնակցի կողմից առաջարկված գինը գերազանցում էր գնումը կատարելու համար նախատեսված ֆինանսական հատկացումների չափը:
- «Մեզնա» ՍՊԸ-ն մերժվել էր, քանի որ բացակայում էին հրավերով պահանջված բոլոր փաստաթղթերը՝ բացի 1, 2, 2.1, 2.2 և 3 հավելվածներից: Միաժամանակ, մասնակցի կողմից առաջարկված գինը գերազանցում էր գնումը կատարելու համար նախատեսված ֆինանսական հատկացումների չափը:
- «Գալուպեր» ՍՊԸ-ն մերժվել էր, քանի որ բացակայում էին հրավերով պահանջված բոլոր փաստաթղթերը՝ բացի 1, 2, 2.1, 2.2 և 3 հավելվածներից: Միաժամանակ, մասնակցի կողմից առաջարկված գինը գերազանցում էր գնումը կատարելու համար նախատեսված ֆինանսական հատկացումների չափը:
- «Արմենիա-Լադա» Հայ-ռուսական ՀԶ ՓԲԸ-ն մերժվել էր, քանի որ բացակայում էին հրավերով պահանջված բոլոր փաստաթղթերը՝ բացի 1, 2, 2.1, 2.2 և 3 հավելվածներից: Միաժամանակ, մասնակցի կողմից առաջարկված գինը գերազանցում էր գնումը կատարելու համար նախատեսված ֆինանսական հատկացումների չափը:

Ըստ այդմ, մրցակցային բանակցությունների հանձնաժողովը 2007թ. մարտի 2-ին կայացած մրցակցային բանակցությունների արդյունքների ամփոփման նիստի թիվ 2 որոշմամբ, բանակցությունների առաջին չափաբաժնի մասով հաղթող (առաջին տեղ զբաղեցնող) է ճանաչել Պուշկին Սահրադյանին՝ 13280000,0 (տասներեք միլիոն երկու հարյուր ութնասուն հազար) ՀՀ դրամ հայտով, իսկ երկրորդ չափաբաժնի մասով հաղթող (առաջին տեղ զբաղեցնող) է ճանաչել «Սուրան» ՍՊԸ-ին՝ 4720000,0 (չորս միլիոն յոթ հարյուր քսան հազար) ՀՀ դրամ հայտով:

34 Գերազանցում է գնումը կատարելու համար նախատեսված ֆինանսական հատկացումների չափը:

Ինչպես նշվեց, չի պահպանվել «Գնումների մասին» օրենքը (7-րդ հոդվածի 4-րդ կետ), սակայն առավել տարօրինակ է այն հանգամանքը, որ «Մուրան» ընկերության փոխկապակցված բոլոր ընկերությունները չեն ներկայացրել միևնույն փաստաթղթերը, այն դեպքում, երբ «Մուրան» ընկերությունը ներկայացրել է դրանք: Միաժամանակ, զարմանալի է, որ ֆիզիկական անձը կարողանում է ավելի ցածր գներ առաջարկել, քան այն սուբյեկտները, որոնք շուկայում գերիշխող դիրք են զբաղեցնում: Կարծում ենք, այդ ֆիզիկական անձի հաղթելու հանգամանքը չի կարելի միանշանակ պատահականություն համարել:

Մեկ անձից գնման ձևով ավտոմեքենաների ձեռքբերումների բնութագիրը

ՀՀ ՖՆ գնումների պաշտոնական կայքում զետեղված տվյալների համաձայն 2007թ. կատարվել է շուրջ 270 մլն դրամի ավտոմեքենաների ձեռքբերում մեկ անձից գնման ձևով: Մեկ անձից գնման ձևով ձեռքբերումների մասին տեղեկությունները 2007թ. համար ամփոփված են Աղյուսակ 16-ում:

Աղյուսակ 16.

2007թ. մեկ անձից գնման ձևով ավտոմեքենաների ձեռքբերումները³⁵

Մատակարարը	Պայմանագրերի հանրագումարը (մլն դրամ)	Մասնաբաժինը ընդհանուրում (%)
«Վալենսիա» ՀԶ ՍՊԸ	95.3	35.3
«Տոյոտա-Երևան» ՍՊԸ	77.6	28.8
«Կարկոնավտո» ՍՊԸ	32.5	12.0
Այլ մատակարարներ (7)	64.6	23.9
ԸՆԴՀԱՆՆՈՒՄ	269.9	100

Նշված տնտեսվարող սուբյեկտների համար հաշվարկվել է համակենտրոնացման աստիճանը: Մասնավորապես, Հերֆինդալ-Հիրշմանի համաթիվը նշված սուբյեկտների համար կազմում է 2789, իսկ առաջին երեք ընկերությունների համակենտրոնացման աստիճանը՝ 2217: Առաջին երեք սուբյեկտների շուկայական հանրագումարը կազմում է 76.1%, ինչը վկայում է բարձր համակենտրոնացվածության մասին:

4.4.4 Պետական կարիքների համար ավտոմեքենաների ձեռքբերման բնութագիրը 2008թ.

ՊԳԳ-ի միջոցով կատարված ավտոմեքենաների ձեռքբերումների բնութագիրը

Ըստ տրամադրված տվյալների՝ ՊԳԳ-ի կողմից 2008թ. իրականացվել է ավտոմեքենաների գնման 46 մրցույթ: Ինչպես գիտենք, մեկ մրցույթը կարող է ունենալ մեկից ավելի չափաբաժիններ: Այդ կապակցությամբ կցանկանայինք նշել, որ 2008թ. ավտոմեքենաների գնման մրցույթները, ընդհանուր առմամբ, պարունակել են 69 չափաբաժին:

2008թ. ձեռք են բերվել 344 տրանսպորտային միջոցներ շուրջ 2.5 մլրդ դրամ ընդհանուր արժողությամբ. գնման կառուցվածքը ներկայացված է Աղյուսակ 17-ում:

35 Աղյուսակը կառուցվել է գնումների պաշտոնական կայքում (www.gnumner.am) զետեղված տվյալների հիման վրա:

Աղյուսակ 17.

2008թ. ՊԳԳ-ի միջոցով իրականացված ավտոմեքենաների ձեռքբերումների կառուցվածքը

Հաղթողը	Գնված տր. միջոց	Պայմ. հանրագումար (հազ. դրամ)	Մասնաբաժինը (%)			Տնտեսման ծավալը	
			Քանակի մեջ	Գնի մեջ	Տնտեսման մեջ	(հազ. դրամ)	Ստացած պայմ. գումարի նկատմամբ (%)
«Տոյոտա-Երևան» ՍՊԸ	218	1,659,510	63	66	16	1,300	0.1
«Կարկոմավտո» ՍՊԸ	43	292,745	13	12	33	2,638	0.9
«Կամազավտոկենտրոն» ՍՊԸ	6	159,380	2	6	0	37	0.0
«Գլոբալ Մոթորս» ՍՊԸ	25	92,700	7	4	10	770	0.8
«Արիան մոթորս Սենթըլ Սերվիս» ՍՊԸ	20	90,000	6	4	0	-	0.0
«Եվրովագեն» ՍՊԸ	11	89,791.02	3	4	0	-	0.0
Ֆ/Ա	5	28,600	1	1	0	37	0.1
Այլ մատակարարներ (6)	16	98,068	5	4	40	3230	3.3
Ընդամենը	344	2,510,794				8,012	
Հերֆինդալ-Հիրշմանի համաթիվը առաջին երեք սուբյեկտների համար				4544			

Ինչպես երևում է, 2008թ. ՊԳԳ-ի միջոցով իրականացվել են շուրջ 2.5 մլրդ դրամի ավտոմեքենաների ձեռքբերումներ: Կնքված պայմանագրերի մեջ առյուծի բաժինը պատկանում է երեք մատակարարների՝ «Տոյոտա-Երևան», «Կարկոմավտո» և «Կամազավտոկենտրոն» ՍՊԸ-ներին (շուրջ 84% կամ մոտ 2.1 մլրդ դրամ): Տնտեսման ընդհանուր մակարդակը պայմանագրային գումարի նկատմամբ կազմել է շուրջ 8 մլն դրամ, որը հիմնականում ձևավորվել է այլ մատակարարների հաշվին: Տնտեսման գումարը պայմանագրային գումարի նկատմամբ կազմել է 0.31%, և, ընդ որում, այս ցուցանիշով ևս առաջին տեղում են այլ մատակարարները:

Նշված տնտեսավարող սուբյեկտների համար հաշվարկվել է համակենտրոնացման աստիճանը: Հերֆինդալ-Հիրշմանի համաթիվը նշված սուբյեկտների համար կազմում է 4600, իսկ առաջին երեք ընկերությունների համակենտրոնացման աստիճանը 4544 է: Առաջին երեք սուբյեկտների շուկայական հանրագումարը կազմում է 84.0%, ինչը վկայում է խիստ բարձր համակենտրոնացվածության մասին:

2008թ. միջին մասնակցությունը ևս բավական ցածր է եղել՝ կազմելով 1.3:

ՏՄՊՊՀ-ի տվյալներով ռուսական արտադրության նոր մարդատար ավտոմեքենաների ապրանքային շուկայում «Արմենիա-Լադա» ՋՁ ՓԲԸ-ն և «Կարկոմավտո» ՍՊԸ-ն 2007թ. դեկտեմբերի 12-ի թիվ 111-Ա որոշմամբ ճանաչվել են որպես գերիշխող դիրք ունեցող, քանի որ իրացման ծավալներով երկուսը միասին գրավում են տվյալ շուկայի 99.23%-ը:

Ամփոփելով, կարող ենք արձանագրել, որ «Տոյոտա-Երևան» ՍՊԸ-ի ծավալները գնալով ավելանում են ինչպես մեկ անձից կատարվող ձեռքբերումներում, այնպես էլ ՊԳԳ-ի կողմից կատարվող մրցույթներում: Ի լրումն, չնայած, որ այս ընկերությանը բաժին է ընկնում ՊԳԳ-ի կողմից կազմակերպված ավտոմեքենաների գնումների ողջ ծավալի առյուծի բաժինը (63% քանակային և 66% գումարային առումով), սակայն տնտեսման առումով այս ընկերությունը ավելի ցածր ցուցանիշներ է արձանագրել մնացածների համեմատ: Նշվածը հակված չենք բացատրել գնումների պլանավորման բարձր որակով, քանի որ ավտոմեքենաները

ամբողջությամբ ներմուծվում են, և նրանց ինքնարժեքի վրա եական ազդեցություն է թողնում դոլար/ դրամ փոխարժեքը, որն եական տատանումներ է ունեցել դիտարկվող ժամանակաշրջանում: Ուստի մեր կարծիքով, գնումների պլանավորման ժամանակ նախահաշվային գները կազմվում են կոնկրետ պատվիրատուի՝ որպես ապագա հաղթողի կանխավարկածով: Մեր կարծիքով, դրա տիպիկ օրինակ է «Եվրոլագեն» ՍՊԸ-ից 1 միավորի համար 8162.82 հազ. դրամ գնի պլանավորումը և նույն գնով էլ դրանց 11 միավորի ձեռքբերումը:

Կցանկանայինք ուշադրություն դարձնել հետևյալ հանգամանքի վրա. ՀՀ դատական դեպարտամենտի կողմից կազմակերպված ՊԳԳ ԱՊՁԲ-08/73 մրցույթի մասով (տես Աղյուսակ 18) առկա են նույն մտավախությունները, ինչ ՀՀ ոստիկանության մասով (Աղյուսակ 3):

Աղյուսակ 18.

ՀՀ դատական դեպարտամենտի կողմից հայտարարված ՊԳԳ ԱՊՁԲ-08/73 մրցույթի կառուցվածքը

Ծածկագիրը	Պատվիրատուն	Հաղթողը	Ավտոմեքենայի մակնիշը	Միավորի նախահաշվային գինը (հազ. դրամ)	Միավորի պայմանագրային գինը (հազ. դրամ)
ՊԳԳ ԱՊՁԲ-08/73	ՀՀ դատական դեպարտամենտ	Ֆ/Ա Արմեն Կոստանյան	Merc. S 320	4500	4500
		Ֆ/Ա Արտակ Խաչատրյան	LEXUS ES	4500	4500
		Ֆ/Ա Դիանա Աբգարյան	Mitsubisi Alant	4500	4500
		Ֆ/Ա Բենիամին Շահինյան	Mazda 6	4500	4500

Միաժամանակ կարծում ենք, որ իմաստ ունի ներկայացնել հետևյալ հանգամանքը. «Արմենիա-Լադա» ՓԲԸ-ն 2-րդ եռամսյակում «Շեվրոլե Նիվա» 21230L ավտոմեքենայի համար հայտարարված մրցակցային բանակցությունների ընթացքում հաղթող է ճանաչվել՝ առաջարկելով 5597 հազ. դրամ: Հետագայում այս ավտոմեքենայի մակնիշի մատակարարումը իրականացվում է բացառապես այլ մատակարարների կողմից, ընդ որում, ավելի բարձր գներով, քան նախկինում գնվածը: Այս մասով տվյալները զետեղված են Աղյուսակ 19-ում:

Աղյուսակ 19.

«Շեվրոլե Նիվա» մակնիշի ավտոմեքենայի ձեռքբերման ցուցանիշները 2008թ.

Գնման ժամանակահատված (ամիս)	Ծածկագիրը	Պատվիրատուն	Հաղթողը	Ավտոմեքենայի մակնիշը	Միավորի նախահաշվային գինը (հազ. դրամ)	Միավորի պայմանագրային գինը (հազ. դրամ)
IV-VI	ՄԲԱՊՁԲ-08/2	«Մարտունու բժշկական քոլեջ» ՊՈԱԿ	«Արմենիա-Լադա» ՓԲԸ	«Շեվրոլե Նիվա» 21230L	5600	5597
IV-VI	ՄԲԱՊՁԲ-08/11	«Հայաստանի Պետական Ազրարային համալսարանի Վանաձորի մասնաճյուղ» ՊՈԱԿ	«Կարկոմ-ավտո» ՍՊԸ	«Շեվրոլե Նիվա» 21230L	6450	6440

Գնման ժամանակահատված (ամիս)	Ծածկագիրը	Պատվիրատուն	Հաղթողը	Ավտոմեքենայի մակնիշը	Միավորի նախահաշվային գինը (հազ. դրամ)	Միավորի պայմանագրային գինը (հազ. դրամ)
VII	ՄԲԱՊՁԲ-08/17	ՀՀ Գյուղ. նախ.	«Կարկոմավտո» ՍՊԸ	«Շեվրոլե Նիվա» 21230L	6000	5990
X	ՄԲԱՊՁԲ-08/22	«Մթնոլորտային երևույթների վրա ակտիվ ներգործության ծառայություն» ՊՈԱԿ	«Մուրան» ՍՊԸ	«Շեվրոլե Նիվա» 21230L	6200	6200

Մեկ անձից գնման ձևով ավտոմեքենաների ձեռքբերումների բնութագիրը

ՀՀ ՖՆ գնումների պաշտոնական կայքում գետեղված տվյալների համաձայն 2008թ. կատարվել է շուրջ 770 նլն դրամի ավտոմեքենաների ձեռքբերում մեկ անձից գնման ձևով (տես Աղյուսակ 20):

Աղյուսակ 20.

2008թ. մեկ անձից գնման ձևով ավտոմեքենաների ձեռքբերումները

Մատակարարը	Պայմանագրերի հանրագումարը (մլն դրամ)	Մասնաբաժինը ընդհանուրում (%)
«Տոյոտա-Երևան» ՍՊԸ	329.6	42.8
«Կարկոմավտո» ՍՊԸ	156.2	20.3
«Մագաս Ինվեստ» ՓԲԸ	97.1	12.6
«Մուրան» ՍՊԸ	79.6	10.3
Այլ մատակարարներ (9)	107.7	14.0
Ընդամենը	770.1	100
Հերֆինդալ-Հիրշմանի համաթիվը առաջին երեք սուբյեկտների համար	2403	

Նշված տնտեսավարող սուբյեկտների համար հաշվարկվել է համակենտրոնացման աստիճանը: Հերֆինդալ-Հիրշմանի համաթիվը նշված սուբյեկտների համար կազմում է 2705, ընդ որում առաջին երեք ընկերությունների համակենտրոնացման աստիճանը կազմում է 2403: Առաջին երեք սուբյեկտների շուկայական հանրագումարը կազմում է 75.7%, ինչը վկայում է բարձր համակենտրոնացվածության մասին:

4.4.5 Պետական կարիքների համար ավտոմեքենաների ձեռքբերման բնութագիրը 2009թ. I կիսամյակում

ՊԳԳ-ի միջոցով կատարված ավտոմեքենաների ձեռքբերումների բնութագիրը

Ակնհայտ է, որ ֆինանսատնտեսական ճգնաժամը չէր կարող իր բացասական կնիքը չթողնել 2009թ. ավտոմեքենաների ձեռքբերման ցուցանիշների վրա: Ըստ տրամադրված տվյալների՝ ՊԳԳ-ի կողմից 2009թ. հունվար-հունիս ամիսներին իրականացվել է ավտոմեքենաների 12 մրցույթ, որի կառուցվածքը ներկայացված է Աղյուսակ 21-ում:

Աղյուսակ 21.

2009թ. I կիսամյակի ընթացքում ՊԳԳ-ի միջոցով իրականացված ավտոմեքենաների ձեռքբերումների կառուցվածքը

Հաղթողը	Սրբույթների քանակ	Պայմ. գումար (հազ. դրամ)	Կնքված պայմ. գումարի բաժինը ընդհանուրում (%)	Տնտեսման ծավալ (հազ. դրամ)	Տնտեսված գումարի բաժինը պայմ. նկատմամբ (%)
«Տոյոտա-Երևան» ՍՊԸ	2	557,250	69.5	0	-
«Կարկոնավտո» ՍՊԸ	6	181,960	22.7	2,026	1.1
«Գլոբալ Սոթորս» ՓԲԸ	1	19,750	2.5	625	3.2
Այլ մատակարարներ (3)	3	42,436	5.3	8,996	21.2
Ընդամենը	12	801,396	100	11,647	1.5
Հերֆինդալ-Հիրշմանի համաթիվը առաջին երեք սուբյեկտների համար			5352		

Ինչպես տեսնում ենք, 2009թ. հունվար-հունիս ամիսներին ՊԳԳ-ի միջոցով իրականացվել են շուրջ 0.8 մլրդ դրամի ավտոմեքենաների ձեռքբերումներ: Կնքված պայմանագրերի մեջ առյուծի բաժինը պատկանում է երեք մատակարարների՝ «Տոյոտա-Երևան», «Կարկոնավտո» ՍՊԸ-ներին և «Գլոբալ Սոթորս» ՓԲԸ-ին (շուրջ 94.7% կամ մոտ 0.8 մլրդ դրամ): Տնտեսման ընդհանուր մակարդակը պայմանագրային գումարի նկատմամբ կազմել է 1.5%, որը հիմնականում ձևավորվել է այլ մատակարարների հաշվին: Ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ չնայած ձեռքբերումների շուրջ 70%-ը բաժին է ընկել «Տոյոտա-Երևան» ընկերությանը, սակայն այս մասով որևէ տնտեսում չի առաջացել, ընդ որում, մեր կարծիքով, դժվար է հավատալ, որ այս երևույթի պատճառը պլանավորման բարձր ճշգրտությունն է, քանի որ նախահաշվային գների պլանավորման ժամանակահատվածից հետո տեղի էին ունեցել թե՛ դրական, և թե՛ բացասական փոփոխություններ, մասնավորապես.

- ա) էականորեն նվազել էին բոլոր մակնիշների նոր ավտոմեքենաների գները,
- բ) դրամի փոխարժեքը փոփոխություն էր կրել:

Դժվար է հավատալ, որ այս գործոնները չեզոքացրել են միմյանց, ինչի արդյունքում էլ պայմանագրային գները չեն տարբերվել նախահաշվայինից:

Նշված տնտեսավարող սուբյեկտների համար հաշվարկվել է համակենտրոնացման աստիճանը: Մասնավորապես, Հերֆինդալ-Հիրշմանի համաթիվը նշված սուբյեկտների համար կազմում է 5380, ընդ որում, առաջին երեք ընկերությունների համակենտրոնացման աստիճանը կազմում է 5352: Առաջին երեք սուբյեկտների շուկայական հանրագումարը կազմում է 94.7%, ինչը վկայում է շուկայի մենաշնորհայնացման մասին:

Մեկ անձից գնման ձևով ավտոմեքենաների ձեռքբերումների բնութագիրը

ՀՀ ՖՆ գնումների պաշտոնական կայքում զետեղված տվյալների համաձայն 2009թ. հուլիսի 27-ի դրությամբ կատարվել է շուրջ 230 մլն դրամի ավտոմեքենաների ձեռքբերում մեկ անձից գնման ձևով: Աղյուսակ 22-ում ներկայացված են ավտոմեքենաների մեկ անձից գնման ձևով ձեռքբերումների մասին տվյալները:

Աղյուսակ 22.

2009թ. I կիսամյակում մեկ անձից գնման ձևով ավտոմեքենաների ձեռքբերումները

Տնտեսավարող սուբյեկտներ	Գնման գին (մլն դրամ)	Տեսակարար կշիռը ընդհանուրում (%)
«Մուրան» ՍՊԸ	98	42.7
«Իրան Ֆոդրո»	68.1	29.7
«Կամազավտոկենտրոն» ՍՊԸ	28.8	12.5
Այլ մատակարարներ (3)	34.6	15.1
Ընդամենը	230	100
Չերֆինդալ-Չիրշմանի համաթիվը առաջին երեք սուբյեկտների համար		2862

Նշված տնտեսավարող սուբյեկտների համար հաշվարկվել է համակենտրոնացման աստիճանը: Մասնավորապես, Չերֆինդալ-Չիրշմանի համաթիվը աղյուսակում նշված սուբյեկտների համար կազմում է 3090, ընդ որում առաջին երեք ընկերությունների համակենտրոնացման աստիճանը կազմում է 2862: Առաջին երեք սուբյեկտների շուկայական հանրագումարը կազմում է 84.9%, ինչը վկայում է խիստ բարձր համակենտրոնացվածության մասին:

Ամփոփելով, կարելի է նշել, որ պետական միջոցների հաշվին ավտոմեքենաների ձեռքբերումներն ունեն խիստ կենտրոնացված բնույթ, իսկ ձեռքբերումների միտումները լուրջ մտահոգությունների տեղիք են տալիս: Մասնավորապես, 2006թ.-ից սկսած շուկան տարեցտարի ավելի շատ մենաշնորհային է դարձել, որը կարելի է տեսնել Աղյուսակ 23-ից:

Աղյուսակ 23.

Պետական միջոցներով ավտոմեքենաների գնումների միտումները 2006-2009թթ.

	2006	2007	2008	2009 I կիսամյակ
ՊԳԳ				
Չերֆինդալ-Չիրշմանի համաթիվ	3033	2969	4600	5380
Առաջին երեք ամենամեծ սուբյեկտների մասնաբաժինների քառակուսիների հանրագումար	2518	2827	4544	5352
Առաջին երեք ամենամեծ սուբյեկտների մասնաբաժինների տոկոսային հանրագումար	77.3	77.6	84	94.7
Մեկ անձից գնում				
Չերֆինդալ-Չիրշմանի համաթիվ	2453	2789	2705	3090
Առաջին երեք ամենամեծ սուբյեկտների մասնաբաժինների քառակուսիների հանրագումար	1977	2217	2403	2862
Առաջին երեք ամենամեծ սուբյեկտների մասնաբաժինների տոկոսային հանրագումար	67.8	76.1	75.7	84.9

5. Գնումների համակարգում նկատված հիմնախնդիրները

2008թ. հուլիս 1-ից մինչև 2009թ. հուլիս 31-ն ընկած ժամանակահատվածում ՊԳԳ-ի կողմից տրամադրված ժամանակացույցի հիման վրա ԹԻՉԿ-ի գնումների գծով փորձագետը ներկա է գտնվել և դիտարկել է ՊԳԳ-ի կողմից կազմակերպած մրցութային հանձնաժողովների նիստերը: Մասնավորապես, 2008թ. ընթացքում նա ներկա է եղել 119 մրցութային նիստերի, իսկ 2009թ.՝ 290 նիստերի:

Բացի ՊԳԳ-ի կողմից կազմակերպված մրցութներից, 2009թ. նոյեմբեր-դեկտեմբեր ամիսներին ծրագրի ղեկավարը և փորձագետը դիտարկել են մի շարք համայնքներում (Նոր Խարբերդ, Ալավերդի, Փարաքար և Սպիտակ) կազմակերպված գնումների մրցութները: Այդ մրցութների դիտարկման գործընթացը և արդյունքերը բերված են **Հավելված 3 -ում**:

Սոնիտորինգի ընթացքում գնումների համակարգում նկատված հիմնախնդիրները/թերությունները դասակարգվել են ըստ հետևյալ ուղղությունների.

- Համակարգային/ընդհանրական բնույթի հիմնախնդիրներ.
- Գնումների համակարգի հաշվետվողականության և տեղեկատվության հրապարակայնության ապահովման հետ կապված թերություններ.
- Մրցակցային միջավայրի հետ կապված հիմնախնդիրներ.
- Իրավակիրարկման բնույթի հիմնախնդիրներ.
- Կազմակերպչական/ընթացակարգային բնույթի թերություններ:

5.1 Համակարգային բնույթի հիմնախնդիրներ

- Հասկանալի է, որ ներկա պրակտիկան, երբ վավերապայմանների բավարարման դեպքում, հաղթող մասնակիցը ընտրվում է միայն նվազագույն գնի առաջարկման հիմնավորումով, իսկ գնային առաջարկների հիմնավորվածության պահանջն էլ հանձնաժողովի կողմից ձևականորեն է կատարվում, նպաստում է հանցավոր փոխհամաձայնությունների մեծացմանը: Ի լրումն, տեխնիկական բնութագրերի ոչ ճիշտ սահմանումը կարող է բերել նրան, որ, օրինակ, գնվի այնպիսի ապրանք, որի ժամկետը անցած լինի, կամ որը չապահովի «արժեք փողի դիմաց» սկզբունքի կիրառումը (օրինակ՝ հետերաշխիքային սպասարկման հետ կապված դրույթների չներառում և այլն): Ավելին, հաշվի առնելով, որ որակավորման չափանիշները հաճախ սահմանվում են չափազանց ցածր, իսկ առաջարկվող զինը մրցութում հաղթելու, ըստ էության, միակ չափանիշն է, անբավարար որակավորում ունեցող մասնակիցները գերազանցում են պահանջները և որակով զիջող ապրանքների ու ծառայությունների ցածր գներ սահմանելու միջոցով ավելի լուրջ մրցակիցների մոտ վանում են գնանշմանը մասնակցելու ցանկությունը:
- Ներկայումս, եթե մեկից ավելի մասնակիցներ ներկայացրել են ամենացածր համարվող գնային առաջարկ, ապա մրցութը համարվում է չկայացած և կազմակերպվում է նոր մրցութ (քանի որ գնումների օրենսդրությամբ հաղթողի ճանաչման հիմքում ընկած է նրա գնային առաջարկը, իսկ մինչև գնային առաջարկի դեպքում հնարավոր չէ որոշել հաղթողին): Արդյունքում, փաստորեն տեղի է ունենում ռեսուրսների անտեղի վատնում:
- Մրցութային հանձնաժողովի անդամները և պատվիրատուները նույն մարդիկ են, որի հետևանքով ավելի է մեծանում կոռուպցիոն դրսևորումների հավանականությունը:
- Հնարավոր են դեպքեր, երբ մրցութային հայտերը փոփոխության ենթարկվեն, և բացի այդ, հանձնաժողովի անդամների և մասնակիցների միջև առկա լինի շահերի բախում: Օրինակ՝ ծրագրի փորձագետի կողմից բացահայտված թերության արձանագրումից հետո հանձնաժողովի անդամն ասում է, որ իրենք կխոսեն ՊԳԳ-ի հետ ու հայտը կուղղվի ու նորից կներկայացվի:
- Ներկայումս գնումների գործընթացին մասնակցելու իրավունք չունեցող մասնակիցների ցուցակի,

ինչպես նաև պլանավորված ծախսերի և գնման հայտերով ներկայացրածի համեմատությունները մրցույթից հետո կատարվում են լիազոր մարմնի կողմից: Լինում են դեպքեր³⁶, երբ պատվիրատուները ներկայացնում են իրենց սահմանաչափից ավելի հայտեր: Օրինակ՝ պատվիրատուն ունի 3 սեղանի գնման իրավունք, սակայն ներկայացնում է 4 սեղանի գնման հայտ, որը լիազոր մարմնում ստուգվելուց հետո չեղյալ է հայտարարվում և կազմակերպվում է նոր մրցութային գործընթաց:

- Գնումների պլանավորման առումով առկա են լուրջ հիմնախնդիրներ, քանի որ պլանային արժեքների ու պայմանագրային գների տարբերությունը էական է, իսկ որոշ դեպքերում տարբերությունը կազմում է հնգապատիկին մոտ արժեք, որը կա՛մ վկայում է ցածր որակի, կա՛մ միտումնավոր բարձր նախահաշվային արժեքների ու պլանավորման ցածր ունակությունների մասին: Պլանավորման կամ որակի մասով էական տարբերությունների մասին մտահոգությունների տեղիք է տալիս հետևյալ հանգամանքը. մեկ մրցույթում հաշվարկային տնտեսումը անշեղորեն աճել է, ընդ որում 2008թ.-ից սկսած՝ ավելի առաջընթաց տեմպերով՝ 1%-ից դառնալով 14% (տես Աղյուսակ 1):
- Միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ ապրանքահումքային բորսաներում չգնանշվող ապրանքների համար նորմալ է միջինում մոտ 10% շեղումները, սակայն որոշ հայտեր ուսումնասիրելիս նկատում ենք, որ գնային առաջարկները էականորեն տարբերվում են նախահաշվային գնից (երբեմն շեղումը հասնում է ավելի քան 400%-ի): Առաջին հայացքից թվում է, թե ամեն ինչ նորմալ է, սակայն այս հանգամանքը վկայում է, որ պլանավորման որակը հեռու է բավարար լինելուց, ու պլանավորում իրականացնող մարմինը, ցանկանալով ապահովագրել իրեն, էական բարձր նախահաշվային գներ է ամրագրում, որոնք նաև կոռուպցիոն ռիսկերի տեղիք են տալիս՝ չնպաստելով մրցակցությանը:
- Համայնքներում գնումների գործընթացները պատշաճորեն չեն պահպանվում: Հանրային գնումների հետ կապված հիմնախնդիրներն ավելի խորն են այն համայնքներում, որտեղ չկան բավարար թվով գնման մասնագետներ, ինչն էլ նպաստում է այն իրողությանը, որ գնման ընթացակարգերը պատշաճորեն չեն պահպանվում: Այս ամենի հետևանքն է այն իրողությունը, որ համայնքներում առավել բարձր է ինչպես կոռուպցիոն համաձայնությունների հավանականությունը, այնպես էլ ոչ մրցակցային մեթոդներով գնումների ծավալը: Մասնավորապես, ՀՀ Վերահսկիչ պալատի տարեկան հաշվետվության մեջ արձանագրվում է, որ համայնքների կարիքների համար ապրանքների, աշխատանքների և ծառայությունների գնումները հիմնականում կատարվել են «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի պահանջների խախտումներով: Արձանագրվել է 1,876.3 հազ. դրամի չհիմնավորված ծախս և ապրանքի կորուստ (իրական վնաս)³⁷: ***Այդուհանդերձ, պետք է նշել, որ մինչ օրս բացակայում է այդ բացահայտումների հետևանքների մասին տեղեկատվությունը:***
- Պետական գնումների արդյունքում ձևավորված գները հաճախ ավելի բարձր են, քան միջին շուկայական գները³⁸:
- Նույնիսկ ռազմավարության մեջ նշվում է, որ առկա են պայմանագրի վերանայումներ, որոնք կարող են նաև կոռուպցիոն տարրեր պարունակել:
- Դատարաններում չկան մասնագիտացված միավորներ, որոնք, եթե ի գիտություն ընդունենք դատական վարույթի ծախսային լինելու հանգամանքը (թե՛ ժամանակի, թե՛ արժեքի առումով), գործնականում մասնակցի հնարավորությունները սահմանափակում են միայն լիազոր մարմին բողոքարկելու հնարավորությամբ:

36 Տարեկան միջինում արձանագրվում է 4 նմանօրինակ դեպք: Ընդ որում կցանկանայինք նշել, որ յուրաքանչյուր մրցույթի արժեքը միջինում կազմում է մոտ 250000 դրամ, այսինքն այս մասով ընթացակարգային բնույթի փոփոխության արդյունքում կարելի է ակնկալել մոտ 1 մլն դրամ պետական միջոցների տնտեսում:

37 ՀՀ վերահսկիչ պալատի 2008 թվականի տարեկան հաշվետվություն, էջ 59

38 Չնայած պարբերական մրցույթների պրակտիկան բարեփոխումների է ենթարկվել, սակայն, օրինակ, A4 ֆորմատի թղթի ձեռքբերման գինը ավելի բարձր է, քան շուկայում ձևավորված միջին գինը:

5.2 Գնումների համակարգի տեղեկատվության հրապարակայնության/ թափանցիկության ապահովման հետ կապված հիմնախնդիրներ/ թերություններ

- Հանրային գնումների քանակական և որակական ասպեկտներին վերաբերող վիճակագրական և վերլուծական համակարգված տեղեկատվությունը բացակայում է: Պետք է նշել, որ գնումների պաշտոնական կայքում արդեն կա հաշվետվությունների էջ, սակայն բացակայում են վերլուծությունները: Բացի այդ, գնումների համակարգի զարգացմանը կնպաստեն կլոր սեղանները, մամուլի ասուլիսները, ինչը, կարծում ենք, կնպաստի գնումների համակարգում հանրության մասնակցության աստիճանի բարձրացմանը:
- Ցանկալի կլիներ տեղեկանալ, օրինակ, որևէ արտադրանքի՝ ԾԻԳ-ի կողմից ձեռքբերման, համայնքների կողմից ձեռքբերման, ՊԳԳ-ի կողմից ձեռքբերման և դրանց մաքսային արժեքների մասով վերլուծության արդյունքների վերաբերյալ: Հասկանալի է, որ աշխատավարձային էական տարբերությունների պատճառով, այլ հավասար պայմաններում, պետական ծառայողները հակված են չնախատեսված խրախուսումների՝ ի տարբերություն, օրինակ, ԾԻԳ-ում համանման աշխատանքով զբաղվողների: Ուստի, մոնիտորինգի ու գնային հիմնավորվածությունների մասին ավելի համապարփակ եզրահանգումներ անելու նպատակով անհրաժեշտ է իրականացնել գների համեմատական վերլուծություն ԾԻԳ-ի և ՊԳԳ-ի համանման գնումների մասով:
- Ցանկալի կլիներ, որ պետական վիճակագրության կողմից պարբերական հիմունքներով կատարվեն միջին շուկայական գների դիտարկումներ և հրապարակումներ, որոնց հիման վրա լիազոր մարմինը վերլուծության ենթարկեր պետական գնումների շրջանակում կնքված պայմանագրային գները՝ տալով դրանց արդյունավետության գնահատականը և արդյունքներն էլ հասանելի դարձնելով հանրությանը: Ինքնըստինքյան հասկանալի է, որ միջին շուկայական գներից բարձր գներով կատարված գնումները կարող են պայմանավորված լինել նաև «կոռուպցիոն վճարներով»³⁹, որը կվկայի ինստիտուցիոնալ թերացումների, մասնավորապես, ՊԳԳ-ի մատուցած ծառայությունների ցածր արդյունավետության մասին:
- Տեղեկատվական զեկույցները պետք է հնարավորություն ընձեռեն համեմատություններ կատարելու ծրագրերի, ճյուղերի, մարզերի եւ երկրների միջեւ. նման համեմատական հեռանկարը «չափանիշային մրցակցություն» է մտցնում ծրագրերին մասնակից ընկերությունների շրջանում, որտեղ ավանդական մրցակցությունը սահմանափակված է:
- Բացակայում է համայնքային և/կամ ՊՈԱԿ-երի կողմից կազմակերպված գնման գործընթացների մասին ամփոփ վիճակագրությունը:

5.3 Մրցակցային միջավայրի հետ կապված հիմնախնդիրներ

- Մրցութային հայտերում ներկայացված են կլորացված կամ անբացատրելիորեն ուռճացված գումարներ:
- Լուրջ մտահոգությունների տեղիք է տալիս այն իրողությունը, որ բացման նիստում մրցույթի վավերապայմաններին ակնհայտորեն չբավարարող հայտերը չէին մերժվել և տեղափոխվել էին ամփոփման նիստ: Նման երևույթը խտրական մոտեցումների առկայության վերաբերյալ կասկածներ է ծնում:
- Հարկ է նշել, որ պատվիրատուները բավականաչափ լծակներ ունեն ընտրված «անցանկալի» մասնակիցների վրա ներազդելու առումով, մասնավորապես, հաճախ նշվում է, որ անտեղի ձգձգումների միջոցով կատարողականները չեն ստորագրվում, որի հետևանքով էական վնասներ են հասցվում

39 Մասնավորապես, բարձրացումը կարող է պայմանավորված լինել երկակի կոռուպցիոն վճարներով՝ ա/ ՊԳԳ-ում մրցույթների իրականացման փուլում, բ/ պատվիրատուի կողմից պարտավորության ոչ պատշաճ կատարման «անտեսման» պարագայում:

ընկերության գործունեությանը («Հանքավան ՀԶԳ» ԲԲԸ-ն դրա պատճառով որոշել է այլևս չմասնակցել գնումների գործընթացին և փակել բիզնեսը): Կամ դեպքեր, երբ կատարողականները ստորագրվում են, սակայն գումարները ուշացումով են փոխանցվում տնտեսավարող սուբյեկտներին, սակայն, ինչպես գիտենք, կատարողականները ստորագրելուց հետո տնտեսավարող սուբյեկտների մոտ առաջանում են հարկային պարտավորություններ, որը ևս նվազեցնում է գնումների համակարգի գրավչությունը:

- Նկատվում է մրցույթի պարտավոր մասնակիցների ակնհայտ շրջանառություն:
- Նկատվում են մրցույթի հայտի գնահատման և ուսումնասիրման կամ պայմանագրի շնորհման հետաձգման դեպքեր, ինչը մատնացույց է անում կոռուպցիոն պայմանների բանակցման ջանքերի առկայությունը:
- ՓՄՁ սուբյեկտները, հատկապես նոր ստեղծվածները, դժվարություններ ունեն գնումների համակարգի մրցույթներին մասնակցելու առումով, ինչը, ամխոս, չի նպաստում մրցակցության խթանմանը: Այս կապակցությամբ պետք է ավելի մեծացնել առավելապես ՓՄՁ սուբյեկտների շրջանում իրազեկվածությունը, մասնավորապես, ավելի լայնորեն լուսաբանել համատեղ հայտերի կազմմանն առնչվող դրույթները:
- Մրցույթների նախապատրաստման առումով մտահոգությունների տեղիք են տալիս ոչ ճշգրիտ ձևակերպված մրցույթային պահանջները, մրցույթների մասնակիցներին տրամադրվող ընդհանրական բնույթի տեղեկությունները, ինչպես նաև պատվիրատուի կողմից ընտրված մեթոդները: Օրինակ՝ գնման առարկաները/տեխնիկական բնութագրերը պարունակում են մրցակցության սահմանափակման ակնհայտ տարրեր (կոնկրետ ֆիրմային անուն) և/կամ երկիմաստություններ: Բացի այդ, տեխնիկական բնութագրերը կազմվում են խիստ ընդհանրական բնույթի, որն, ամխոս, կարող է ազդել գնային առաջարկներում ներկայացված գնի վրա: Իհարկե, այս հիմնախնդիրը որոշակիորեն ածանցվում է նաև կարիքի ոչ ճիշտ ձևակերպումից: Մասնավորապես, դրան կարելի է հանգել ԾԻԳ-ի կողմից կազմված գնման առարկայի բնութագրերը և ՊԳԳ-ի կողմից կազմված առարկայի բնութագրերը համեմատելիս⁴⁰:
- Մի շարք դեպքերում ակնհայտ է հակամրցակցային համաձայնությունների առկայությունը, օրինակ՝ Հերացի փողոցում ընթացող շինարարության նկատմամբ տեխնիկոլոգությունը ուներ երեք չափաբաժին: Մասնակցել էին երեք ընկերություններ, ընդ որում, նրանցից յուրաքանչյուրը դիմել էր միայն մեկ չափաբաժնի համար ու, լինելով այդ չափաբաժնի միակ մասնակիցը, նշել էր նախահաշվային արժեքից շատ չնչին տարբերվող գին (5000 դրամով պակաս): Հասկանալի է, որ մրցակցության պայմաններում նման բան տեղի ունենալու հավանականությունը կլիներ չափազանց ցածր, ուստի կարելի է եզրակացնել, որ, այդտեղ տեղի է ունեցել հակամրցակցային համաձայնություն:
- Մրցույթների թափանցիկությունը կասկածելի է. օրինակ՝ գնանշման մրցույթում հրավեր էր առաքվել ինը կազմակերպությունների, սակայն միայն մեկն է ներկայացրել փաստաթղթեր և հաղթող ճանաչվել՝ նախահաշվային 4 մլն դրամ գումարի փոխարեն առաջարկելով 3 մլն 990 հազ. դրամ⁴¹: Ելնելով այս ամենից, կարող ենք նշել, որ **մոնիտորինգի արդյունքները վկայում են այն մասին, որ ՀՀ գնումների համակարգում բավական տարածված է, այսպես կոչված, «պայմանավորված» մրցույթի պրակտիկան (bid-rigging):**
- Որակավորման չափանիշները սովորաբար շատ ցածր են նշագծվում, դրանց գումարվում է ցածր գնային առաջարկը, որը գործնականում հանդես է գալիս որպես հաղթող ընտրելու միակ չափանիշ, և արդյունքում պակաս որակյալ մասնակիցները «զերազանցում» ավելի որակյալներին: Նման երևույթը չի քաջալերում ավելի որակյալների մասնակցությունը, քանի որ ցածր գները ինչ-որ առումով պայմանավորված են ոչ որակյալ ապրանքների, աշխատանքների կամ ծառայության մատուցման հանգամանքով: Ավելին, եթե միայն գինն ենք կարևորում, հասկանալով, որ ներկայացնում են կեղծ

40 Մասնավորապես, կատարվել է դատական բարեփոխումների ԾԻԳ-ի գնման առաջարկների ու ՊԳԳ-ի կողմի տեխնիկական բնութագրիչների ուսումնասիրություն, և արձանագրվել է, որ ԾԻԳ-ի կողմից կազմված հրավերները կարիքի ներկայացման տեսանկյունից ավելի բնութագրական են:

41 ԳՀԱՇՁԲ 08/32

փաստաթղթեր (սրա մասին ասվում է նաև ռազմավարությունում), ապա, միգուցե, իմաստ ունի քննարկել հոլանդական աճուրդների գաղափարը⁴²:

- Առաջարկում ենք ստեղծել մատակարարների ռեեստր: Բացի այդ, պետք է խթանել գործարար հանրության կողմից պետության կարիքների մատակարար լինելու հանգամանքի ավելի լայնամասշտաբ քարոզը (գովազդը), որը կարող է հանդիսանալ մրցակցային առավելություն:
- Պետք է ուժեղացնել ներքին աուդիտի կարողությունները, մասնավորապես, գնումների ընթացքում հնարավոր ռիսկերի վերհանմանը նպաստող մասնագիտացված դասընթացների կազմակերպման միջոցով:
- Մեծ է հավանականությունը, որ գնումների պատասխանատու ստորաբաժանումները շահագրգռված չլինեն որակի նկատմամբ հսկողության, և ըստ այդմ, պետական դրամական միջոցների արդյունավետ օգտագործման մեջ, ուստի ցանկալի է, որ գնահատումներին մասնակցեն նաև մասնագիտացված միավորները:
- Պետական գնումների միջավայրի մասին պատկերացումներ են տալիս նաև մասնակիցների մասնակցության վերաբերյալ վիճակագրական ցուցանիշները, որոնք վկայում են ոչ մրցակցային միջավայրի մասին: Մասնավորապես, մրցակցային հիմունքներով կազմակերպված գնման մեկ գործընթացին 2008թ. բաժին է ընկել 1.9 մասնակից (2009թ. I կիսամյակի տվյալներով 1.8 մասնակից), ինչը չի կարող գոհացուցիչ համարվել: ***Առկա հիմնախնդիրների ուսումնասիրության հիման վրա կարելի է եզրակացնել, որ հիմնականում ի հաշիվ իրավակիրարկման անբավարար պրակտիկայի, պետական գնումների ներկայիս համակարգը արդյունավետ ու թափանցիկ չէ, որի հետևանքով էլ ունի վստահության ոչ բարձր աստիճան:***

5.4 Իրավակիրարկման բնույթի հիմնախնդիրներ

- Գնումների մասին օրենքի 6-րդ հոդվածի 10-րդ կետը նախանշում է, որ ՀՀ կառավարության կողմից պետք է սահմանվեն նախաորակավորման կարգի առանձնահատկությունները, որոնք մինչ օրս սահմանված չեն:
- ԳՄՕ-ի 7-րդ հոդվածի 4-րդ կետը, որով արգելվում է միևնույն անձի կողմից հիմնադրված (կամ ավելի քան 50% միևնույն անձի պատկանող բաժնեմաս ունեցող) կազմակերպությունների միաժամանակյա մասնակցությունը գնման միևնույն գործընթացին: Ըստ էության, մրցութային հանձնաժողովի անդամների կողմից նման ստուգում չի կատարվում, իսկ, որ նման երևույթ տեղի ունի, վկայում է նաև այն հանգամանքը, որ կարող ենք նկատել դեպքեր, երբ իրավեր չվերցրած անձը ներկայացնում է հայտ: Ավելին, ավտոմեքենաների ձեռքբերումների դեպքում համատարած նման երևույթներ են նկատվում, երբ մեկ անձանց խումբը ներկայացնում է մի քանի հայտ («Արմենիա-Լադա»-ի հետ փոխկապակցված անձիք):
- ՊԳԳ-ի ղեկավարը նշանակվում է վարչապետի կողմից, սակայն որակավորման չափանիշներ ԳՄՕ-ում սահմանված չեն: Ուստի, կարծում ենք, այս մասով օրենսդրական փոփոխություններ են անհրաժեշտ:
- Համայնքները շահագրգռված չեն օգտագործել ՊԳԳ-ի ներուժը: Եթե նրանք օգտագործեն ՊԳԳ-ն, ապա ավելի քիչ կսուբսիդավորվեն պետությունից: Օրինակ՝ կարելի է անրագրել այն դրույթը, որ որոշ ապրանքների դեպքում համայնքները կկարողանան ձեռքբերումներ կատարել միայն այն ժամանակ, երբ դրանց գինը ավելի ցածր կլինի ՊԳԳ-ի կնքած պայմանագրային գնից:
- ՊԳԳ-ում չի իրականացվում հսկողություն մրցութային հանձնաժողովի անդամների կողմից շահերի հայտարարագրման պահանջի կատարման մասով, ինչի արդյունքում այս գործընթացը իրականում չի իրականացվում:
- Ներկայումս բաց մրցութային իրավերում փոփոխություններ կատարելու դեպքում այդ փոփոխությունների մասին տեղեկությունները հրապարակվում են մանուկում: Այս հանգամանքը որոշ դեպքերում կարող

42 Գնումների տերմինաբանությամբ սա կոչվում է ռեդուկցիոն աճուրդ:

է հանգեցնել հնարավոր մասնակցի կողմից պատշաճ կարգով պատրաստված հայտի ներկայացման առումով դժվարությունների: Ըստ այդմ, բացի ներկայացված մեխանիզմից, պետք է հրավեր ստացած անձանց պարտադիր կերպով ծանուցել կատարված փոփոխությունների մասին:

- Կարևոր է գնահատման ժամանակ ուշադրություն դարձնել նաև հնարավոր մասնակիցների գործունեության բնապահպանական հետևանքներին:
- Դիտարկումների հիման վրա պարզվել է, որ, որպես կանոն, մրցակցային բանակցությունների ձևով մրցույթների դեպքում առկա է բավական մեծ կենտրոնացվածություն և ցածր մասնակցություն: Թեև մասնակիցների մասով ՊԳԳ-ի ներկայացրած թվերը խոսում են մրցակցության սրման մասին, այդուհանդերձ, հարկ է նշել, որ ՊԳԳ-ի տարեկան վիճակագրական տվյալների մեջ չափաբաժինների գործոնը հաշվի չի առնվում: Օրինակ՝ մեկ մրցույթը կարող է տրոհված լինել մի քանի չափաբաժինների, որի հետևանքով տվյալ մրցույթին մասնակիցների քանակը կմեծանա, ինչը «արհեստականորեն» հնարավորություն կտա խոսել մրցակցության սրացման մասին:
- Ավելին, հարկ է նշել, որ չկա լուտավորման իրականացման որևէ մեթոդական ցուցում: Բացի այդ, ՊԳԳ-ում իրականացվում են որոշ մոտեցումներ, որոնք փաստաթղթավորված չեն և կրում են մարդկային գործոնի ազդեցություն, որոնք ևս կարող են ազդել մասնակցության աստիճանի վրա:

5.5 Կազմակերպչական/տեխնիկական և ընթացակարգային բնույթի հիմնախնդիրներ/թերություններ

ա/ ՊԳԳ-ի գործունեության մասով հիմնախնդիրներ/թերություններ

- Գնումներին մասնակցող անձի կողմից լրացման ենթակա փաստաթղթերի ցանկը առկա չէ ՊԳԳ-ում, որը չի նպաստում հայտատուների իրազեկվածության աստիճանի բարձրացմանը:
- Երբեմն վեճի առարկա է դառնում հայտերի ընդունման ժամը, ինչը ներկա ընթացակարգերով տարբերակված մոտեցումների տեղիք է տալիս:
- Հայտերի ներկայացման ներկա ընթացակարգը ռիսկեր է պարունակում, քանի որ հայտատուների մասին տեղեկությունները հաճախակի հրապարակվում կամ տրամադրվում են մրցույթից հետո: Նշված դրույթը կարևոր է ոչ միայն տեխնիկական առումով, օրինակ՝ գնանշումների հարցման դեպքում հրավերի առնվազն երեք մասնակցի տրամադրման պահանջը կարող է պատշաճորեն չպահպանվել, և մրցույթը կայանա ավելի քիչ քանակությամբ հայտատուների առկայությամբ, իսկ հետագայում մրցույթի մասնակիցները կլրացվեն այլ կազմակերպություններով:
- Չնայած բյուջեի կատարման ժամանակացույցը հիմնականում պատշաճ կերպով ծանուցվում է, սակայն այն կարելի է որոշակիորեն բարելավել մոնիտորինգի համար:
- Հանձնաժողովի անդամների իսկությունը չի ստուգվում, իսկ նիստում կայացրած որոշումները բավականաչափ հստակ չեն լինում, դրանք սովորաբար հստակեցվում են հետագայում, որից հետո նոր միայն զետեղվում են արձանագրության մեջ:
- Մրցութային հանձնաժողովի քարտուղարը երբեմն անհարկի միջամտում և ուղղորդում է հանձնաժողովի անդամի գործունեությունը: Օրինակ՝ բազմիցս է ասվել՝ «սրանք պետք է մերժեք» կամ «եթե այսպես անեք՝ ես կկասեցնեմ», այնինչ քարտուղարը պետք է սպասի մինչև հանձնաժողովը կայացնի իր որոշումը, նոր կատարի ԳՄՕ-ի ընձեռած քայլերը, հակառակ դեպքում նման վարքագիծը կարող է տարաբնույթ մեկնաբանությունների հիմք հանդիսանալ:
- Բացի այդ, երբեմն ամբողջությամբ չեն ապահովվում ԳՄՕ-ի պահանջները: Մասնավորապես, մրցակցային բանակցությունների ձևով գնման ընթացակարգերի ապահովումը հեռու է գոհացուցիչ համարվելուց: Տվյալ մրցույթի գնման ընթացակարգերի գնային առաջարկներից հետո մասնակիցներին տրվում է 15 րոպե ժամանակ նոր գնային առաջարկով հանդես գալու համար, որը ՊԳԳ-ում քարտուղարի կողմից ոչ միշտ է պահպանվում:

բ/ Մրցութային հանձնաժողովի գործունեության մասով արձանագրված հիմնախնդիրներ/թերություններ

- Մրցութային հանձնաժողովների անդամների մասնագիտական կարողությունները հեռու են գոհացուցիչ համարվելուց: Մասնակիցների որակավորման չափանիշների գնահատման արդյունավետության մասին կարելի է դատել հետևյալ դեպքով. ամփոփման նիստի ավարտին փորձագետը խնդրեց գնահատման թերթիկները, և դրանց ուսումնասիրությամբ պարզվեց, որ հանձնաժողովի անդամների կողմից դրվող գնահատականները ձևական բնույթ ունեն և պատշաճորեն չեն ուսումնասիրվում:
- Մրցութային հանձնաժողովի կողմից գնային հիմնավորվածության ուսումնասիրություն, ըստ էության, չի իրականացվում, նույնիսկ չեն ուսումնասիրում, թե նույն մասնակիցը նախկինում մասնատիպ աշխատանքի իրականացման համար ինչ գնային առաջարկ է կատարել, և որն է առաջարկի փոփոխության պատճառը:
- Առկա են նաև տեխնիկական բնութագրերի և հրավերների պատրաստման հետ կապված անհստակություններ, օրինակ՝ առաջին նիստում, երբ որոշվում էր հրավերի բովանդակությունը, նշվել էր, որ շինարարությունը պետք է կատարվի մինչև դեկտեմբերի 31-ը, այնինչ իրականում այն պետք էր ավարտել հոկտեմբերին: Բացի այդ, հաճախ հրավերի տեքստում նշվում է տրանսպորտային միջոց (դիցուք՝ բեռնատար), սակայն չի նշվում՝ ինչ տարողությամբ, այսինքն՝ հրավերի միջոցով տրամադրվող տեղեկությունը չի նպաստում մասնակիցների կողմնորոշմանը և, որպես արդյունք, չի նպաստում «ուժեղ մատակարարի» ընտրությանը: Օրինակ՝ եթե պետք է աշխատանք, որի կատարումը պահանջում է 5 հատ 10 տոննանոց բեռնատար, ապա դրա ամրագրումը կբերի նրան, որ կմասնակցեն միայն այն խոշոր մատակարարները, որոնք հստակորեն բավարարում են այդ պահանջներին, իսկ չամրագրելով 10 տոննա տարողությամբ բեռնատարի պահանջը, մենք հնարավորություն ենք տալիս, որպեսզի մասնակցեն նաև «թույլ մասնակիցները»:
- Մրցութային նիստերի ժամանակացույցի պահպանումը չի վերահսկվում, այսինքն՝ չկա մարմին, որը երաշխավորի գնումների ժամանակացույցի պատշաճ կատարումը: Հաճախ այդ հանգամանքը հիմնավորվում է մրցութային հանձնաժողովի անդամի ուշացումով:
- Ամփոփման նիստի ժամանակ հանձնաժողովի անդամները հայտերը գնահատում նիստի ընթացքում, այլ ոչ թե վաղօրոք: Հաճախ հանձնաժողովը պահանջում/ստուգում է այնպիսի փաստաթղթեր, որոնց մասով հանձնաժողովը ինքնուրույն, այն էլ նիստի ընթացքում, ունակ չէ գնահատական տալ (սովորաբար դրանք աշխատանքի պետական տեսչության իրավասությանն առնչվող խնդիրներ են):
- Ներկայումս տեխնիկական տեսանկյունից մրցութային հանձնաժողովի անդամները կարող են ցանկության դեպքում, օրինակ, այս կամ այն աշխատանքը համարել ոչ մասնատիպ, իսկ քարտուղարը, լինելով ոչ մասնագիտացված անձ, չի կարող իրական հակակշիռ լինել (նա կամ միշտ պետք է կասեցնի, ու դրանով իսկ երբեմն անտեղի մեծացնի գործարքային ծախսերը, կամ չկանխի հնարավոր հանցավոր համաձայնությունները):

Ստորև ներկայացված են դիտարկվող ժամանակաշրջանում ՊԳԳ-ի կողմից իրականացված մրցութներից դրվագներ, որոնք ամրապնդում են վեր հանված հիմնախնդիրների հիմնավորվածությունը:

ՀՀ բնապահպանության նախարարության կողմից 2009թ. ապրիլի 28-ին կազմակերպված մրցույթների⁴³ առաջին նիստի ընթացքում կազմված հայտարարության տեքստը սուբյեկտիվ պահանջներ էր պարունակում, մասնավորապես, հայտարարության կետերից մեկում բառացիորեն շարադրված էր հետևյալը՝ «մասնակիցը պետք է տիրապետի ջրային օրենսդրության մշակման ոլորտին առնչվող անհրաժեշտ տեղեկատվությանը և փաստաթղթերին»: ԹԻՀԿ-ի փորձագետի այն հարցին, թե ինչպես է հանձնաժողովի անդամը պատրաստվում ստուգել այս դրույթի ճշմարտացիությունը, հանձնաժողովի անդամը պարզաբանեց, որ ինքը բանավոր հարցեր կտա և ըստ այդմ կկողմնորոշվի՝ թեկնածուն

43 ԱՇԶԲ 09/27, ԱՇԶԲ 09/28, ԱՇԶԲ 09/29, ԱՇԶԲ 09/30, ԱՇԶԲ 09/34 և ԱՇԶԲ 09/35:

տիրապետում է, թե ոչ պահանջված տեղեկատվությանը: Նման մոտեցումը ընդունելի չէ, ուստի նման պրակտիկան պետք է բացառվի:

Օրինակ՝ հրավերում պահանջվում է հիդրոլոգ, մինչդեռ նման մասնագետ չկա, մասնակիցներն էլ տեխնիկական գիտությունների թեկնածուներ են, ինչը հանձնաժողովի համար հիմք է տալիս իրեն ձեռնադրողում կայացնել, և պարարտ հող է ստեղծում ոչ ցանկալի մասնակցին չորակավորված ճանաչելու համար:

Մասնավորապես, ԱՊԶԲ 09/61 ծածկագրով մրցույթի հայտարարությունում նշված է կոնկրետ մակնիշի պոմպ (ԷՑՎ-10-63-65), որը կարող է դիտարկվել որպես խտրական վերաբերմունք: Այնուհանդերձ, պետք է նշել, որ հետազայում հրավերի տեքստում փոփոխություններ էին կատարվել: Այս առումով պետք է նշել, որ լավագույն փորձը վկայում է, որ միմիայն այն դեպքերում, երբ անհնար է հստակ տեխնիկական բնութագրերի մատնանշումը, կարելի է օգտագործել ֆիրմային անվանում՝ պարտադիր կերպով ավելացնելով «կամ համարժեք» տերմինը:

Հաճախ այդպես էլ չի հասկացվում հանձնաժողովի կողմից ընդունված որոշումը, քանի որ քվեարկություն չի կատարվում, ասվում է, որ մերժում են, հետո պարզվում է, որ չեն մերժում: Հանձնաժողովի կողմից վավերապայմանների ստուգումը հիմնականում ձևական բնույթ է կրում, որի հետևանքով հաճախակի ստուգման փուլում չեն մերժում, հետո, հատկապես երբ իրենց «ցանկալի մատակարարը» նվազագույն գնային առաջարկը ներկայացրած չի լինում, սկսում են թերություններ փնտրել: Կամ ակնհայտ է, որ որոշ գնման հայտերում առկա են թերություններ, որոնք այլ դեպքերում հիմք կծառայեին մերժման համար, սակայն երբ տեսնում են, որ տվյալ մասնակցի գնային առաջարկը նվազագույնը չէ, որոշում են չմերժել:

ՊԳԳ-ԳՅԱՊԶԲ-09/22 ծածկագրով գնանշման հարցման հանձնաժողովի միստին չէին ներկայացել հանձնաժողովի երկու անդամները, որի հետևանքով միստը իրավագոր չէր, սակայն որևէ պատժամիջոց հանձնաժողովի բացակա անդամների նկատմամբ չկիրառվեց, ինչը, կարծում ենք, այնքան էլ տրամաբանական չէր:

Եղել են դեպքեր, երբ թերի փաստաթղթերով հայտ է ընդունվել, և մասնակցին հնարավորություն է տրվել տանել և շտկել թերությունները, ինչը հակասում է «Գնումների մասին» օրենքին:

2009թ. հուլիսի 17-ին կայացած մրցույթը՝ Երևան քաղաքի փողոցների վերանորոգման, վերակառուցման և ճաքալցման աշխատանքներ (ծածկագիր՝ ՄԲՄՇԶԲ09/34, կազմակերպիչ՝ քաղաքապետարան), թափանցիկության առումով լրջագույն մտահոգությունների տեղիք է տալիս:

- Մրցույթին հայտ էին ներկայացրել 3 մասնակիցներ, սակայն արտառոցը այն է, որ չնայած այս մրցույթը ուներ 3 չափաբաժին, սակայն մասնակիցներից յուրաքանչյուրը կարծես պայմանավորված դիմել էր **միայն մեկ չափաբաժնի համար**, որի արդյունքում յուրաքանչյուր չափաբաժնում եղավ մեկ հաղթող, փաստորեն այս մրցույթները հակամրցակցային համաձայնությունների առումով լրջագույն կասկածների տեղիք են տալիս:
- Ոչ թափանցիկ լինելու առումով կասկածներն ավելի են ամրապնդվում, երբ ուսումնասիրում ենք տեխնիկական բնութագիրը (տեխնիկական բնութագրերի պատճենները կցվում են), մասնավորապես, բնութագրերում բացակայում է որևէ կոնկրետություն, բառացի մեջբերենք հրավերում գրվածը. «I չափաբաժինը - Երևանի քաղաքապետարանի կարիքների համար Երևան քաղաքի փողոցների վերանորոգման, վերակառուցման և ճաքալցման աշխատանքներ (25200 ք.մ.), II չափաբաժինը - Երևանի քաղաքապետարանի կարիքների համար Երևան քաղաքի փողոցների վերանորոգման, վերակառուցման և ճաքալցման աշխատանքներ (17040 ք.մ.), III չափաբաժինը - Երևանի քաղաքապետարանի կարիքների համար Երևան քաղաքի փողոցների վերանորոգման, վերակառուցման և ճաքալցման աշխատանքներ (11560 ք.մ.)»: Ինչպես տեսնում ենք, բացակայում են կոնկրետ օբյեկտները/տեղամասերը, որտեղ պետք է իրականացվեն աշխատանքները (Երևան քաղաքը նշելը բավարար չէ և ոչ մի հստակություն չի պարունակում, ինչը հակասում է գնման դրույթներին, այն է՝ տեխնիկական բնութագրերի առավելագույն պարզություն), ինչը հնարավորություն չի ընձեռում պատշաճ վերահսկողություն իրականացնել: Ավելին, քանի որ նշված չեն այն օբյեկտները, որտեղ պետք է իրականացվեն այդ աշխատանքները, ուստի նման շարադրանքը մի շարք ռիսկեր է

պարունակում, օրինակ՝ հնարավոր են դեպքեր, երբ նախկինում կատարված աշխատանքները կամ դրանց մի մասը ներկայացվեն որպես պայմանագրի առարկա:

- Եթե կոնկրետ տեղամաս առանձնացված չէ, ապա բավական կասկածելի է այնպիսի գնման ձևի ընտրությունը, ինչպիսին մրցակցային բանակցությունն է:

Չարկ է նշել, որ բավական արտառոց էին նաև ՄԲԱՇՁԲ09/34 ծածկագրով նշված օբյեկտների տեխնիկական հսկողության մրցույթները (ՄԲԾՇԲ 09/11): Նախ, տեխնիկական բնութագրերը գրեթե ամբողջությամբ կրկնում էին ՄԲԱՇՁԲ09/34 ծածկագրով մրցույթը (տեխնիկական բնութագրերի պատճենները կցվում են), ինչը առնվազն տարակուսանք է առաջացնում. ինչպես կարելի է իրականացնել տեխնիկական հսկողություն, երբ վերահսկման ենթակա օբյեկտի մասով առկա չէ կոնկրետություն:

Երկրորդ, մրցույթը սկսելու պահին մասնակիցներից մեկը ցանկություն հայտնեց ետ վերցնել իր հայտը, ինչը տարակուսանք էր առաջացնում, քանի որ նա դա կարող էր անել մինչև մրցույթ սկսելը: Մրցույթի իրականացումը որոշակիորեն ուրվագծեց իրական պատկերը և խորացրեց այն մտահոգությունները, որ գնումների համակարգում մեծ տարածում ունեն հակամրցակցային համաձայնությունները: Մասնավորապես, պարզվեց, որ հայտ էին ներկայացրել երկու մասնակից, ընդ որում, մրցույթին մասնակցելուց ուզում էր հրաժարվել հենց այն մասնակիցը, որն համեմատաբար ավելի ցածր գին էր առաջարկել: Քանի որ երկու մասնակիցներն էլ բացման միտումնալից գնահատմամբ որակավորված ճանաչվեցին (ամփոփման միտի արդյունքներով երկուսն էլ համարվեցին որակավորված) նման մոտեցումն առնվազն արտառոց էր:

Նման վերաբերմունքը, ենթադրում ենք, բացատրվում է հակամրցակցային համաձայնությամբ և/կամ ճնշումների տարրերի առկայությամբ, քանի որ երկու մասնակիցների գնային առաջարկների միջև կար էական տարբերություն (հրաժարման ցանկություն հայտնած մասնակցի (ՀՀ նախագծերի պետական արտագերատեսչական փորձաքննություն) գնային առաջարկը կազմում էր 1 մլն 920 հազար դրամ, այն դեպքում, երբ մյուս մասնակիցը («Շինարարության բարեկարգում» ՓԲԸ), որը առաջինի հրաժարման դեպքում կդառնար հաղթող, առաջարկել էր 3 մլն 990 հազար դրամ):

Փորձագետն ականատես է եղել բազմաթիվ այլ դեպքերի:

- ԳՀԱՇՁԲ-09/19 և ԳՀԱՇՁԲ-09/20 ծածկագրերով մրցույթի հաղթողը պնդում էր, որ պայմանների փոփոխություն է տեղի ունեցել, և ըստ այդմ, պատռեց պայմանագիրը: Քանի որ մրցութային պայմանագրերը ստանդարտ են, ապա երևի խոսքը գնում է անդրմրցութային պայմանավորվածությունների մասին:
- Նույն օրվա մեջ կայանում են թե՛ բացման, և թե՛ ամփոփման միտերը: Ցանկալի է այս մասով որոշակի կարգավորում մտցնել, քանի որ այն կարող է խտրական մոտեցումների առիթ հանդիսանալ: Օրինակ՝ ՄԲԱՇՁԲ09/35 ծածկագրով մրցույթի բացման միտի ժամանակ որոշվեց, որ նույն օրվա մեջ կարելի է անել նաև ամփոփման միտ, որը նշանակվեց ժամը 16:15-ին: Ըստ գնման ընթացակարգերի մրցակցային բանակցություններով մասնակիցներին տրվում է 15 րոպե ժամանակ՝ իրենց գնային առաջարկը փոփոխելու համար: Սակայն այս դրույթը չպահպանվեց և մրցույթը տևեց ընդամենը 1 րոպե, որի արդյունքում ժամը 16:16-ին մրցույթը համարվեց ավարտված: Քարտուղարը չարձանագրեց ընթացակարգի խախտում, հաղթողի հետ պայմանագիր կնքելու առաջարկ արվեց, ինչն էլ հաստատվեց: **Ընդ որում, հարկ է նշել, որ պատվիրատուների շարքում իր խտրական մոտեցումներով աչքի է ընկնում առավելապես քաղաքաշինության նախարարությունը:**
- Որոշ մրցույթներ կասկածելի են, քանի որ հաղթող մասնակիցները շատ դեպքերում բացակայում են նույնիսկ ամփոփման միտերին (օրինակ՝ ԱՇՁԲ 09/49 («Սասունասար» ՍՊԸ), ԱՇԾԲ 09/152): Շատ են դեպքերը, երբ հաղթող է ճանաչվում հրավերի փաթեթ չվերցրած մասնակիցը. ասվածը հատկապես կարևորվում է գնանշումների հարցման ժամանակ, քանի որ այստեղ մրցույթի կայացման կարևոր չափանիշ է հրավերի փաթեթ վերցնողների թվաքանակը, և պահանջվում է առնվազն երեք նման անձ (օրինակ՝ ԳՀԾՁԲ 09/32 ծածկագրով մրցույթի ժամանակ):
- Ավելին, պատվիրատուները երբեմն կարող են օգտագործել այլ գործիքներ անցանկալի հաղթողներից ձերբազատվելու համար. որպես այդպիսին կարող են ծառայել ամփոփման փուլում մրցույթի և/

կամ դրա որոշ չափաբաժնի չեղյալ համարումը: Օրինակ՝ առնվազն անտրամաբանական է, որ ամփոփման փուլում քաղաքաշինության նախարարը գրություն է գրում, որ Վաղարշապատի թիվ 3 դպրոցի տեխնիկական բնութագրերում փոփոխությունների հետևանքով մրցույթը չպետք է կայանա (նախարարի հուլիսի 16-ի ՔՆ-17/2623 գրություն): Հասկանալի է, որ նման երևույթները նվազեցնում են մասնակիցների վստահության աստիճանը, ինչպես նաև նվազեցնում են նրանց ռեսուրսները, ուստի նման դեպքերի համար առնվազն տրամաբանական կլիներ փոխհատուցման մեխանիզմների սահմանումը:

- Բացի այդ, առնվազն արտառոց է հետևյալ իրողությունը. ԱՇՁԲ09/153 ծածկագրով մրցույթի ամփոփման նիստի ընթացքում մրցութային հանձնաժողովը որոշեց, որ մրցույթի միայն մեկ չափաբաժնի (Անգեղակոթ) մասով հաղթողի ընտրությունը կկայանա ավելի ուշ, ինչը կոռուպցիոն երևույթների դրսևորման առումով լուրջ կասկածների հիմք է տալիս:
- Կան մրցույթներ, որոնք չեն կայանում (տվյալ դեպքում «ՄԲԱՇՁԲ09/33»-ն 3-րդ անգամ): Ընդ որում, այս մրցույթին հայտ էր ներկայացրել մեկ մասնակից («Բագրատունի» ԱՁ), ինչն ինքնին ռիսկեր չէր պարունակի, եթե չլիներ հետևյալ հանգամանքը՝ **հաղթող մասնակիցը ներկա չէր նիստին:**
- Շինարարական աշխատանքներում շահերի բախում չառաջացնելու նպատակով արգելվում է նույն անձի կողմից տեխնիկական հսկողության իրականացումը: Սույն դրույթի շրջանցման համար շատ տնտեսավարող սուբյեկտներ բացում են երկրորդ ընկերությունը և դրանով մասնակցում են գնումների գործընթացին: Օրինակ՝ ԳՀԾՁԲ 09/34 ծածկագրով մրցույթին հրավերի փաթեթ էր վերցրել 3 մասնակից: Հայտ էր ներկայացրել հրավերի փաթեթ չվերցրած «Հուսալի Կամար» ՍՊԸ-ն, որը սակայն հրավերի փաթեթ վերցրած ֆիզիկական անձ Արման Առաքելյանի ընկերությունն է: Հարկ է նշել, որ Արման Առաքելյանը մի շարք շինարարական մրցույթների հաղթող է, ով փաստորեն ունի նաև տեխնիկական հսկողություն իրականացնող ՍՊԸ, և սկզբունքորեն նա կարող է շահած օբյեկտում այդ ՍՊԸ-ով իրականացնել տեխնիկական հսկողություն:

6. Եզրակացություն և առաջարկություններ

Ողջ աշխարհում հանրային գնումների համակարգը, կոռուպցիոն դրսևորումների տեսանկյունից, առավել ռիսկային ոլորտներից մեկն է: Ընդ որում, կոռուպցիոն դրսևորումների հաճախականությունը և հնարավորություններն ավելի մեծ են անցումային տնտեսություն ունեցող երկրներում:

Հայաստանում պետական գնումների ոլորտում զարգացումները հակասական են: Պետական գնումների համակարգը բարելավելու, որոշումների կայացմանը հասարակության մասնակցությունը ցուցադրելու միտմանը զուգահեռ իրավակիրարկման պրակտիկայում էական առաջխաղացումներ չեն արձանագրվում, ինչի հետևանքով պետական գնումների միջավայրի նկատմամբ վստահությունը դեռևս մնում է ցածր մակարդակի վրա: Ըստ այդմ, ՀՀ-ում պետական գնումների միջավայրը միջինից բարձր ռիսկային է:

Չնայած, որ գնումների մասին օրենսդրության առումով մեր հանրապետությունը գտնվում է փոքրիշատե բարվոք վիճակում, սակայն իրավակիրարկման հարթությունում առկա են բազում հիմնախնդիրներ, որոնք, բնավ չեն նպաստում մրցակցային միջավայրի կայացմանը, ինչպես նաև «արժեք դրամի դիմաց» սկզբունքի պահպանմանը: Վերոհիշյալ հանգամանքները հաշվի առնելով՝ պետք է փաստել, որ ՀՀ գնումների համակարգը, չնայած դրական որոշ միտումներին, դեռևս հեռու է բավարար գնահատվելուց:

Ըստ այդմ, պետք է արձանագրել, որ Հայաստանում հանրային գնումների համակարգում առկա կոռուպցիոն ռիսկերը կարող են էական հարված հասցնել մեր հանրապետության տնտեսական անվտանգությանը, ուստի միայն կոռուպցիոն դրսևորումների դեմ արդյունավետ պայքարով կարելի է նպաստել տնտեսության մեջ բարձր գործարքային ծախսերի նվազեցմանը և բյուջետային միջոցների ծախսման արդյունավետության բարձրացմանը:

Այս ոլորտում կոռուպցիոն դրսևորումների դեմ հակազդեցության միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը վկայում է այն մասին, որ մեր երկիրը պետք է էականորեն արդիականացնի առկա կառավարման մեխանիզմները: Ցավով պետք է արձանագրել, որ ոլորտի ուսումնասիրված լինելը հեռու է բավարար լինելուց:

Սույն հետազոտության օբյեկտ է հանդիսացել կոռուպցիոն հակազդեցության գործընթացի կառավարումը հանրային գնումների համակարգում: Ուսումնասիրության առարկան է հանդիսացել կառավարչական և դրա հետ կապված սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունների ամբողջությունը, որոնք առաջանում են հանրային գնումների համակարգում կոռուպցիայի հակազդեցության կառավարման գործընթացում:

Ինչպես ցույց են տալիս տարբեր կազմակերպությունների ուսումնասիրությունները, **ՀՀ գնումների մասին օրենսդրությունն, ընդհանուր առմամբ, համահունչ է միջազգային լավագույն փորձին:** Այդուհանդերձ, մեր ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ հիմնականում ի հաշիվ իրավակիրարկման անբավարար պրակտիկայի, **գնումների համակարգի նկատմամբ վստահությունը հեռու է բավարար համարվելուց:**

Գնումների օրենսդրության ապահովման հիմնախնդիրն ավելի ցայտուն է համայնքներում, որտեղ նաև գիտելիքների անբավարար մակարդակով պայմանավորված՝ գնման ընթացակարգերը պատշաճորեն չեն պահպանվում ու ավելի մեծ մասշտաբներում են կոռուպցիոն համաձայնությունները և ոչ մրցակցային մեթոդներով գնումները:

Սոցիոտրիբոգի ժամանակահատվածում ՀՀ ՖՆ են ներկայացվել «Գնումների համակարգի բարեփոխումների ռազմավարություն» նախագծի վերաբերյալ դիտողություններ և առաջարկություններ⁴⁴,

44 http://www.transparency.am/dbdata/Proc_strat_arm.doc

որոնք ներառվել են ռազմավարության վերջնական տարբերակում⁴⁵: Ավելին, ՖՆ-ի կողմից կազմվել է գնումների համակարգի բարեփոխումների ռազմավարությունից բխող միջոցառումների ժամանակացույց⁴⁶, որում ներառված 45 միջոցառումներից 7-ը ներկայացված են եղել «ԹԻԱԿ» ՀԿ-ի կողմից (տես Աղյուսակ 24):

Աղյուսակ 24.

ԹԻՀԿ-ի կողմից ներկայացված դրույթները և դրանց իրականացման ժամանակացույցը

<i>Ռազմավարության հավելվածի կետը</i>	<i>Ռազմավարության դրույթները</i>	<i>Վերջնաժամկետը</i>
6	Տարանջատել և առանձնացնել գնումների գործընթացի կարգավորման և բողոքարկման լիազոր մարմնի իրավասությունները	Օրենքի փոփոխությունների հաստատումից հետո 3 ամսում
26	Ներդնել շահերի բախման հայտարարագրման, ինչպես նաև գնումների մասնագետների ու մրցութային հանձնաժողովի անդամների ռոտացիոն ընթացակարգեր	Օրենքի փոփոխությունների հաստատումից հետո 3 ամսում
27	Ներդնել ՀՀ տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողովի միջոցով գնումների գործընթացում հնարավոր հակամրցակցային համաձայնությունների բացահայտման և կանխարգելման գործունակ մեխանիզմներ	Դեկտեմբեր 2009
29	Ներդնել բորսաներից գնումների կատարման հնարավորության մեխանիզմներ	Օրենքի փոփոխությունների հաստատումից հետո 3 ամսում
30	Ներդնել կազմակերպությունների մրցույթներին մասնակցությունը խրախուսելու ոչ նյութական մեխանիզմներ	Օրենքի փոփոխությունների հաստատումից հետո 3 ամսում
39	Ստեղծել հեռախոսային թեժ գիծ	Դեկտեմբեր 2009
41	Իրականացնել որակի հսկողության մասնագիտացված մարմինների միջոցով	Օրենքի փոփոխությունների հաստատումից հետո 3 ամսում

Ուսումնասիրության արդյունքների հիման վրա մշակվեցին մի շարք առաջարկություններ, որոնք ներկայացված են ստորև:

45 Տես «Գնումների համակարգի բարեփոխումների ռազմավարություն», ՀՀ կառավարության 2009թ. ապրիլի 23-ի նիստի N17 արձանագրային որոշման հավելված:

46 Տես ՀՀ վարչապետի 2009թ. հոկտեմբերի 12-ի «Գնումների համակարգի բարեփոխումների ռազմավարությունից բխող միջոցառումների ժամանակացույցը հաստատելու մասին» թիվ 862-Ն որոշում:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Խստացնել վերահսկողությունը մեկ անձից կատարվող գնումների նկատմամբ, օգտագործել ոչ ռեզիդենտ մատակարարներին դիմելու պրակտիկան:
2. Լիովին անկախ բողոքարկման հանձնաժողովի ձևավորման պարագայում կարելի է ամրագրել դրույթ, ըստ որի մեկ անձից կատարվող ձեռքբերումները կատարվեն միայն նրա հավանության դեպքում:
3. Լիազոր մարմինը պետք է կառուցի մեթոդաբանություն, որը հնարավորություն կընձեռնի մեծացնել պատվիրատուների կողմից «դրամ արժեքի դիմաց» սկզբունքի կիրառության պրակտիկան: Այդ մեթոդաբանության հիման վրա կարելի է որոշել լավագույն պատվիրատուին:
4. Ցանկալի է, որ հաղթողին ծանուցելուց բացի, մնացած մասնակիցները ևս մանրամասն պարզաբանվեն, թե ինչու իրենք հաղթող չեն ճանաչվել:
5. Այն դեպքերում, երբ մրցույթի վավերապայմաններում նշված տեղեկատվությունը կարելի է ստանալ մեկ այլ պետական մարմնից, ՊԳԳ-ին ընձեռել նման լիազորություն և ազատել մասնակցին նման բնույթի գործառնական ծախսերից:
6. Կեղծ փաստաթղթերի ներկայացման հավանականությունը կրճատելու նպատակով կարելի է ամրագրել դրույթ, ըստ որի հաղթող ճանաչելուց հետո ներկայացված տվյալները կուղարկվեն համապատասխան պետական մարմիններին ու նրանց կողմից հաստատման դեպքում նոր միայն կկնքվի պայմանագիր:
7. Մրցույթի առարկայի մասին ավելի լավ պատկերացումներ կազմելու նպատակով, նախքան մրցույթի վերաբերյալ հայտերի ընդունումը, ՊԳԳ-ում կարելի է կազմակերպել հրավերին առնչվող բաց քննարկումներ, որտեղ մրցույթի մասնակիցներին կներկայացվեն հավելյալ տեղեկություններ ու պարզաբանումներ: Չնայած ԳՄՕ-ն նախատեսում է մասնակցի պահանջով պարզաբանումների տրամադրման դրույթ, սակայն, մասնակիցների պատրաստվածության աստիճանից ելնելով, կարծում ենք, որ ցանկալի է բաց քննարկումների պրակտիկայի կիրառությունը:
8. Համագործակցել այլ երկրների հետ, մասնավորապես, օգտագործել նրանց մատակարարների բազան, ինչը կավելացնի ոչ ռեզիդենտների մասնակցության հավանականությունը և լայն հնարավորություններ կստեղծի գնումների շուկայում մրցակցության սրման համար:
9. Բարձրացնել www.gnumner.am կայքի մատչելիությունը: Ներկայումս այն միայն հայերենով է, որը կարող է մրցակցության սահմանափակման գործոն հանդիսանալ: Բացի այդ, չնայած որ մասնակիցների գրանցման համար կայքում նախատեսված է բաժին, սակայն այն դեռևս չի գործում նույնիսկ հայերենով:
10. Մշակել մեխանիզմներ համայնքային մարմինների և ՊՈԱԿ-ների կողմից կազմակերպված գնման գործընթացների մասին տվյալների հավաքագրման և դրանց հրապարակման ուղղությամբ:
11. Գնումների գործընթացի առանձնահատուկ դերը և նշանակությունը հասարակության բարեկեցության ապահովման տեսանկյունից դժվար է գերազնահատել, ուստի գործընթացին մասնակցության հնարավորությունները պետք է առավելագույնս մատչելի լինեն հանրության համար: Դրան կարելի է նպաստել նաև տեղեկատվության շրջանառելիության մասշտաբների մեծացման միջոցով, մասնավորապես, կարելի է ամրագրել գնման/նիստերի ժամանակացույցը, առնվազն գնումների պաշտոնական կայքում գրանցված սուբյեկտներին, ավտոմատ ծանուցելու մոտեցում:
12. Ցանկալի կլիներ, որ լիազոր մարմինը չսահմանափակվեր միայն բողոքների մասին որոշումների կայացմամբ, և այն բողոքների մասով, որոնք բավարարվում են, իրականացնեն նաև կանխարգելիչ քայլեր: Օրինակ՝ տվյալ հանձնաժողովի անդամների թերի աշխատանքների դեպքում նրանց նկատմամբ

իրականացնել պատժիչ միջոցառումներ (մրցութային հանձնաժողովի անդամների սև ցուցակ), կամ նախադեպի հանգամանքը հաշվի առնելով՝ կազմել մեթոդական ցուցումներ, որոնք, կարծում ենք, կնվազեցնեն գործառնական ծախսերը:

13. Դատարաններում ստեղծել մասնագիտացված միավորներ, որոնց դիմելու համար սահմանվեն արտոնյալ ռեժիմներ գնումներին առնչվող հարցերով:
14. Ավելի հստակեցնել բողոքարկման մասին հայտարարությունների բովանդակությունը բողոքի առարկայի մասով, ինչպես նաև տվյալ մրցույթի բոլոր մասնակիցներին ապահովել բողոքարկման հնարավորության մասին ծանուցմամբ:
15. Ձեռնամուխ լինել ոչ գնային չափանիշների մեթոդաբանության կիրառմանը:
16. Ամրագրել հավելյալ պահանջներ, որոնցով հնարավոր կլինի միևնույն գնային առաջարկ ներկայացնելու դեպքում որոշել հաղթողին: Ցանկալի է, որ մշակվեն ու ներդրվեն ոչ գնային չափանիշներ, սակայն որպես կարճաժամկետ լուծում կարելի է դիտարկել հետևյալ ցուցանիշները. կազմակերպությունում աշխատող հաշմանդամների թիվը կամ պետական բյուջե վճարված հարկերի մեծությունը:
17. Ներդնել մրցութային հանձնաժողովի անդամների ներգրավման ռոտացիոն համակարգ:
18. Ներկայումս հայտերը ներկայացվում են երեք օրինակով (մեկը բնօրինակ, մնացած երկուսը՝ պատճեն), քանի որ հնարավոր են դեպքեր, որ դրանցում ներկայացված տվյալները մրցույթից հետո փոփոխություն կրեն: Նպատակահարմար է պահանջել երկու բնօրինակ, որոնցից մեկը պետք է առանց բացվելու պահվի արխիվում և ստուգվի միայն հսկողություն իրականացնող մարմինների կողմից:
19. Համադրման գործառնային լիազորումը ՊԳԳ-ին (և ոչ թե լիազոր մարմնին), կամ պատվիրատուների կողմից կարգապահական թերությունների նկատմամբ առավել խիստ մոտեցումները կնպաստեն հանրային միջոցների առավել արդյունավետ տնօրինմանը:
20. Կոռուպցիոն համաձայնությունների ու տարբերակված մոտեցումների նվազեցման համար կարելի է նախատեսել դրույթ, ըստ որի, անհրաժեշտության դեպքում, պայմանագրային գները կարող են վերանայվել, սակայն ոչ ավելի, քան հաշվետու ժամանակաշրջանում գնաճի տեմպերը:
21. Բարձրացնել գնումների համակարգի թափանցիկությունը, մասնավորապես, առնվազն եռամսյակային պարբերականությամբ իրականացնել կլոր սեղաններ, ինչպես նաև տարեկան կտրվածքով ներկայացնել հանրային գնումներում առնվազն մեծ տեսակարար կշիռ կազմող արտադրանքի մաքսային արժեքների, միջին շուկայական գների և ԾԻԳ-ի գնումների համեմատական վերլուծության արդյունքները:
22. Բարձրացնել ՓՄՁ սուբյեկտների շրջանում իրազեկվածությունը: Ստեղծել մատակարարների ռեեստր, ինչպես նաև մրցույթների հնարավոր մասնակիցներին կանոնավոր կերպով պարզաբանումներ տալ՝ օգտագործելով արդեն անցկացված մրցույթների փորձը (“debriefing”):
23. Ավելի մեծ ուշադրություն դարձնել տեխնիկական բնութագրեր կազմելուն:
24. Քննարկել որոշ դեպքերում պետության կողմից հոլանդական աճուրդների միջոցով գնումների իրականացման հնարավորության ամրագրումը:
25. Ուժեղացնել ներքին աուդիտի կարողությունները, մասնավորապես, կազմակերպելով հատուկ դասընթացներ գնումների վերաբերյալ:
26. Օրենսդրությամբ ավելի մեծ հնարավորություններ ընձեռել ինքնակարգավորվող կառույցներին (միջազգային փորձը վկայում է, որ կապալառուների միավորումների («contractors association») ստեղծումը բարելավում է իրավիճակը), և նրանց գնահատականները դիտարկել որպես լրացուցիչ ոչ գնային չափանիշ (մասնակիցների կատարած աշխատանքների որակի մասին կարծիք տալու հնարավորություն (grading)):

27. Նշված հիմնահարցերի մասով բարելավել օրենսդրությունը: Մասնավորապես, պարտադիր դարձնել գնահատումներ իրականացնելիս նաև բնապահպանական հետևանքների ուսումնասիրությունը, ինչպես նաև բարեփոխել մասնակիցների իրազեկվածության ներկա պրակտիկան և սահմանել որակավորման չափանիշներ ՊԳԳ-ի ղեկավարի պաշտոնի համար:
28. Իրականացնել պատշաճ վերահսկողություն օրենսդրության դրույթների իրականացման նկատմամբ (մասնավորապես, շահերի բախման բացահայտում և փոխկապակցված անձանց հայտերի մերժում):
29. Տեղադրել փաստաթղթերի օրինակելի նմուշները ՊԳԳ-ի պաշտոնական կայքէջում:
30. Ապահովել հայտերի ներկայացման ժամի փակման առավել թափանցիկ մեխանիզմներ:
31. Համարակալել ստացականները հերթական համարներով, ինչպես նաև ստուգել հայտի մասնակցության անդորրագրերը:
32. Ցանկալի կլիներ, որպեսզի ժամանակացույցում նշվեր նաև յուրաքանչյուր մրցույթի համար նախատեսված նախահաշվային գումարը, որը հնարավորություն կտար մոնիտորինգի ենթարկել առավել բարձր գումարներ և, հետևաբար, բարձր շահագրգռվածություն ունեցող մրցույթները:
33. Թափանցիկության բարձրացման նպատակով ստուգել հանձնաժողովի անդամների իսկությունը:
34. Ներկայումս քաղաքացիական ծառայության համակարգում լայն կիրառություն ունի նիստերի ու արձանագրությունների սղագրումը, ցանկալի կլիներ, որ նույնն արվեր նաև ՊԳԳ-ի կողմից:
35. Ուժեղացնել թե՛ ներքին աուդիտը, թե՛ բուլոր մերգրավված անձանց կարողությունները:
36. Ունենալ ոչ միայն մատակարարների, այլ նաև մրցութային հանձնաժողովի անդամների սև ցուցակ: Ավելի մեծ դերակատարում և մասնակցություն պետք է ունենա այս առումով ՊԳԳ-ի ներքին աուդիտը, որի կարողությունները ևս պետք է հզորացվեն: Մասնավորապես, նրա ուսումնասիրության արդյունքները պետք է ներկայացվեն ՊԳԳ-ի տնօրենին, ինչը հնարավորություն կընձեռի մրցութային հանձնաժողովի չներկայացած կամ ուշացած անդամներին ներառել սև ցուցակում:
37. Նպատակահարմար կլիներ հատկապես խոշոր գործարքների դեպքում մերգրավել փորձագետների (ԾԻԳ-ի մասնագետներ և այլն)՝ ապահովելով հակակշիռների մեխանիզմը:
38. Մշակել և ներդնել գնման հայտերի գնահատման ոչ գնային չափանիշների մեթոդաբանություն, և/կամ օրենսդրորեն ամրագրել որոշ դեպքերում «ռեդուկցիոն աճուրդների» իրականացման հնարավորությունը:
39. Ջարգացնել ինչպես ներքին, այնպես էլ արտաքին (ՀՀ ՎՊ) աուդիտորական կարողությունները, մասնավորապես, իրականացնել տեխնիկական և կատարողականի աուդիտ, ինչը, կարծում ենք, կնպաստի «դրամ արժեքի դիմաց» սկզբունքի ապահովմանը:
40. Պարբերական հիմունքներով կատարել գների մոնիտորինգ՝ ուսումնասիրության մեջ ընդգրկելով ՊԳԳ-ի, համայնքների, ԾԻԳ-ի և շուկայի միջին գները որևէ ապրանքային խմբի համար և հրապարակել դրանց արդյունքները:
41. Ուժեղացնել ՊԳԳ-ի ներքին աուդիտի կարողությունները, որը պետք է հետևի հանձնաժողովի անդամների կողմից շահերի հայտարարագրմանը և գնման միևնույն գործընթացին միևնույն անձի կողմից հիմնադրված կամ ավելի քան 50% միևնույն անձի պատկանող բաժնեմաս ունեցող կազմակերպությունների միաժամանակյա մասնակցության արգելմանը:
42. Օրենսդրության մեջ պետք է ամրագրել դրույթ, համաձայն որի միևնույն անձի կողմից հիմնադրված կամ ավելի քան 50% միևնույն անձի պատկանող բաժնեմաս ունեցող կազմակերպությունների միաժամանակյա մասնակցությունը գնման միևնույն գործընթացին հիմք է հանդիսանում տվյալ մասնակցին սև ցուցակում ներառելու համար:

43. Նվազեցնել մրցույթի մասնակցության հետ կապված թղթատարությունը, հատկապես այն դեպքերում, երբ դրանք կարող են ստացվել պետական մարմինների միջև համագործակցություն ծավալելու արդյունքում⁴⁷:
44. Հնարավորինս հստակեցնել հրավերով պահանջվող ապրանքների, ծառայությունների և աշխատանքների մասին տեղեկությունները:
45. Գնումների պաշտոնական կայքէջը մատչելի դարձնել անգլերենով և ռուսերենով:

47 Օրինակ՝ ներկա ընթացակարգերով մասնակցից պահանջվում է փաստաթղթեր բերել (հարկայինից, դատարանից և այլն), մինչդեռ դրանք պետական մարմիններ են՝ ուստի կարելի է ՊԳԳ-ին պատվիրակել այդ տվյալների հարցման և ստուգման լիազորությունը: Հարկ է նշել, որ ներկայումս ՀՀ կառավարությունը աշխատում է այս հիմնախնդրի լուծման վրա (չրջանառվում է նախագիծ):

Հավելված 1

ՀՀ Պեճական գնումների համակարգը կանոնակարգող հիմնարար նորմատիվաիրավական փաստաթղթերի ցանկ

	Անվանումը	Համարը
1.	«Գնման առարկայի բնութագրերի հաստատման, նախնական հսկողության և գնումների ֆինանսավորման կարգը, մրցույթի հանձնաժողովների կազմավորման և գործունեության կարգը, գնման ընթացակարգի արձանագրությունների ստուգման կարգը, լիազոր մարմին ներկայացված բողոքների քննարկման ու գնումների գործընթացի վերահսկման միավորի գործունեության կարգը, Հայաստանի Հանրապետության տարածքից դուրս գնումների կատարման կարգը, բնական մենաշնորհի հանդիսացող ծառայությունների ցանկը հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության Կառավարության մի շարք որոշումներ ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում	N 853-Ն
2.	«Գնումների համակարգի բարեփոխումների ռազմավարության մասին» ՀՀ կառավարության որոշում	N 17 արձանագրային որոշում
3.	«ՀՀ Կառավարության 2005թ սեպտեմբերի 8-ի N 2274-Ն որոշման մեջ փոփոխություն և 2008թ. հունիսի 5-ի N 853-Ն որոշման մեջ լրացումներ կատարելու մասին» ՀՀ կառավարության որոշում	N 1444-Ն
4.	«Գնումների համակարգի բարեփոխումների ռազմավարությունից բխող միջոցառումների ժամանակացույցը հաստատելու մասին» ՀՀ վարչապետի որոշում	N 862-Ա
5.	ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2007 թվականի ապրիլի 19-ի «ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2005 թվականի նոյեմբերի 2-ի թիվ 1167-Ն հրամանում փոփոխություն և լրացումներ կատարելու մասին»	N 393-Ն հրաման
6.	ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2007 թվականի հուլիսի 23-ի «ՀՀ բյուջետային հիմնարկի պահպանման ծախսերի, հիմնարկի կողմից բյուջետային հատկացումների հաշվին իրականացվող ծախսերի առանձին տեսակների նախահաշիվների օրինակելի ձևերը և դրանց լրացման պահանջները հաստատելու, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2000 թվականի ապրիլի 11-ի թիվ 49 և 2001 թվականի փետրվարի 7-ի թիվ 34 հրամանները ուժը կորցրած ճանաչելու մասին»	N 597-Ն հրաման
7.	ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2007 թվականի հուլիսի 23-ի թիվ 597-Ն հրամանի N1, N2, N3, N4 հավելվածներ	
8.	ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2007 թվականի դեկտեմբերի 20-ի «ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2007 թվականի հուլիսի 23-ի թիվ 597-Ն հրամանում փոփոխություններ կատարելու մասին»	N 895-Ն հրաման

	Անվանումը	Համարը
9.	ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2007 թվականի դեկտեմբերի 24-ի «Ֆինանսական պարտավորությունների կատարման ժամանակացույցի, պայմանագրից քաղվածքի օրինակելի ձևերը և դրանց լրացման պահանջները հաստատելու, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2002 թվականի դեկտեմբերի 17-ի թիվ 855-Ն հրամանը ուժը կորցրած ճանաչելու մասին»	N 899-Ն հրաման
10.	ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2007 թվականի դեկտեմբերի 24-ի թիվ 899-Ն հրամանի N1 և N3 հավելվածներ	
11.	ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2007 թվականի դեկտեմբերի 24-ի «Վճարման հայտի, միջգանձապետական փոխանցագրի և վճարման հանձնարարագրի օրինակելի ձևերը և դրանց լրացման պահանջները հաստատելու, ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2002 թվականի դեկտեմբերի 17-ի թիվ 854-Ն և 2003 թվականի ապրիլի 19-ի թիվ 396-Ն հրամանները ուժը կորցրած ճանաչելու մասին»	N 900-Ն հրաման
12.	ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2007 թվականի դեկտեմբերի 24-ի թիվ 900-Ն հրամանի N1 և N3 հավելվածներ	
13.	ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2008 թվականի փետրվարի 22-ի «Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2005 թվականի նոյեմբերի 2-ի թիվ 1166-Ն հրամանում լրացումներ կատարելու մասին»	N 135-Ն հրաման
14.	ՀՀ ֆինանսների նախարարի 2008 թվականի մայիսի 30-ի «ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2005 թվականի նոյեմբերի 2-ի թիվ 1167-Ն հրամանում լրացումներ կատարելու մասին»	N 417-Ն հրաման
15.	ՀՀ ֆինանսների նախարարի 2008 թվականի հունիսի 24-ի «ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2005 թվականի նոյեմբերի 2-ի թիվ 1166-Ն հրամանում լրացումներ կատարելու մասին»	N 504-Ն հրաման
16.	ՀՀ ֆինանսների նախարարի 2008 թվականի հուլիսի 17-ի «ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2005 թվականի նոյեմբերի 2-ի թիվ 1166-Ն հրամանում լրացում կատարելու մասին»	N 664-Ն հրաման
17.	ՀՀ ֆինանսների նախարարի 2008 թ. օգոստոսի 1-ի «ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2005 թվականի նոյեմբերի 2-ի թիվ 1166-Ն հրամանում փոփոխություն կատարելու մասին»	N 706-Ն հրաման
18.	ՀՀ ֆինանսների նախարարի 2008 թվականի օգոստոսի 22-ի «Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2005 թվականի նոյեմբերի 2-ի թիվ 1167-Ն հրամանում լրացում կատարելու մասին»	N 740-Ն հրաման
19.	ՀՀ ֆինանսների նախարարի 2008 թ. նոյեմբերի 5-ի «ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2005 թվականի նոյեմբերի 2-ի թիվ 1166-Ն հրամանում լրացումներ կատարելու մասին»	N 907-Ն հրաման
20.	Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների նախարարի 2008 թվականի նոյեմբերի 5-ի «Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2002 թվականի նոյեմբերի 2-ի թիվ 1167-Ն հրամանում փոփոխություն կատարելու մասին»	N 908-Ն հրաման
21.	ՀՀ ֆինանսների և էկոնոմիկայի նախարարի 2005 թվականի ապրիլի 25-ի N 426-Ն հրամանում լրացում կատարելու ՀՀ ֆինանսների նախարարի 2009 թվականի ապրիլի 29-ի	N 404-Ն հրաման

Հավելված 2

Գնումների գործընթացին մասնակցելու իրավունք չունեցող մասնակիցների հետ հարցազրույցների հարցաթերթիկ

Նախքան բուն հարցերին անցնելը՝ մասնակցից խնդրել վիճակագրական բնույթի տեղեկություններ (ստեղծման փվը, կազմակերպարավական տեսակը, աշխատակիցների թվաքանակը, ինչ գործունեությամբ է զբաղվում (ապրանք, աշխատանքներ, ծառայություններ), գործունեության ոլորտը) իր (եթե մասնակիցն անհատ ձեռներեց է) կամ իր կազմակերպության (եթե մասնակիցն իրավաբանական անձ է) վերաբերյալ:

ա/ Գնումների գործընթացին մասնակցելու իրավունք չունեցող մասնակիցներ

1. Կտեղեկացնե՞ք արդյոք Ձեր նկատմամբ կիրառված պատժամիջոցի պատճառը:
2. Օբյեկտի՞վ է եղել, արդյոք, Ձեր նկատմամբ կիրառված պատժամիջոցը: Եթե ոչ, ապա ինչո՞ւ:
3. Ձեր նկատմամբ պատժամիջոցի կիրառման ժամանակ տեղյակ էի՞ք, արդյոք, բողոքարկման ընթացակարգին, և եթե այո, բողոքարկեցի՞ք արդյոք պատժամիջոցի կիրառումը: Եթե ոչ, ապա ինչո՞ւ:
4. Նախքան Ձեր նկատմամբ պատժամիջոցի կիրառումը, քանի՞ անգամ եք մասնակցել գնումների գործընթացին: Ի՞նչ պատժամիջոցը վերացնելուց հետո: *(Երկրորդ հարցը տալ միայն այն մասնակիցներին, որոնց վրայից պատժամիջոցն արդեն հանվել է:)*
5. Ձեր հայտերը երբևէ մերժվե՞լ են: Եթե այո, ապա պարզաբանե՞լ են, արդյոք, Ձեզ մերժման հիմքերը և ինչքանով հիմնավորված են եղել դրանք:
6. Ըստ Ձեզ, որքանով են օբյեկտիվ եղել մերժման հիմքերը:
7. Մերժում ստանալուց հետո որևէ քայլի դիմե՞լ եք: Եթե այո, ապա որո՞նք են եղել այդ քայլերը:
8. Երբևէ հաղթե՞լ եք մրցույթներում:
9. Բախվե՞լ եք, արդյոք, կոռուպցիոն դրսևորումների գնումների գործընթացներում: Եթե այո, ապա ի՞նչ դրսևորումներ էին դրանք, և հիմնականում գործընթացի ո՞ր մասնակիցներն (պատվիրատուները, մասնակիցները, ՊԳԳ-ն, ՀՀ ֆինանսների նախարարությունը) էին դրանցում ներգրավված:
10. Խնդրո՞ւ եմք նշել գնումների ընթացակարգի՝ Ձեր կարծիքով հիմնական թերությունները և ուժեղ կողմերը:
11. Ի՞նչ կառաջարկեք բարելավելու համար պետգնումների համակարգը:

Հավելված 3

Համայնքային մրցույթների մոնիթորինգի իրականացումը

ա/ Նոր Խարբերող

2009թ. նոյեմբերի 23-ին ԹԻՉԿ-ի գնումների գծով փորձագետը դիտարկել է «Խարբերողի մասնագիտացված մասնատուն» ՊՈԱԿ-ի կողմից «Պետության կարիքների համար կահույքի» ձեռքբերման նպատակով ԽՄՄ ԱՊԶԲ - 09/6 ծածկագրով մեկ փուլով անցկացվող բաց մրցույթը: Հարկ է նշել, որ հայտերի գրանցմատյանը պահպանվել էր պատշաճորեն:

Հրավերի փաթեթ էին վերցրել 6 տնտեսվարող սուբյեկտներ.

- «Նարվակի» ՍՊԸ
- Ա/Ձ Գառնիկ Ահարոնյան
- «Հավերժ ընկերներ» ՍՊԸ
- «Ջի Սթայլ» ՓԲԸ
- «Արմենասա» ՍՊԸ
- «Ռուլար» ՍՊԸ

Նրանցից հայտ էին ներկայացրել հետևյալ սուբյեկտները.

- «Նարվակի» ՍՊԸ (նոյեմբերի 18, ժամը 11.30)
- Անհատ ձեռնարկատեր (Ա/Ձ) Գառնիկ Ահարոնյան (նոյեմբերի 19, ժամը 13.00)
- «Հավերժ ընկերներ» ՍՊԸ (նոյեմբերի 23, ժամը 11.00)
- «Ջի Սթայլ» ՓԲԸ (նոյեմբերի 23, ժամը 11.15)
- «Արմենասա» ՍՊԸ (նոյեմբերի 23, ժամը 11.50)

Մրցույթի նախահաշվային գիմը կազմում էր 12 մլն 700 հազար ՀՀ դրամ:

Առաջինը բացվեց «Նարվակի» ՍՊԸ-ի հայտը: Հարկ է նշել, որ չնայած հրավերով պահանջվում էր 1 բնօրինակ և 2 պատճեն, սակայն մասնակիցը ներկայացրել էր ընդամենը 1 պատճեն: Բացի այդ, ոչ մի մասնակցի՝ որակավորված ճանաչելու հարցը քվեարկության չդրվեց, ինչը վկայում էր հանձնաժողովի անդամների՝ գնման ընթացակարգերին ծանոթ չլինելու մասին:

Երկրորդ բացված հայտը **Ա/Ձ Գառնիկ Ահարոնյանի** հայտն էր: Այս սուբյեկտի մասնակցությունն ակնհայտորեն սիմվոլիկ բնույթ էր կրում, քանի որ նա վավերապայմաններին համապատասխանող գրեթե ոչ մի փաստաթուղթ չէր ներկայացրել: Ավելին, նա շատ անտարբեր էր ու նույնիսկ չփորձեց պարզել, թե որ փաստաթղթերն են թերի: Այնուհանդերձ, այս մասնակցի մասով չորակավորված ճանաչելու մասին հարցը քվեարկության չդրվեց:

Երրորդ հայտի՝ «Հավերժ ընկերներ» ՍՊԸ-ի փաստաթղթերը, համապատասխանում էին վավերապայմաններին (մասնավորապես, ներկայացրել էր պահանջվող թվով կրկնօրինակներ), սակայն, այնուհանդերձ, նրան որակավորված ճանաչելու մասին որոշումը չքվեարկվեց: Այս սուբյեկտը ուներ ՊԳԳ-ում մրցույթների մասնակցության փորձ:

Չորրորդ հայտով բացված՝ **«Ջի Սթայլ» ՓԲԸ-ի** փաստաթղթերը ևս համապատասխանում էին վավերապայմաններին (մասնավորապես, ներկայացրել էր պահանջվող թվով կրկնօրինակներ), սակայն, այնուհանդերձ, նրան որակավորված ճանաչելու մասին որոշումը կրկին չքվեարկվեց: Այս սուբյեկտը ուներ ՊԳԳ-ում մրցույթների մասնակցության փորձ, ինչպես նաև, ընդհանուր առմամբ, մասնակիցների մեջ ուներ նմանատիպ աշխատանքների ամենամեծ ծավալը՝ 318 մլն դրամ: Ակնհայտ էր, որ այս սուբյեկտի նկատմամբ գործում էր խտրական վերաբերմունք, քանի որ փորձում էին թերություններ բացահայտել: Մասնավորապես,

մասնակցից պահանջվում էր աշխատանքային ռեսուրսների մասին տեղեկանք (աշխատանքային գրքույկների պահանջ): Դրա չներկայացումը մասնակիցը հիմնավորում էր նրանով, որ հրավերի մեջ նման պահանջ չկա (իրոք, հրավերն ուսումնասիրելիս պարզվեց, որ նման պահանջի հստակ ամրագրում չկար): Ավելին, այս մասնակցին ասում էին, որ իրենք որակի նկատմամբ հստակ ուսումնասիրություններ են կատարելու և այլն, ինչը չէր ասվում մյուս մասնակցին:

Բոլորից վերջում բացված «Արմենասա» ՍՊԸ-ի փաստաթղթերը ևս համապատասխանում էին մրցույթի վավերապայմաններին:

Մրցույթի ավարտը ևս տարօրինակ ընթացք ունեցավ, քանի որ հանձնաժողովի որոշումները այդպես էլ չբացահատվեցին, ոչ մի քվեարկություն տեղի չունեցավ:

Այդուհանդերձ, գնային առաջարկների համադրությունից հետո ստացվեց հետևյալ պատկերը.

Գնման առարկան	Չափի միավորը	Ընդհանուր քանակը	«Հավերժ ընկ.»-ի գնային առաջարկը միավորի համար	«Նարվակի»-ի գնային առաջարկը միավորի համար	«Ջի սթայլ»-ի գնային առաջարկը միավորի համար	«Արմենասա»-ի գնային առաջարկը միավորի համար
Մահճակալ	հատ	80	40000	35000	38800	37600
Ներքնակ	հատ	80	19500	21000	21000	19300
Բազմոց	հատ	18	70000	70000	46000	68000
Աթոռ	հատ	60	12000	12000	9700	10920
Տունքա	հատ	20	37000	22000	19700	36740
Զգեստապահարան	հատ	30	84000	70000	64700	67000
Պատ. կահույք	քմ	36	46000	40000	29900	48850
Ընդհանուր պայմանագրային արժեքը				2800000	4821400	1544000

Սակայն, ըստ կարգի, պետք էր լուտերով հայտարարել գնային առաջարկները և նախնական հաղթողների անունները, կամ առնվազն՝ որակավորված են, թե ոչ: Հարկ է նշել նաև, որ տեխնիկական բնութագրերը կրկին կազմվել էին ոչ պատշաճ ձևով: Մասնավորապես, միայն «բազմոց երկու տեղանոց» նշելու փոխարեն, հարկ էր մանրամասնել չափերը (մետրով), նույնը վերաբերում էր գնման մնացած առարկաներին: Արդյունքում հնարավորություն չստեղծվեց պարզելու, թե որքանով է բավարարված գնման առարկա հանդիսացող ապրանքի կարիքը, ինչպես նաև մատակարարների գնային առաջարկների ճշգրտությունը:

Գնման ընթացակարգերի ուսումնասիրության արդյունքում պարզվել է, որ 24.11.2009թ.-ի N3 որոշմամբ հաղթող են ճանաչվել հետևյալ սուբյեկտները:

	Հաղթող մասնակիցները	Պայմանագրի կնքման ամսաթիվը	Պայմանագրի չափը (ՀՀ դրամ)
1	«Նարվակի» ՍՊԸ	27.11.2009	2 800 000
2	«Ջի Սթայլ» ՓԲԸ	27.11.2009	4 821 400
3	«Արմենասա» ՍՊԸ	27.11.2009	1 544 000

Հարկ է նշել, որ մրցույթի արդյունքներով ձևավորված տնտեսումից որոշում է կատարվել իրականացնել մեկ անձից գնում («Արմենասա» ՍՊԸ-ից)՝ ինչը կասկածելի է և հնարավոր կոռուպցիոն ռիսկերի, և/կամ «արժեք դրամի դիմաց» սկզբունքի չկարևորման տեղիք է տալիս:

բ/ Փարաքար

2009թ. նոյեմբերի 27-ին ԹԻՅԿ-ի փորձագետը դիտարկել է ԱՄՓՅՔՏ-ԱՇՁԲ-1 ծածկագրով մեկ փուլով անցկացվող բաց մրցույթը: Գնման գործընթացը կազմակերպված էր ՀՀ Արմավիրի մարզի Փարաքար համայնքի կողմից, իսկ գնման առարկա էին հանդիսանում Թաիրով և Փարաքար գյուղերում փողոցների ընթացիկ և կապիտալ նորոգման աշխատանքները (ասֆալտապատում): Մրցութային հանձնաժողովի նախագահն էր Սարիբեկ Օհանյանը (համայնքի ղեկավարի տեղակալ, ընդհանուր բաժնի պետ):

Մրցույթի նախահաշվային գինը կազմում էր 8 մլն 782 հազար ՀՀ դրամ: Մի փոքր անհասկանալի է թվում ասֆալտապատման աշխատանքների իրականացումը դեկտեմբեր ամսվա ընթացքում:

Հրավերի փաթեթ էին վերցրել **«Գլատնի» ՍՊԸ-ն** և **«Կուարլինի» ՍՊԸ-ն**, որոնք և ներկայացրել էին գնման հայտեր:

Նախքան մասնակիցների մասին տեղեկություններ ներկայացնելը՝ պետք է նշել, որ մրցույթի մասնակիցների մոտ առկա չէր որևէ գնահատման թերթիկ: Ավելին, երկու մասնակիցներն էլ չէին ներկայացրել հայտի ապահովում, ինչպես նաև դատարանի կողմից անվճարունակության գործընթացի մեջ չգտնվելու մասին տեղեկանք: Այս պրակտիկան լայն կիրառություն ունի համայնքային գնումներում:

Առաջինը բացվեց **«Գլատնի» ՍՊԸ-ի** հայտը: Հարկ է նշել, որ չնայած հրավերով պահանջվում էր 1 բնօրինակ և 2 պատճեն, սակայն մասնակիցը ներկայացրել էր ընդամենը 1 բնօրինակ: Բացի այդ, ոչ մի մասնակցի՝ որակավորված ճանաչելու հարցը քվեարկության չդրվեց, ինչը վկայում էր հանձնաժողովի անդամների՝ գնման ընթացակարգերին բավարար չափով ծանոթ չլինելու մասին: Բացի այդ, բնօրինակը չէր տարբերվում կրկնօրինակից, քանի որ այն մասնակցի կողմից կնքված չէր: Նույնը վերաբերվում է նաև ֆինանսական հաշվետվություններին: Ավելին, հրավերում նշված էր, որ մասնակիցը պետք է ունենա մասնագիտական հատկանիշներ և դրանց փաստաթղթային հավաստումը (արտոնագրի և/կամ դիպլոմի տեսքով): Մրցույթի առարկան պահանջում էր նաև ասֆալտապատման համապատասխան տեխնիկա, որի մասով հրավերում պահանջները բավարար չէին: Չէր պահանջվել նախկինում կատարած աշխատանքների մասին տեղեկատվություն: Գնային առաջարկը կազմում էր 7 մլն ՀՀ դրամ առանց գնագոյացման հաշվարկի:

Այնուհետև բացվեց **«Կուարլինի» ՍՊԸ-ի** հայտը: Այս սուբյեկտը մասնակցել էր ՊԳԳ-ում, սակայն ներկայացրել էր ընդամենը մեկ բնօրինակ (հասկանալի է, որ մրցութային հանձնաժողովի անդամների կարողությունը հեռու էր բավարար լինելուց, հակառակ դեպքում այս հայտը պետք է մերժվեր, իսկ մասնակիցն էլ ճանաչվեր չորակավորված/անհամապատասխան): Այս մասնակիցը ներկայացրել էր լիցենզիա, իսկ գնային առաջարկը ևս ներկայացվել էր առանց գնագոյացման (5.9 մլն դրամ): Պետական ռեզիստրի տեղեկանքները նույնպես կողմից վավերացված չէին:

գ/ Ալավերդի

2009թ. նոյեմբերի 25-ին ԹԻՅԿ-ի ծրագրի ղեկավարը դիտարկեց ՀՀ ԼՄԱԶ-ԱՇՁԲ-1/08Բ և ՀՀ ԼՄԱԶ-ԱՇՁԲ-1/09Բ ծածկագրով մեկ փուլով անցկացվող բաց մրցույթները: Գնման գործընթացը կազմակերպված էր ՀՀ Լոռու մարզի Ալավերդու քաղաքապետարանի կողմից:

Առաջին մրցույթի գնման առարկա էր Ալավերդի համայնքում ճանապարհա-կամրջային տնտեսության պահպանման և սպասարկման աշխատանքների ձեռքբերումը:

Հրավերի փաթեթ էր վերցրել և գնման հայտ էր ներկայացրել միայն մեկ սուբյեկտ՝ **«Ալավերդի բարեկարգում» ՍՊԸ-ն**: Մրցույթի մասնակիցը չէր ներկայացրել հայտի ապահովում, ինչպես նաև դատարանի կողմից անվճարունակության գործընթացի մեջ չգտնվելու մասին տեղեկանք: Այդուհանդերձ, մրցույթը շարունակվեց: Նշյալ մասնակցի գնային առաջարկը կազմում էր 2098000 (երկու միլիոն իննսուներեք հազար) ՀՀ դրամ, որը չէր գերազանցում նախահաշվային արժեքը, ինչի արդյունքում նշված մասնակիցը ճանաչվեց հաղթող:

Երկրորդ մրցույթի գնման առարկա էր Ալավերդու քաղաքապետարանի ծառայողական ավտոմեքենայի

կարիքների համար վառելիքի (բենզին) ձեռքբերումը: Հրավերի փաթեթ էին վերցրել և գնման հայտ ներկայացրել երկու տնտեսավարող սուբյեկտներ՝ Ա/Ձ Արշակ Խալաթյանը և Ա/Ձ Սիրանուշ Այդինյանը: Մրցույթի մասնակիցները չէին ներկայացրել հայտի ապահովում, ինչպես նաև դատարանի կողմից անվճարունակության գործընթացի մեջ չգտնվելու մասին տեղեկանք: Օրենսդրության այս պահանջներին խստորեն հետևելու դեպքում երկու մասնակիցների գնման հայտերն էլ պետք է մերժվեին: Այդուհանդերձ, մրցույթը շարունակվեց:

ԱՁ Սիրանուշ Այդինյանի գնման հայտը մերժվեց, քանի որ նշված մասնակիցը, վավերապայմանների մասով, գրեթե ոչինչ չէր ներկայացրել: Մասնավորապես չէին ներկայացվել.

- նմանատիպ ծառայությունների մասին պայմանագիրը,
- 2008-2009թթ ֆինհաշվետվությունները,
- ֆինանսական միջոցների առկայության մասին տեղեկանքը,
- տեղեկանք հարկային և պարտադիր սոց. ապ. վճարների մասով ժամկետանց պարտքեր չունենալու մասին:

Մրցույթի հաղթող ճանաչվեց Ա/Ձ Արշակ Խալաթյանը. նշյալ մասնակցի գնային առաջարկը կազմում էր 1500000 (մեկ միլիոն հինգ հարյուր հազար) դրամ:

Այդուհանդերձ, մենք գործ ունենք «դրամ արժեքի դիմաց» սկզբունքի չպահպանման հետ, քանի որ մրցույթի արդյունքում ձևավորված գինը (բենզինի 1լ-ի դիմաց 370 դրամ) շուրջ 15%-ով բարձր է շուկայում ձևավորված գնից:

դ/ Սպիտակ

Դեկտեմբերի 16-ին ԹԻՀԿ-ի փորձագետը և ծրագրի ղեկավարը այցելեցին Սպիտակ՝ դիտարկելու Սպիտակի քաղաքապետարանի կողմից կազմակերպված մի շարք մրցույթներ: Դժբախտաբար, այդ մրցույթները չկայացան, քանի որ հրավերի փաթեթ վերցրած և ոչ մի սուբյեկտ չներկայացավ մրցույթին: Ստորև ներկայացվում է մոնիտորինգի ժամանակահատվածում չկայացած մրցույթների մասին տեղեկատվություն.

Մրցույթի ծածկագիրը	Հանձնաժողովի կողմից մրցույթի հաստատման ժամկետը	Գնման առարկան
ՀՀ ԼՍՍԲ-ԱՊՁԲ-09/05	2009թ. նոյեմբերի 2-ի No 1 որոշում	«Ամբարձիչ» ավտոմեքենայի ձեռքբերում:
ՀՀ ԼՍՍԲ-ԱՊՁԲ-09/06	2009թ. նոյեմբերի 2-ի No 1 որոշում	«Փոշեկուլ» ավտոմեքենայի ձեռքբերում:
ՀՀ ԼՍՍԲ-ԱՊՁԲ-09/07	2009թ. նոյեմբերի 2-ի No 1 որոշում	«Ջրցան» ավտոմեքենայի ձեռքբերում:

Չնայած մրցույթները չկայացան, սակայն պետք է նշել, որ դրանք կատարվում էին ընթացակարգերի խախտմամբ: Մասնավորապես, հրավերով նախատեսված էր, որ հայտերի ներկայացման վերջնաժամկետն է դեկտեմբերի 16-ի ժամը 12.00-ն: Այնուհանդերձ, պետք է փաստել, որ 12.25-ի դրությամբ գրանցամատյանը փակված չէր:

Համայնքային գնումների մրցույթների մոնիտորինգի արդյունքներն, ընդհանուր առմամբ, վկայում են այն մասին, որ համայնքային գնումներն իրականացվում են գնման մասին օրենսդրության պահանջների խախտումներով:

